ద్వితీయ ముద్రణము
ప్రతులు 1000

వెల రు 1—8—0

విజయ - శ్రావణము
1953

వరలక్ష్మీ ముద్రాశాల, విజయవాడ-2.

నేమగారు : [illegible]

గణేశయ్యగారు : [illegible]

[illegible] : [illegible]

ప్రస్థానం : మునిపటి చెట్లాలు, పిదప తామ్మేడు

[illegible] : [illegible]

[illegible] : నేనగారు

విసితభట్టు : వంది

శ్రీధరభట్టు : కుర్రవంద

విసితభట్టు నల్లుడు

కాలభట్టు : ముసలిభట్టు

ఒక బ్రాహ్మణుడు

భూదేవి : వసుంధర

విసితభట్టు ముసలివియ్యపురాలు

విసితభట్టుకూతురు [చూలాలు)

అంకితము

శ్రీ బెల్లంకొండ కనకాంబా రాఘవరాయ దంపతులకు

ఎన్నఁగ నీతి కొంచెపడి నీ కలివేళల దివ్యశీలసం
పన్నులె దైవతంబు లని మాటికిమాటికి మిమ్ము దేవతా
సన్నమనోజ్ఞమూర్తులఁ బ్రశంసయొనర్తును లోనలోన, నేఁ
డున్నతి యంకితంబునకునై బయలందిన దిట్టి దివ్యమై!

సతతరసార్ద్రతఁ దెనుఁగుజాతి రసజ్ఞత చావదేని నీ
కృతి చిరకాలజీవి యగుఁ గేవల మప్పటిదాక, మీరు శ్రీ
రతి నవకంబు క్రొత్త సవరించిన మోహనమోహనంబు లై
కృతు లెసలారి బ్రాహ్మి చిఱుగేలికి జంటసుకంబు లౌదురుఁ!

మీయెడ నాయెడం దకొన మేళ్ళొరసెఁ మఱి లోతులందు లో
తై యువ మూరుకొంచుఁ దఱుచై జల లూరిన ప్రేమగౌరవ
శ్రీ, యది యీ నవాకృతి వరించి కృతింబలెవచ్చి యాశశి
స్థాయిగ తేఁతవెన్నెలలచాలున సేనలుపట్టు మీదెసఁ !

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

నాంది

శ్రీనిత్యానందలక్ష్మీనాథుఁ డగుటచే నెవ్వఁడు సంస్కృతిబాధ నెఱుఁగలేఁడు
ఇంద్రియాతీతనిత్యసౌఖ్యుఁడై తగుటచే నే శోకముల దుఃఖ మెంచలేఁడు
ఆద్యంతరహితకాలాకృతి యగుటచేఁ దత్కాలజనితసంతప్తి కనఁడు
పరిభూతకర్మవాగురుఁ డౌటచేఁ గర్మవృత జంతుతతి క్లేశవిధి తలఁచఁడు
దివ్యనిష్కాలమూర్తి
మనోవాక్యనాశ్యపిహితలలితస్తుతా భ్రాంతికృన్మహస్సు
వేదవేదాంతముల కందని వెలుఁగు వెలుఁగు
మలఁగు చీకటిదారులఁ దొలఁగఁగాత!

[నాంద్యంతమున కుశీలవుఁడు ప్రవేశించి]

ఏమోయి! లసంగికా! ఇట్లు వత్తువా?

మారిషుఁడు : [ప్రవేశించి] బావా! నీ వెఱ్ఱి నీవు వదలవు.

కుశీలవుఁడు : ఇది బాగున్నది, నేను నిన్నుఁ బిలచితినా? నాభాగ్యను నేను పిలుచుకొంటిని.

మారిషుఁడు : చాలుఁగాని యూరకుండవయ్యా! నీఛాందసము పోనిచ్చితివి కావు. నాంది ప్రస్తావనలు మాను వలదో యను చుండఁగా నీ వని మానెత్తినఁ గుక్కెద వెందులకు? ఇప్పటి మా సభాసదులకు నీప్రాఁతగోల యక్కఱలేదు. ఈ స్వగతములు దీర్ఘోపన్యాసములు కల నాటకము లాధునికులకు రుచించవని చెప్పినను వినక యీ నాటకము నాఁడుటను మాచేత ముక్కట్టించితివి. దాని కొప్పుకొఁగా నిప్పుడు ప్రస్తావనను లసంగిక రావలయుఁగాఁబోలు.

కుశీలవుఁడు : ఆడుఁకొనుఁడోయి! మీయిష్టము వచ్చినట్లాడు కొనుఁడు, నాకెందుకు? నేను పోవుచున్నాను.

[నిష్క్రమించును]

మారిషుఁడు : ఇది నరుస. మాయింట నొకరిమాట యొకరికి గిట్టుటలేదు. మాబావ పూర్వపద్ధతులలో మహార్థమున్న దనును. మాకా యర్థములేమియుఁగనిపించుటలేదు. ఆయన మమ్ము సంస్కారరహితులనును. మాలోఁ గొందఱాయన నల్లరిచేయుదురు. ఏదియెట్లైనను నష్టములేదు కాని మా చెల్లెలు లవంగిక మాబావ యెంతచెప్పిన నంత. ఈ కొంప మునకే యిప్పుడేదో విఱుచుకొని నానెత్తినఁ బడును.

[కుశీలవుని జేతఁ గొనితెచ్చుచు లవంగిక ప్రవేశించి]

లవంగిక : అన్నా ! నీ కంతకన్న నంతకన్న మతిపోవుచున్నది. సూత్రధారుఁ డనఁగా నీతో నేమని చెప్పితివి ? ఆయన సాక్షాన్నారాయణుఁడు. అపరభరతముని. భరతమునిగొప్ప తెలియని నీకు భరతముని యనినచో లెక్కయా! కనీస మీనాటకమునకు సంబంధించినంతవరకైన నీవు మాట్లాడ కుండ నుండవలయును.

మారిషుఁడు : ఈసంగతి నాకుఁదెలియదా ? తెలియును. బావా ! ఇంక నేమి ? కానీ !

లవంగిక : అన్నా ! నీ కిష్టము లేనిచో మేము వెడలిపోయెదము. నీవు మీబావగారి నేమనినను నేనూరకుండునదిలేదు.

మారిషుఁడు : అసలు నీ మూలముగాఁ గా దిదంతయు ?

[నిష్క్రమించును]

లవంగిక : మీరుకూడ వయసుచేతఁ జిన్నవారేకదా? మీరు కూడ వారితోఁ గలసియుండరాదా? వారందఱు నాటకకళ వృద్ధిపొందుచున్నదందురు. మీ రేల యొప్పుకొనరాదు?

కుశీలవుఁడు : ఈ సమాధానము నీతో నిదివరకే చెప్పితిని. అది వృద్ధిపొందుట కాదు; ఆత్మవంచన – సామాజికులను వంచించుట. నాటకమునందు రసము పరమార్థవిషయమైనచో వీరి పోకడలు దుష్టములు. నాటక మనఁగా నెవనియిష్టము ప్రకారము వాఁడు తందనాలాడుటయైనచో నా కభ్యంతరము లేదు.

లవంగిక : అయినచో నాడి చూపించుఁడు.

కుశీలవుఁడు : నీవు ముందర పాడి చూపించవలయును.

లవంగిక : నేను పాడినచో మీకుఁ బనికిరాదుకదా?

కుశీలవుఁడు : మఱి నీవు హిందూస్తానీ వరుసతో నెవఁడో వ్రాసినపాట పాడెదవాయెను. అదితబలా మ్రోఁత, హార్మనీ మ్రోఁతలతో సరిపోవును. ఆరాగములో భావమొప్పదు; అసలు మాటే వినఁబడదు.

లవంగిక : నేను వెడలిపోవుచున్నాను. [పోఁబోవును-

కుశీలవుఁడు : [పట్టుకొని] నీకంతకోపమెందుకు? నేను నీకు భర్తనుగదా? నీమధ్య నామధ్య నాలురోజులు వారడి. మన యారవయేట మనకుఁ బెండ్లిచేసిరి. నీవు పదుమూఁడవయేటఁ బెద్దమనిసివైతివి. నాకప్పటికి పెద్దబాలశిక్ష కాలేదు. నీకిప్పుడు పదునెన్మిదవయేఁడు వచ్చినది. అయిదు

గురు బిడ్డలతల్లి వలె నున్నావు. నేను నీ చంకబిడ్డవలె నున్నాను. నీవు నాకై యిన్నాళ్ళెదురుచూచుచుం బాతివ్రత్యము నెరపితివి. దానికి నేను కృతజ్ఞుఁడనుగా నుండవలయును గనుక నీవు చెప్పినట్లు చేసెదను. నీ యిష్టమేమో నీవు చెప్పుము.

లవంగిక : పాటలు లేనిచో నాటకము రక్తికట్టదు.

కుశీలవుఁడు : ఇది నీ యిష్టముకాదు. మీయన్నను సంతోషపెట్టుట కిట్లు చెప్పుచున్నావు.

లవంగిక : ప్రతిదియు నా యిష్టము వచ్చినట్లు చేయుచున్ననుటయుఁ జివరకు మీయిష్టమే జరిగించుటయు.

కుశీలవుఁడు : అది నీశీలపరిభావము. అదిగో! ఇంతలో పోట్లాడుచుండ మీయన్న గౌతమునిభూమిక ధరించి వచ్చుచున్నాఁడు.

లవంగిక : అతఁడు మనసులో మీపైనే...

కుశీలవుఁడు : నా కంతేగా తృప్తి. మీ యందఱు నా సుఖము విందు రసమే కాని నా కితరమైన యాశ యున్నదా? పెండ్లినాఁటి కట్నముదగ్గరనుంచియు నదే.

లవంగిక : మీ కెంతచేసినను మెప్పులేదు.

కుశీలవుఁడు : ఓసీ! ధర్మముచేయనిచో దోషము. చేసినచో మెప్పులేదు.

[తెర]

మొదటి యంకము

[రాజాంతఃపురము – సత్రాపై వేణుడూ – ద్వారమున గౌతముడూ]

గౌతముడు : నీవు వివాహముచేసికొని ఇట్లా కోరిక తీర్చుక తప్పునా.

వేణుడు : ఆ సామాన్యుంటి ఏమిటిది? ఆ తప్పంటు ఏమిటిది? నీ బుద్ధికూడా బ్రాహ్మణుడవా?

గౌతముడు : నీవు చేసికొనవా?

వేణుడు : నేను చేసికొను. వారెవ్వరో వచ్చి నన్నడిగినగాని నేనసలు చేసికొను. నా రాజ్యములో నెవ్వరును వివాహము చేసికొనరాదని నేను శాసించుచుండగా నీవు నన్నుఁజేసికొమ్మందువేమి? గౌతమా, ఈ కృత్రిమ సంయోగముల వలన జగమ్ము నాశనమగుచున్నది. వివాహమున్న బంధము లేకున్న జారత్వమే లేదుగదా! జారత్వములేక పాపములేదు. పాపపుణ్యములు మనము మనకై తెచ్చికొన్న కట్టుబాట్లు. ఇవి సత్యము నీకుఁ జెప్పెడి మాటలేగదా! దానికేమి, నేను నిజముగా వివాహము చేసికొన్నచో నెవరిని చేసికొందునో తెలియునా?

గౌతముడు : ఎవరిని ?

వేణుడు : నిన్ను.

గౌతముడు : నన్నా! ఎంతమాట! సంతానము కనుటకా?

వేనుఁడు : ఎందుకా, ప్రేమించుటకు. నీ సౌందర్యవంతమైన మొగమును జూచి చూచి మోహము పొందుటకు. నీ మనసులో సౌకుమార్యపు లోఁతులు తడవి చూచుకొనుటకు. ఆలోఁతులలో నవ్యక్తముగా దాగియున్న నూతన నూతనములైన గానమాధురులను ప్రతిధ్వనింపఁజేయుటకు !

గౌతముఁడు : వివాహము చేసికొనుట సంతానార్థము.

వేనుఁడు: సంతానార్థమా వివాహముచేసికొనుట? ఎంత యనాగరపు టూహ! ఇది ఆ స్మృతికర్తల బోధనకావలయును. ఏమి స్మృతికర్తలోయి యీ ఋషులు! చిత్రచిత్రములైన భావములు వ్యాప్తికిఁ దెచ్చినారు. దేశములో స్వతంత్ర భావములు చంపివేసినారుపో !

గౌతముఁడు : మఱి వివాహము సంతానార్థ మనియేగదా అందఱనుకొనుట.

వేనుఁడు : వా రనుకొనునట్లు చేసిన దీ ఋషులే.

గౌతముఁడు : కానిమ్ము, మనము నట్లే యనుకొనవలసిన దప్పేమి !

వేనుఁడు : వారందరు తప్పుత్రోవ వెంటఁ బోవు చుండఁగా మనము వారిని సరియైన మార్గమునకు త్రిప్పవలయును గాని మనముగూడ వారి ననుసరింతుమా ?

గౌతముఁడు : మనది తప్పుత్రోవయని వారందురు. అప్పుడేమి చెప్పవలయును ?

వేనుఁడు : వారట్లనుటకు వీలులేదు. నేను రాజునుగదా! వారు నేను చెప్పినట్లు వినవలయును.

గౌతముఁడు : ఎవరి యిష్టమువచ్చినట్లు వా రూహింతురు. కాదనుటకు మన మెవ్వరము ?

వేనుఁడు : ఎవ్వరము ! నేను రాజును. ప్రజలు సరియైన మార్గమున నడువఁజూచుట నాకు విధి.

గౌతముఁడు : నీవు రాజువైన పైన భగవంతుఁ డున్నాఁడు. భగవంతుఁడైన విష్ణువు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు ? వారలలో నొకఁడైన రాజు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు ?

వేనుఁడు : అబ్బా ! అనుపూర్విగా వచ్చు భావములు కొన్ని మనలను బిశాచములవలెఁ బట్టుకొన్నవి. అవి వదలునట్లు లేవు. మానవలోకమును బంధించివేయు కొన్ని దుర్మార్గపు టూహాలు, పాడుస్మృతికర్తలవలనను పురాణకర్తలైన గడ్డపువారివలనను మనలోఁ బాతుకొనిపోయినవి. అవి వదలినఁగాని మనము బాగుపడము. మానవజాతికి మోక్షము లేదు. ఈ భగవంతుఁడన్న యూహ యేనాఁడు నాటఁబడినదో ?

గౌతముఁడు : భగవంతుఁడే లేఁడా !

వేనుఁడు : ఉన్నాఁడా !

గౌతముఁడు : ఉన్నాఁడు.

వేనుఁడు : ఎట్లు?

గౌతముఁడు : ఈ ప్రపంచము కార్యము. దీనికొకఁడు కారణము.

వేనుఁడు : ఈ ప్రపంచమే నిత్యము. ఇదియే అన్నిఁటికిఁ గారణము.

గౌతముఁడు : ఇది అస్థిరముగాన నిత్యముకాదు. అందుచే కారణమును గాదు.

వేనుఁడు : అట్లయిన నీవు చెప్పు భగవంతునకు నేదికారణ ముండవచ్చు.

గౌతముఁడు : లేదు. అట్లు కారణమునకుఁ గారణముగా నంతము లేకుండపోవును. దాని ననవస్థాదోషమందురు తార్కికులు.

వేనుఁడు : ఆ దోషము తార్కికులతోఁ జెప్పినను.

ఆ తలుపుదగ్గర నట్లెంతసేపు నిలుచుందువు ? నాలుగు నాళ్ళనుండి యెక్కడకుఁ బోతివి ? ఇట్లు రా !

గౌతముఁడు : [వచ్చి] ఊఁ !

వేనుఁడు : [ముద్దిడుకొనును]

గౌతముఁడు : కోరికతీర ముద్దిడుకొనుము.

వేనుఁడు : ఏమంత దయ !

తముఁడు : ఇది మన చెలిమికి తుదిచీటి.

నుఁడు : ఏ మట్లనెదవు ?

గౌతముఁడు : పదిమాట లెందుకు? ఈనాఁటితో నీ నా మైత్రి అంతమైనది. నీబుద్ధి విపరీతపుఁ ద్రోవలు పోవుచున్నది. నా బుద్ధి సనాతనధర్మము నాశ్రయించుచున్నది. నీ కేమొ యజ్ఞము లక్కరలేదు; స్వాధ్యాయము లక్కరలేదు. స్మృతు లక్కరలేదు, నా కవన్నియుఁ గావలయును.

నీ యీ విపరీతసిద్ధాంతములవలన లోక మంతయు సంక్షోభించిపోవుచున్నది.

జన్నంపుఁబొగలచే మిన్ను కప్పుటలేదు ఒకవానయైనను కురియుటయు లేదు
తొలిపోడిమూఁతతోఁ దలమున్కిడుటలేదు నునులేఁతపైరు పండుటయు లేదు
తరతోన నాల్గువేదములు ద్రోల్చుటలేదు కొసకయ్యి నేల సాఁగుటయు లేదు
అగ్గి నావుల నేయి హవిసు వ్రేల్చుటలేదు కూడు నెగ్గులు తొలఁగుటయు లేదు

పొలము దున్నుటకై కాపు పోయినంత
జడ్డిగంబున మిడుత పోటొడ్డుచుండె
సాలుసాల్ చిత్త చిత్తగించదును ఱేఁడ!
స్వాతి సాఁగించదును నీప్రసాద మేమొ?

ఓహో! నీమూలమున బ్రాహ్మణులకు మెడలలో జంధెములు, ఇండ్లలో మూఁడగ్నులు, మొగములలో తేజస్సులు, తట్టలలో ధాన్యములు నిండుకున్నవి. నీవిపరీతసిద్ధాంతములు వ్యాపించుటచేత నిరాహారులైన దేవతలు జార్చు బాష్పములుగూడ మధ్యేమార్గమున సూర్యుని వేడికిఁ దపతపలాడి యావిరి యయిపోయి వర్షభ్రాంతి కూడ లేకుండఁ జేయుచున్నవి.

వేనుఁడు : నాయనా ! గౌతమ ! ఇది యేమిటోయి ! ప్రాత స్సమయవికసిత నవనీరేజసదృశములై వెన్నెలవలెఁ జల్లనైన నీకన్నులు నిప్పులు గ్రక్కుచున్నవేల ? లీలాబిస కాండములఁ బోలిన నీ చేతు లినుపగుదియలవలెఁ దిరుగుచున్నవేల? వసంతకోకిల గొంతువోలె సన్ననై మధురమైన నీకంఠము శ్రవణకఠోర మగుచున్నదేల ?

చిన్ననాఁటినుండి మనయాత్మలు ఒకచోట నుంచిన రెండు పూవులవాసనలవలె గలసిపోయినవి. ఆ రెండు వాసనలను విడఁదీసిన ప్రజ్ఞాశాలి యెవఁడోయి ! తమ్ముఁడా ! ఒక్కసారి నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుము.

గౌతముఁడు : ఇట్టి యనునయములచేత, నిట్టిప్రేమ ప్రకటనలచేత మరల నాతలఁపులు నీవువశపరచుకొనలేవు. ఇన్నాళ్ళంధుఁడనై నీ సిద్ధాంతములు నిజములని నమ్మితిని. ఆర్య ఋషులు వ్రాసిన వ్రాఁతలు నీవు చదువలేదు. ననుఁ జదువనీయలేదు. పైఁగ వారి యూహా లన్నియు తప్పులందువు.

తతబహుజన్మలబ్ధసుకృతంబుల ప్రోవులు, యోగనిష్ఠను
గ్రిత పము రూపుగొన్న స్మృతికర్తలు మూర్ఖులు; నీ వొకండు పం
డితుఁడవు, వారివాదములు నిల్వవు; నేలకు ఱేఁడవైన నీ
జతనము మాకు నెల్ల శిరసా పరిధార్యము వేనభూమిపా!

వేనుఁడు : [కోపము]

గౌతముఁడు : నీకుఁ గోపము వచ్చిన నాకు భయము లేదు. పారాశరికివలె, భార్గవునికివలె, నాశనసుసికివలె నీ వన్న

నాకు భయము లేదు. లోకము నీ యూహాల ప్రకారము నడచెనేని ప్రళయము జేపే వచ్చును. లోకకంటకములైన యీ యూహాలతో, నీ యీ సిద్ధాంతములతో జగమ్మెల్ల సంక్షోభించి పోవుచున్నది.

నీ కంతగాఁ గోపము వచ్చిన మల్లెపువ్వులన్న నా చేతులు తెగనరకుము. నంపవర్థి పువ్వులన్న నా కన్నులు చిదిమి వేయుము. తెల్లతమ్మి మొగ్గయన్న నా కుత్తుక కురివెట్టుము. కాని నీ పూర్వపుభావముల కే నొప్పను. నేను బ్రతికి యున్నంతవఱకు నీ సిద్ధాంతములను ఛిన్నభిన్నములు చేసి ప్రజలలో విప్లవము కలిగించెదను.

వేనుఁడు : నీవు చేయుచున్నది రాజద్రోహము.

గౌతముఁడు : నీవు చేయుచున్నది ప్రజాద్రోహము.

వేనుఁడు : ప్రజ దేహము, రాజాత్మ; దేహ మాత్మయొద్దిక లోనిది.

గౌతముఁడు: మరల నా రాజే దేహము. నారాయణుఁ డాత్మ.

వేనుఁడు : గౌతముఁడా ! నిన్ను నాశనము చేసెదను.

గౌతముఁడు: ఓహో! నీవు వేనుఁడవే నా! నీవు వేనుఁడవే నా!

[వెనుక వెనుకకుఁ బోయి నిష్క్రమించును

[తెరలో]

ఆకసము రెండుబారల, పైకిఁ జనెఁ దమ్మిసొగసు పడఁతిమగఁడు ప్రాకేతుల మిన్నులు ఉపసంహరణము కూడ వేడిమికి వారెను పో.

'ఓసి పురాతనక్షితిభృద్మహాపవిత్రశాలి! లేచి రా
వే సకలప్రశోష్టకనివిష్టధనుర్గుణకేలి! ప్రాప్త పూ
జాసమయప్రపన్నధురసప్రసవావలిమేలుముల్ ప్రశం
సా సమదాళిరాజిపరిషత్తులు తీర్చ వినిర్ణయించెడిన్.

వేనుఁడు : ఓరీ! కౌషీతకా, కౌషీతక! ఏమిరా తిరుగుఁబాటు.
గౌతమునితిరుగుబాటునరే ! క్షుద్రవందికూడనా ?

కౌషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా ! క్షమించుము, క్షమించుము. ఇతఁ డెవడో కుద్రవంది. ఆర్యవినీతభట్టుని కుమారుని బిడ్డఁట. రాజధానికి దూరపుఁబల్లెటూరిలో గురువిద్యాగారి తేరి తాతగారిని జూడవచ్చి ఆయన యెరుకలేక విద్యా ప్రకాశనలోభమున వచ్చినాఁడు.

[కుద్రవందివైపు]

అయ్యా ! కుద్రవంది ! వేనుని యనుగ్రహము సంపాదించుము. ఇటు రమ్ము

కుద్రవంది : [ప్రవేశించి] జయముజయము వేసధరాధిపులకు!

వేనుఁడు : వీఁ డేమొ యడవిలోని మృగమువలె నున్నాఁడు. ఓరీ ! దుర్మార్గుఁడా ! నాయెదుటనే నాయాజ్ఞోల్లంఘనము చేసెదవురా ! కౌషీతకా ! నేఁడు రెండుజాములలోపల వీని తలకు వీనిమొండెమునకు నేమి సంబంధము !

ద్రవంది : [ఏడ్చుచు] ప్రభూ ! నావలనఁ దప్పేమి ?

నుఁడు : ఓరీ ! [illegible]వా ! నీతల్లి చనుఁ[illegible] [illegible]ను నీపెద

వులమీఁద నాగలేదు. చండమార్తాండుఁడైన వేనునితో నాటలా నీకు ?

ఎ్రవంది : అయ్యయ్యో ! నాకేమియుఁ దెలియుటలేదు.

వేనుఁడు : ఓరీ! నిన్నుఁ బంపించిన ఋషులను బోయి కనుఁగొనుము, తెలియును. కౌషీతకా! వీని నిటనుండి లాగి వేయుము.

[కౌషీతకుఁడు సు్రవందిని బలవంతముగఁ దీసికొనిపోవును]

వేనుఁడు : వాఁడు చదివిన పద్యములలోని యర్థము బాగుగనే యున్నది. ఉత్తేజితమైన ప్రకృతినుండి రాఁదగిన కవిత్వముగూడ కులక్రమాగతవిద్య యైనదే. ఆహా! దివ్యమైన మానుషశక్తుల నణఁచివేసి కులవిద్య లను సన్నని కృత్రిమపుబోదెలలో నోడిగించినారు !

పృథువు : [ప్రవేశించి] అన్నా కాదు – వేనుఁడా !

వేనుఁడు : ఏమి పృథూ! మఱల నీమేనఁ బూవులు లేవు. నీ చేతిలోఁ దామరపూవు లేదు. ముంగురులలో మొల్లల మొగ్గలు లేవు. చెవిలో దిరిసెనపూవు లేదు. తలలో మందారములేదు, మెడలో గోరంటపూవులు లేవు. ముంజేతుల దండల మల్లెలు లేవు. పూవులచేత నలంకరింపఁబడని నీ సొగసు నేను చూడను. [కనులు మూసికొనును]

పృథువు : తోఁటలో నొక్కపూవైనను లేకుండఁ గోసివేయఁబడినవి.

వేనుఁడు : ఎవరు కోసిరి ?

పృథువు : అంగరాజా పూలనన్నిటినిఁ గోసి తన మొగలెల్ల నలంకరించుకొనపోయె నఁట.

వేనుఁడు : ఆ పిచ్చివానికి మఱలఁ దలుపు లెవరు తీసిరి ?

పృథువు : కోటతలుపులు వానియంతట నవియే యాయన కేక వినఁబడినంతనే తెరచుకొనుచుండె నఁట.

వేనుఁడు : నీ కీ కథ యెవరు చెప్పిరి ?

పృథువు : సునీథ చెప్పినది.

వేనుఁడు : సునీథ పిచ్చిది.

పృథువు : అంగరాజు పిచ్చివాఁడుకాఁడా ?

వేనుఁడు : అంగరాజుపిచ్చి వేఱు, సునీథపిచ్చి వేఱు.

పృథువు : అంగరాజు రాత్రులందు వచ్చుట యేల ?

వేనుఁడు : రాజు రాత్రిలందే కదా వచ్చును ?

పృథువు : అంగరాజునకుఁ బిచ్చి యెందు కెత్తినది ?

వు : అంగరాజున కా పిచ్చి పుట్టుకతోనే యున్నది.

వు : ఆయన కొన్నాళ్ళు రాజ్యము చేసె నఁటకదా ?

ఆ పిచ్చితోనే రాజ్యము చేసెను.

జను లాయనరాజ్యము పొగడుచుందురే ?

ఈ జను లందరు పిచ్చివారు గనుక.

పృథువు : అంగరాజు కోయని మందారపుష్ప మొక్కటి యున్నది.

వేనుఁడు : అది తెచ్చుకొనకపోతివా ?

పృథువు : ఆపూవును నేను కోయఁబోగా నది నన్ను కోయ వద్దన్నది. పూవు మాటాడుట యేమి యని నా కాశ్చర్య మైనది. అయినను నాధ్వని యెవరైనఁ బురుషులు దగ్గరలో నుండి కలిగించిరేమోయని యటునిటు చూచితిని. కాని యెవరులేరు. ఇంతలో మఱల పూవన్నది: 'నేనే మాట్లాడి తిని. ఎందు కంత దిగ్భ్రాంతిపొందెదవు?' అని. 'పూవా! నీ వెట్లు మాట్లాడఁగలిగితివి' అని నే నడిగితిని. అది సమాధానము చెప్పలేదు. మరలఁ గోయఁబోఁగా నది యొక పాటపాడినది. ఆపాటలోని యర్థ మిది. నే నిదివఱకే తెగఁ గొట్టఁబడిన రాజుతలకాయవలె నెత్తురులో మునిఁగి తేలుచున్నాను. ఇంకను నన్నేల త్రుంచెదవు అని.

వేనుఁడు : పృథూ ! నీకుఁగూడ పిచ్చియెక్కినది.

పృథువు : ఇంకఁ బిచ్చి యెక్కినవాఁడవు నీ వొక్కఁడవు. ఆ తోఁటలోని మందారసుమమువలె నీవొక్కఁడవుమిగిలినావు

విసీతభట్టు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా ! నామనుమఁడు కుర్ర నందికి ఆచారము తెలియదు. పిచ్చిరాజు కాలములోని దురాచారములే నడచుచున్న వనుకొనివచ్చినాఁడు. వానిని ఋషులెవ్వరు పంపలేదు. దయయుంచి వానితల నిలుపుము.

వేనుఁడు : పృథూ! అంగరాజును నీవు చూచితివా?

పృథువు : నేను చూడలేదు. శ్లథాంగుడు చూచెనఁట. తల యంతయు చీకిరిబాకిరిగా నున్నదఁట. శ్మశానములలోని పునుకలు పేరుగా గ్రుచ్చి మెడలో వేసికొనెనఁట. కాళ్లకుఁ జేతులకు బొమికలు కట్టుకొనెనఁట. మొగమునిండ బూదియు రాచుకొని చింపిరిగుడ్డలతోఁ గనంబడెనఁట. పాపనికి భయమువేసినదఁట.

వేనుఁడు : వాడు శ్లథాంగుఁడుకాఁడు. శ్లథబుద్ధి.

వినీతభట్టు : వేనుఁడా! నీవు రాజ్యమునకు వచ్చినది మొదలు నే నొక్కసారియైనఁ గైవారము సేయలేదుగదా? నీవు చెప్పిన సిద్ధాంతములే నే నాచరించుచుంటినిగదా, సుఖము లోఁ గష్టములో నీతో ముడివెట్టుకొంటినిగదా, సుధా నందము మఱగించిన కవితాసతికి నీళ్లువదలుకొంటినిగదా, కడుపులోఁ జల్ల కదలని నాపూర్వులు చేయు సువృత్తి పరిత్యజించి బడుగునైతినికదా, నాకూఁతునకు వాఁడొక్కఁడు కొడుకు మందార సుమమువంటివాఁడు. వాని మెడ యేల నులిమెదవు?

వేనుఁడు : పృథూ! ముసలిరాజును నేనును జూచితిని. రాతిరి నేను సౌధబహిరంగణమునఁ జల్లనిగాలికై తిరుగులాడు చుండగాఁ దోఁటలో నెవరో తిరుగుచున్నట్లు తోఁచి యచటికిఁబోతిని. అచట నున్నది అంగరాజు. పూవులు కోయుచున్నాఁడు. అతనియొడలెల్ల బొమికలు కాదు,

పూవులు. మెడలోనివి పునుకలుకావు, పెద్దపూగుత్తులు. మొగమునఁ బూసికొన్నది బూడిదకాదు, పూవులనుమ్ము. కాని పృథూ! ఏపూవులు నీవు ధరించిన నీవు త్రిలోక సుందరివలె నుందువో ఆ పూవు లతఁడు ధరించినఁ బెద్ద వికారభూతమువలె నున్నాఁడు.

పృథువు: నీ వాతనిఁ బూవులు కోయవద్దని యడ్డగింపలేదా?

వినీతభట్టు: ఓయి! వేనుఁడా! ముసలితనమున నాప్రేగు నెందుకు కోసెదవు. కలకలలాడు మొగముతోడి మహాలక్ష్మి నాకన్నకూఁతును వానితల్లి నిండుచందురునిబోలు మొగమున నమంగళబాష్పము లేలకురిపింతువు? పది యూవులఁగట్టివేసిన చావడివలెఁ గలకలలాడు నాగృహము నేల దుఃఖభారముచేత వెల వెలఁబోవునట్లు చేసెదవు? ఇంకొకజన్మమున నీకడుపునఁ బుట్టెదను, వేనుఁడా! పసివాని యీ పిన్నతప్పిదము మన్నింపుము.

వేనుఁడు: పృథూ! ఆమందారమున నెన్ని రేకు లున్నవి?

పృథు: పది రేకు లున్నవి.

వేనుఁడు: మన మొక్కొక్క రేకుచొప్పునఁ ద్రుంచుచు వచ్చిన నెన్ని రేకులు త్రుంచినతరువాత నాపూవు లేకుండఁబోవును?

వినీతభట్టు: అయ్యో! వేనుఁడా! సూర్యుఁడు గగనసౌధమున నడిమిగదికి వచ్చుచున్నాఁడు. ఆ పసివాఁడు పోయినతరువాత నీ ముసలివాఁడు బ్రదుకఁడు. నా యొడలిలోని

నెత్తురు కండలు నరములు మాంసము నంతయు నుడికిపోవు చున్నది. నేనింక బ్రదుకను. రెండుజాము లగుసరికి నే నామనుమసిమ్మృతి వినవచ్చినంతనే నా ప్రాణము లిందే వదలుదును. ఒక ముసలిప్రాణము నొక పసిప్రాణము నొక్కసారిగా నేల తీసెదవు ?

వేనుఁడు : పృథూ ! పూవు త్రుంచినతరువాతఁ బూవు కొంత సేపటికి వాడిపోవునుగదా ! అది యెందుచేత !

పృథువు : ప్రాణము పోయినతరువాత దేహము కొంతసేపటికి చీమలుపట్టునుగదా ! అది యెందుచేత ?

వినీతభట్టు : వేనుఁడా ! రెండుజాములైనది. మొగసాలలో గంటలు కొట్టుచున్నారు. నాయాశయుఁ బ్రాణములు నొకేసారి నాగొంతులో నిలిచిపోవునాయేమి ?

[తెరలో]

కుక్రవంది నెత్తురుచేత మాధ్యాహ్నికసంధ్యనుఁగూడ నెఱ్ఱఁ దనము వచ్చినది

వినీతభట్టు . [పడిపోవును]

వేనుఁడు : పృథూ ! నీ వా మందారపుష్పము తలకుఁ బెట్టు కొనుము.

పృథువు : వేనా! నీ వీ కుక్రవందితల మొలకుఁ గట్టుకొనుము.

[తెర]

రెండవ యంకము

రాజాంతఃపురము - వేనుఁడు గౌతముఁడు ఇద్దరు రెండుద్వారములవద్ద

వేనుఁడు: గౌతమా! తిక్క తిరిగినదాయేమి? మరల వచ్చితివి.

గౌతముఁడు: తిక్క నిన్ను వదలిపెట్టినప్పుడే తిరిగినది. ఇప్పుడు వచ్చిన దందుకుకాదు. ఎందుకో చెప్పెదను.

మొట్టమొదట నామీఁద నీకు స్నేహమేమైన మిగిలియున్నచో నది మొదలంట నాశముచేయుము.

వేనుఁడు: ఆపని నాచేతఁగాదు. నీకనులలో నాయంద మున్నంతవరకు నే నది చేయలేను. తుమ్మెదలు బారుగా నంచులఁ గూర్చున్న తామరపూవులవంటి నీ ఆ కనులు నాకిచ్చివేయుము. నీమీఁద నాకుఁ గల స్నేహము నీ కిచ్చివేసెదను.

గౌతముఁడు: నీ వేను సౌందర్యపిపాసివలె కనిపించెదవు కాని నీకు నిజమైనసౌందర్యజ్ఞానమే లేదు. మానిసి సౌందర్యము కన్నులలోఁ జేతులలో మొగములో నుండదు. అతని యాత్మలో నుండును. పూవులయందము దాని రెక్కలలో దానియాకృతిలో దానివాసనలో నుండదు. దానిసృష్టిలో నుండును. నీవంటి మిథ్యాసౌందర్యవాదులు పైమెరుపులు చూచి భ్రమసిపోదురు.

వేనుఁడు : సౌందర్యము నేత్రములచేతఁ దెలిసికొనఁదగినది. అందుచేత నీవాదము తప్పు.

గౌతముఁడు : కాదుకాదు. అది మనస్సుచేతఁ దెలిసికొనఁ దగినది. అందుచేత నావాదమే మంచిది.

వేనుఁడు : అయినచో నామనస్సు నా కన్ను చూచినదాని నొప్పుకొనుచున్నది.

గౌతముఁడు : వేనా ! అట్లుకాదు. నీమనస్సు నీకంటికి కట్టుపడి పోయినది. మనస్సును వివేకవంతము చేసికొని కంటిని మనస్సు చెప్పినట్లు వినిపించుము.

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా ! ఈ వేదాంత మెచట నేర్చితివి ? ఇటు రమ్ము. తల అట్లు చేయించితివేమి?

గౌతముఁడు : మ్లేచ్ఛులవలె నిన్నుఁ జూచి పెంచిన జుట్టు తీయించి గోష్పాదమంత యుంచితిని.

వేనుఁడు: మాడుపట్టున జుట్టున్నచో నది శిరసును రక్షించును.

గౌతముఁడు : ముడికిరాని కేశములు శిరస్సున నుండరాదు. వానినుండి యోగశక్తి మనకుఁ దెలియకుండఁబోవును.

వేనుఁడు : యోగ మనఁగా నేమి ?

గౌతముఁడు : జీవాత్మపరమాత్మతో సంధించుటకుఁ జేయు సాధన.

వేనుఁడు : అయినచో నది పరమాత్మ మెప్పుకొనిన సాధనయా, లేక ఒప్పుకోనిదా ?

గౌతముఁడు : నీ మాట నా కర్థముకాలేదు.

వేనుఁడు : ఆ పరమాత్మను నేను. లోకమంతయు జీవాత్మ. రాజు పరమాత్మ. కావున నన్నుఁ బొందుటను నీ కా సాధనయే యక్కఱలేదు.

గౌతముఁడు : ఓయీ ! నీవు ఋషుల మహాత్వ మింకను తెలియలేదు.

ఒకఁడు కోపించి పెంకెకుఁ బెంకెయై లోకమెద్రిచిన నహుషుని విద్రిచినాడు
ఒకఁడు నిశ్చలుఁడై మహామూర్తి తనదైన యోగయష్టికి సరితూగినాడు
ఒకఁడు ముక్కంటి నాటికే తిరస్కృతి హాసస్మృతి కొలఁగన్ను కన్పరచినాడు
ఒకఁడు విప్పినకంటిసెకలయంచులను దుర్మతి సాగరుల సంఖ్య మాడ్చినాడు

వారనఁగ నేమి యని? తిప్పివచ్చె నేని
ఒక్కయెడఁ ద్రిమూర్తులకైన దిక్కులేదు;
ఆముదపుగింజ నింకొక యాముదంపు
గింజతో నొక్కినట్లు నొక్కుదురు మమ్ము!

వేనుఁడు : గౌతమా ! ఆ కోపమంతయు నెవరిమీఁద ?

గౌతముఁడు : ఎవడు పురాఋషుల మహాదివ్య మార్గములందు గాళ్ళుతగిలిన గొడ్లు పొలిమేరలు త్రొక్కినట్లు త్రొక్కుచున్నాడో వానిమీద.

వేనుఁడు : వాడు నే ననియా నీ యుద్దేశము?

గౌతముఁడు : అవును, నీవనిన్నో నా యూహా! నీ వొకటిచేసి యొకటి చేయలేదా? నిత్యమై మహాగిన్యమైన మతమును నాశనము చేసితివి. ఏయాచారములు దేశమునందును నిలిచి యుండినచోఁ బేదమొదలు ధనవంతునివరకు సుఖముగాఁ బ్రదుకుదురో ఆ యాచారములు మూలముట్టుగాఁ బెల్లగించితివి. వేదములు పౌరుషేయము లంటివి. వానికి సంప్రదాయ సిద్ధములైన యర్థములు కావని నీవు క్రొత్త యర్థములు చెప్పించితివి. నీ మూలమున వేదములు వేదాంగములు మూలఁబడినవి. కృతకవిద్యలు బయలు దేరినవి. అట్లు కాదన్న వారిని నీయనుయాయులచేత వెనుకనుండి గేలి కొట్టించుచుంటివి. నీవుచేసిన దింతయని చెప్పటకున్నదా? ఇదిగో నీవింతచేసితివి. ఈ కోపమంతయు నీ మీఁదనే? తెలిసినదా?

వేనుఁడు: తెలిసినది. కాని ఋషుల మార్గమందు నే నెందులకు నడువవలయును. ఆఋషులకువలె నాకుమాత్రము శరీరావయవములు లేవా? వారికివలె నాకు మనస్సు లేదా? వారివలె నే నూహింపలేనా? నా యూహను మనస్సును నన్నుఁ గాదని యెవరినో నే నేల యనుసరించవలయును. నా యంతరాత్మ చెప్పినట్లు నేను నడచుకొందును. నేను రాజుగాన నా ప్రజలచే నట్లు నడిపింతును.

గౌతముఁడు : నీయంతరాత్మకు ఋషుల యంతరాత్మకు భేద మున్నది. వారి యంతరాత్మ తపస్సుచే యోగాగ్నిచేఁ

ద ప్తమై శరీరవాంఛలను దాఁటి యింద్రియాతీతమైన జ్ఞాన మును గడించుకొన్నది. వారియంతరాత్మ యాభాగ్య మునే చూడఁగలుగును. అపరిపక్వమై యింద్రియవశమైన నీ మనస్సు నీ కంతరాత్మ భ్రాంతికల్పించి నిన్ను దుష్ట పథముల నడిపించు చున్నది. ఓహోయి! వేనరాజా! అంత రాత్మ యంతరాత్మ యనెదవు. ఎవరియంతరాత్మ వ్రీకా రము వారుగా సర్వమానవులు చరింతురేని నీ రాజత్వము నేఁటితో లేదు. సర్వజంతువులు చరించు నేని మనుజుని యెక్కువయేమి? అట్లయినచోఁ గుమారులు తండ్రుల మాటలు విని చదువరు. ప్రజలు రాజుమాట వినరు. ఎవరిత్రోవ వారిది. లోకమునందు మిగులునది సర్వనాశ నము. కాదు, నేను రాజును. నామాట యందరు వినవలె నందువు. రాజనగా నేమి? అతనికి సైన్యము లున్నవి. విననివానినిఁ జంపెద నందువు. ఎక్కువ సైన్య ముండుట వివేకమా? లోకమును పాలించునది పశుబలముచేతనా? ఆత్మబలముచేతనా? పశుబలమన్నచో లోకమున నొక నియతిలేదు. దుర్బలునకు రక్ష లేదు. ఆత్మబల మన్నచో నందఱకు రక్షయున్నది. అప్పుడు నీ మార్గమునకన్న ఋషులమార్గము సమాదరణీయ మగుచున్నది.

వేనుఁడు : నాయంతరాత్మ యంతరాత్మ కాదనుచున్నావు.

గౌతముఁడు : అది యింద్రియాధీనమైన మనస్సునం దంతరాత్మ భ్రాంతి.

వేనుఁడు : సరే! గెలిచితివి. ఇంక నీఋషులవద్దకు నడువుము.

గౌతముఁడు : [ఆలోచించి] నాకన్న లక్కఁగ లేదా ?

వేనుఁడు : [ఆఁగి] తమ్ముఁడా! ఇంక మనమిద్దరము విరోధము లేకుండ నుందము. నిన్న నీవు వెళ్ళిపోయిన తరువాత నేను నీకై యెంత దుఃఖించితిని? తెల్లవారలు నాకు నిదుర లేదు. మనస్సుసరిగా లేదు. మఱల నీ వీ నాఁడు కనంబడినంత నే పంటిబిగువున కింతసేపు వాదించితిని గాని నిన్నువదలి నే నుండలేను. తమ్ముఁడా! రమ్ము! రమ్ము! వేసంగిలో నండి కొండలోయలలో దమ్ముకొన్న చెట్లనీడలందు పడెలు కట్టిన చిన్న సెలయేటి నీటివలె చల్లనైన నీచేతులు నా మెడకుఁ దగిలించుము. ప్రేమలోఁతు లెదదాక నెఱిఁగి యున్న ప్రియురాలి నిశ్చలదృక్కులవలె సూదులతోఁ బొడుచుచున్న నీచూపులు నాచూపులతో మేళవించుము. తెల్లవారు వరకు రేకలు బిగిసిన యాకాశమల్లి పూలె, కాపు సొగసుకాని కదలని చెవిజంపువోలె నడివిడ్డైతే తుద విరిసి సొగసులొలుకు నీనాసాగ్రంబున వెడలు కమ్మని నిశ్వాసములు నామెడమీఁదఁ బూలమాల కదలినట్లు కదలనిమ్ము.

గౌతముఁడు : ఆగు మాగుము.

వేనుఁడు : ఎందుకు ?

గౌతముఁడు : నీవంటి కృత్రిమ స్నేహితుని నే నింతవరకు ఎఱుఁగను.

వేనుఁడు : [కోపముతో] ఎందుచేత ?

గౌతముఁడు : స్నేహితుఁడైనవాఁడు తన మిత్రునియొద్ద నేదియు దాచరాదుగదా? నిన్న నీవు నాయందుఁ జూపించిన ప్రళయాగ్నివంటికోపము నానుండి యిన్నాళ్ళు దాఁచితివి. నీ వేమి స్నేహితుఁడవు ?

వేనుఁడు : గౌతమా! కోపము శత్రువులయందుఁ జూపించునది.

గౌతముఁడు : నాయందది చూపఁబడినదిగాన నేను నీకు శత్రువను.

వేనుఁడు : ఓయీ ! అది తాత్కాలికము.

గౌతముఁడు : కాదు, అది సత్యము. నీకడకు నే నింక రాను. వచ్చినను బద్ధవిరోధి నని నమ్ముము. నీవు నిన్నఁ జూపించిన కోపమునకుఁ బది రెట్లెక్కువ చూపించుము. నే నది యిప్పుడాగఁ గల్గుదును. దీనితో నీవో నేనో తేలవలయును. నీవు సనాతనధర్మమునవలంబివైనఁ గావలయును. నేను నీ కఱుకత్తికి నెరయైనఁ గావలయును.

ఇదిగో ? యీ నాచేయి చూచితివా ? ఇది

అతిమనోబుద్ధ్యహంకృతు లౌపనిషదు
లాత్తగండూషితత్రయు లౌర్వవహ్ని
గర్భితాంతస్తపస్కులు ఘనులు ఋషుల
కెవ్వఁడు విరోధి తద్వధ కెత్తినయది

వేనుఁడు : ఓరీ ! గౌతముఁడా ! నీతల తెగిపోయినది.

గౌతముఁడు : వేనా ! విజృంభించుము. విజృంభించుము. ఎర్రి వడి నిప్పులవలెనున్న నీకన్నులలో నిదిగో చూచుచుంటిని. నాకు భీతికొలుపుట లేదు చూచితివా ?

వేనుఁడు : కాపీతకా ! కాపీతక !

గౌతముఁడు : రాజా! నే నిదిగో పోవుచుంటిని ? కాపీతకుని నావెనుకఁ బంపుము. వాడు నన్ను బంధింపఁగలఁడు.

[నిష్క్రమించును]

కాపీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! ఏమి ?

వేనుఁడు : ఏమియును లేదు.

కాపీతకుఁడు : సరే !

వేనుఁడు : సునీథను నేను రమ్మంటి నని చెప్పుము.

కాపీతకుఁడు : [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : లోకమంతయుఁ దిరుగుబాటుచేసినను వారి నణఁచఁగలను గాని గౌతము నణఁచుట యెట్లు? నిన్న నతఁడు నా కోపమున తాగలేకపోయినప్పుడు నేను వాని గెలిచితి నను కొంటిని. నేఁ డతఁడే నా కోపమును గెలిచెను.

... తావేశ మనఁగ నిది. మతావేశములో నున్న మనుజు ... దైనను జేయుదుగా

... వేనా ? ఎందుకు సునీథకై ...

వేనుడు : నీవు సునీథవా !

పృథువు : నే నేమి! నీవుకూడ సునీథవే. మన ముద్దుగ మనము ప్రేగునుండి వచ్చినవారమే కదా! జన్యజనక పదార్థములకు తత్త్వతః భేదము లేదు.

వేనుడు : పిచ్చిమాటలు మాటాడకుము. నాకుఁ గోపముగా నున్నది.

పృథువు : నిన్నుఁ గుగ్రపంధిని జంపెదవని విని నాకును గోపముగా నున్నది.

వేనుడు : నీవు నాకును ద్రోహించితివా ?

పృథువు : సునీథ రాత్రి యంగరాజు వెంటఁ బడిపోయినది.

వేనుడు : ఇంక వారిద్దఱికిఁ గోటతలుపులు తీయరాదు.

పృథువు : తలుపు లావే తెఱచుకొనుచున్నవి.

వేనుడు : నే నది నమ్మను. వారి నెవరు చూచినను వెంటనే నావద్దకుఁ దీసికొని రావలయును.

పృథువు : మొన్న రాత్రి నీవే చూచితివి కదా! వదలిపెట్టితి వేమి ?

వేనుడు : నేఁడు నీ యొడలినిండ నిన్ని పూవు లెక్కడివి?

పృథువు : అంగరాజు సునీథను దీసికొని పూవులు వదలిపెట్టి పోయెను.

వేనుడు : ఇంక సునీథాంగరాజులు నాయింటికి రాఁగూడదు.

పృథువు : వచ్చినచో నేమి చేసెదవు?

[అంగరాజు ప్రవేశించి]

అంగరాజు : ఏమిచేయునా, కన్నులు పెట్టుకొని చూచును. మా మాటలు చెవులు పెట్టుకొని వినును. అంతకన్న నేమి చేయును? ఏమి చేయఁగలఁడు? ఇతఁ డేమి రాజా! రాజును నేను. సునీథ రాణి. పెండ్లి చేసికొనినవానికి రాజ్యార్హత లేదు. ఈసంగతి నేనేకాదు, సర్వఋషులచేతఁ జెప్పించెదను. ఇదివఱ కెంతమంది రాజులు రాజ్యము చేయలేదు! ఎవరి మాటయో యెందుకు? ఈ అంగరాజు రాజ్యము చేయు లేదా? అతనికి భార్య లేదా? ఇదిగో సునీథ. సునీథా! మాట్లాడవేమి? నీవంగరాజు భార్యవగుదువా, కాదా? సునీథా! మాట్లాడవేమి; నీవు వేనునితో నొకతెవైతివా! హా! హా! విచిత్రకుటుంబినీ! కాపురము చేసినన్నాళ్ళు అంగరాజుతో రాజ్యముచేసి అతనితోఁ బాటు రాజ్యసుఖము లన్నియు ననుభవించి యతఁడు ముసలివాఁడై పిచ్చివాఁడై యడవుల వెంటఁ దిరుగుచున్నప్పుడు వానిని వదలిపెట్టెదవా? ఇదా! పతివ్రతల తోవ? భో! భో! పంచభూతములారా! భో! భో! ఋష్యాత్మలారా! భో! భో! కులదేవతలారా! చూడుఁడు! చూడుఁడు! ఈ పతివ్రతారత్నము, ఈకుల సతీతిలకము, ఈ మహారాణి, ఈ జంబూద్వీప వసుంధరా జనిత కామినీచూడామణి, భర్త బ్రతికియుండఁగనే వానిని త్యజించి కుమారునితోఁ జేరి యన్యాయపథమునఁ బోవుచున్నది. పాలించుఁడు, పాలించుఁడు!

కృశముగాఁ గలి ఘట్టి మతములో వెలిపట్టి
తత్పురాణఋషులసన్నుతమార్గముల నిరా
దృతికల్గి పాపసంగతికల్గి కృతిపుణ్య
ముఖు లైనవారికే మాత్రరక్షయు లేక
చెడిపోయె జగ మెల్లఁ జెడిపోయె జగ మెల్ల

వేనుఁడు : పృథూ! ఇప్పుడు సునీథ యెచ్చట నున్నది? ఆ పిచ్చి వాని ఆగోల యేమి!

పృథువు : అతఁడు పిచ్చివాఁడేనాయె? ఈ నీప్రశ్న యేమి?

వేనుఁడు : సునీథ యితని వెంట నేగ నంటివి? ఏది సునీథ?

అంగరాజు : ఓయీ! వేనుఁడ, నావెంటవచ్చిన సునీథమాట పృథు నడిగెద వేమి? సునీథ నీకంటికిఁ గనఁబడదు. మృత్యువాసన్నమైనవాని కరుంధతీనక్షత్రమువలె, మ్లేచ్ఛభావపూరితునకు దివ్యఋషుల మహావాణివలెఁ, గుతర్కబుద్ధికి వేదాత్మవలె సునీథ నీకు నశించిపోయినది. సునీథ నీ కెందుఁ గనఁబడును? గ్రుడ్డివానికి దివ్యమణి కనఁబడినదా? మూఁగవానికి శబ్దస్వరూపము గోచరించినదా? గుగ్గిలపుఁబొగ నుత్తుచేఁబరవశుఁడైన వానికి నాగసముబాధ తెలిసినదా?

ఆకసంబునఁ గాంతి వాకలై పరుగెత్తి
శ్రీకరాకృతి కన్న చిన్నారితొలిచుక్క
రేకెత్తి నానాదిశాకామినీముఖ
శ్రీకపోలశ్రీలు చెలువు లొల్కినచోట
దాగియుండె సునీథ దాగియుండె సునీథ

వేనుఁడు : పృథు ! సునీథ నితఁడు చంపెనాయేమి ?

పృథువు : సునీథయే నీవును నేనునుగాన సునీథను జంపిన నా నిన్నును నన్నునుఁగూడఁ జంపినట్లే.

వేనుఁడు : అంగరాజా ! సునీథను నీ వేమి చేసితివి ?

అంగరాజు : సునీథనుగూర్చి యడుగుటకు నీ వెవ్వఁడవు? సునీథ నాకు భార్య. దానిపై నాకు సర్వాధికారములు గలవు. లేవని శాసించు దుష్టరాజునాజ్ఞ నేను తిరస్కరించుచున్నాను. అరే! సునీథ యెవరు? నాయాత్మలో నాత్మ. నాదేహా ములో దేహము, నామనస్సులో మనస్సు, నాకంటిలోఁ గన్ను. ఎవఁడా దుష్టరాజు తెలివితక్కువ శాసనముచేసి సునీథను, నన్ను వేరుపరచువాఁడు. సునీథను నా కు ఋషు లప్పగించిరి. నేను సునీథను మఱల వారి కప్పగించ వలయును.

అగ్నిహోత్రము నాకు నందిచ్చిన సునీథ
భగ్నభ్రువై నన్ను బోలుపు దిద్దు సునీథ
నగ్నమనస్కయై నను గొల్చిన సునీథ
ప్రాగ్నవోషఃపవిత్రతనూజ్జ్వలసునీథ
నీ వెవ్వ రడుగఁగా నీ వెవ్వ రడుగంగ

వేనుఁడు : పృథూ ! ఇతఁడు సునీథను జంపినట్లు లేదు.

వ ఇదివరకుఁ జంపకపోయినను ఇకఁ జంపును.

పృథువు : అదికాకపోయిన నామెమీఁది యధికారము తన కంతయున్న దని యీ ఘోష యెందుకు ?

అంగరాజు : పృథూ ! పృథూ ! ఆఁడపిల్లవలెఁ గనఁబడు చుంటివి కాని, నీవే మగవాఁడవు. అదుగో! ఆ పురుషాకృతి ఆడది. ఆడమగతనములు వివేక తారతమ్యమువలనఁ గనఁ బడునుగాని, రాజులై దుష్టత్వము మూర్తికట్టినంత మాత్రమునఁ దెలియవు.

వేనుఁడు : సునీథను మనము రక్షించవలయును.

పృథువు : అంగరాజునధీనమందున్న యామెను మన మెట్లు రక్షింపఁగలము !

వేనుఁడు : ఆమెను మనయధీనములోనికిఁ దెచ్చుకోవలయును.

అంగరాజు : అంగరాజునధీనము వదలి సునీథ యింకొకనియధీ నములోనికి నీకృతయుగములో రాదు. సునీథా ! సునీథా ! నీవు నన్ను వదలిపోయెదవా పోవు, పోవు.

అంగరాజా సునీథ అంగరాజా సునీథ
అంగరాజుకుఁ గాక అగుదె ఓసి సునీథ
వెంగలి శాసించి వేరుసేయు సునీథ
అంగరాజును, బాప హతుఁ జేటనె నిజమ్ము !

[తెర]

మూ డ వ య ం క ము

రాజాంతఃపురమున వేనరాజు-గౌతముఁడు కూర్చుండిరి.

గౌతముఁడు : నీవు వేసిన ప్రశ్నయే మఱల వేసితిని. నీమనసు దిక్కు-తిరిగినదాయేమి, నన్ను రమ్మని కబురంపితివి?

వేనుఁడు : అదియొకరీతిగాఁ దిరిగినది.

గౌతముఁడు : అది యే రీతి ?

వేనుఁడు : నేను వివాహమాడెదను.

గౌతముఁడు : వివాహమాడెదవా ? ఎంచెప్పు ! నీ వెందుకు వివాహమాడెదవు? నీవు వివాహమాడినచో నీ యువ లోకమంతయు నాడదా ? ఆడినచో నీ సిద్ధాంత మేమై పోవును ? పురుషు లందరు స్త్రీలమీఁద సర్వాధికారము వహించి వారి నధఃపతితలను జేయుచుండిరాయెను. పురుషులమీఁదికి స్త్రీల నెదురు తిరిగించి వారికిఁ బురుషులతో సమానములైన హక్కుల నిప్పించవా? ఆస్తియందు వారికి సమానభాగము కావలె. మఱి వివాహమైనచో నీ సిద్ధాంతమునకుఁ గొంతవఱకు విఘ్నము రాదా ?

నుఁడు : ఏకగర్భజనితులైన స్త్రీపురుషులు వివాహమాడినచో నాస్తివిషయమున భేదమే రాదుకదా ?

తముఁడు : ఆ ! ఆ ! ఏమంటివి ! ఏమంటివి !

ప్రళయాపఘనవర్షత్పుష్కలావర్తముక్తాశనిధ్వనుల్ మూసరుకొలిపి
ఆదివరాహదంష్ట్రాగ్రనిర్గమితాగ్నికీలాచ్ఛటల్ పెల్లగిల్లివచ్చి
వృత్రరక్షఃకంఠవిదళనారంభవేళావజ్రధారాప్రభావ మొలచి
దుష్టశాసనదైత్యవక్షఃఖండనార్భటదేవీకరాళాసిదీప్తి మెరసి
సకలపూర్వర్షి దివ్యాశ్రుజనితఘన త
పఃప్రభోద్ధాగ్ని మిణుగురుల్ బాహిరిల్లి
నిర్వ్యపద్రక్తమునఁ దడి నేలగాఁగ
నీ శిరస్సు ధరిత్రిపై నిలచు గాక!

ఇంక నీ మొగము నేను చూడను.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : [నవ్వి] ఈ పసిబుద్ధులకు నేదైన నొకయూహ కలిగినను తప్పే. ఊహలు కలుగుట మనస్సునకు సహజము. దానిలో తప్పేమియులేదు. ఈ లేతబుద్ధులయిన ఋషుల కీ మాత్రము తెలియదు. తెలియకయుఁ దెలిసినట్లు నటించుచున్నారు.

పృథువు : [ప్రవేశించి] అన్నా! నిజముగా నా ఋషులు నీయంత తెలివికలవారు కాదు.

వేనుఁడు : నీవు నన్ను 'అన్నా' యని పిలువరాదని చెప్పలేదా?

పృథువు : నీ గౌతముల సంభాషణ నేను విన్నాను. అందు కనియే యిట్లు పిలుచుచున్నది.

వేనుఁడు : నీవు నన్నట్లు పిలచిన నే నొప్పుకొనను.

పృథువు : ని న్నన్నాయని పిలచెడిదే నిజము. అన్నా! నీ సిద్ధాంతములకు నే నెన్నడు నొప్పుకొనలేదని నీకు తెలియును

గదా! నేను మనస్సులో నొప్పుకొనకపోయినను పైకి నా విషయములందు సన్నెదిరించనని వాగ్దాన మిచ్చితిని. ఆ వాగ్దానమును నేఁటినుండి యీ సంబోధించుటయుం గూడ సంహరించుకొంటిని.

వేనుఁడు : పృథూ! నీకును గౌతమునవలెఁ బట్టిన పిచ్చిపట్టినదా యేమి? మీ రందఱును స్వాంతముగా నేల యూహింపరు?

పృథువు : సమాధానము చెప్పవలెనందువా? చెప్పెదను. అనాది నుండియు సర్వమానవులకును మనస్సున్న దికదా? అందఱు నూహించిరి. పూర్వులు మన కవసరమైన విషయముల నూహించి యవి యెట్లుండవలయునో నియమించి పోయిరి. అవి మఱల మన మూహించుటవలన మానవుల జ్ఞానమున కభివృద్ధి యేది? సంగీతమునందు నీవు క్రొత్తగా స్వరము లేల కనిపెట్టవు? పూర్వులు కనిపెట్టిన తోవలనే పోయెద వేల? నీవు క్రొత్తగా నేఁడు స్వరములు కల్పించుట మొదలుపెట్టుము. నీ వింత గాయకుఁడ వౌదువా? చెకుముకిరాతికి దూదికి సంయోగమువలనఁ గాని, కొయ్యకు కొయ్యకు రాపిడివలనగాని యగ్ని పుట్టునని పూర్వులు చూపిరి. నీవు దానినే యేల యుపయోగించుకొందువు? మఱల నేదో కనిపెట్టుటకుఁ గ్రొత్తగా మొదలుపెట్టుము. మొదలుపెట్టవు. సర్వసిద్ధముగా నున్న యాయగ్నినే యుపయోగించుకొనుచుంటివి. అట్లే సంఘవిషయముసంగతియుఁ బూర్వు లిది యిట్లు, ఇది యిట్లని నియమించి పోయిరి. ఆ జ్ఞానము నుపయోగించుకొని సుఖించలేక నేను మొదలు

పెట్టి యూహింతు నని వాదించెదవు. ఆయగ్ని ప్రత్యక్షోపయోగము కలదిగాన నచ్చట నీకు వివాదములేదు. దీని యుపయోగ మప్రత్యక్షముగాన నిచట వివాదము.

వేనుఁడు : అవును. అప్రత్యక్షమైన దానిని నేను నమ్మను.

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] నమ్మవు, నమ్మవు. అప్రత్యక్షమైన దానిని కాదు నమ్మనిది, నీ యిష్టములేని దానిని. నేను వచ్చినంతనే తలుపులు వానియంతట నవి తెఱచుకొను చుండె నన్న మాట నమ్మవు. నీవు సునీథకడుపునఁ బుట్టితి నన్నమాట నమ్మవు. అవును నీ కది యప్రత్యక్షమైన విషయము. నీ వెందుకు నమ్మవలయును? నీవు రాజువై రాజ్యాధికారివగు విషయమున నా నమ్మకముతోఁ బనిలేదు. చూచితివా! నీ నమ్మక మెట్టిదో? ధనవిషయములో, నధికారవిషయములో నన్నియు నమ్మెదవు. నీతి విషయములో, ధర్మము విషయములో నేదియు నమ్మవు. నీతిధర్మములు కొట్టునా? తిట్టునా? వానియందు నమ్మక మున్నచో స్వర్గము నిచ్చును. లేనిచో నరకము నిచ్చును. ఆ స్వర్గ నరకములు మాత్రము ప్రత్యక్షములా యేమి? అవియును లేవు. ఏదీ చెప్పుము? అసలు దేనిని నమ్మెదవు?

వేనుఁడు : కన్నులతోఁ జూచినదానిని నమ్మెదను.

అంగరాజు : అయినచో వాయువు ప్రపంచమున లేదు.

వేనుఁడు : గాలి యున్న దని మనకుఁ గనఁబడుటలేదా ?

అంగరాజు : ఓహో! జనులార! రండు. రండు, గాలిని గనులతోఁ జూచుచున్న ఘనగాఁడు బయలుదేరినాఁడు. ఈ విద్య విూ రీతనివద్ద నేర్చుకొనుఁడు.

వేనుఁడు : పృథూ! మనము గాలిని జూచుటలేదా ? అదిగో నా యొడలికిఁ దాఁకుచున్నది, సుళ్ళు తిరుగుచున్నది, చెట్ల యాకు లల్లలాడించుచున్నది. వెదుళ్ళఁ బోసికొని రొద చేయుచున్నది. సముద్రపుటొడ్డునఁ జిన్నచిన్న పోస లడ్డముచేసికొని పొడుగైన యిసుకతిప్పలుగాఁ గుప్పలుగాఁ బోయుచున్నది. చిన్న చిన్న చెరువులలో బుల్లి బుల్లి గెరటములఁ గలిపించుచున్నది. నీ ముంగురులతో నాడుకొనుచున్నది. గాలిని నేను చూచుచునే యున్నాను.

పృథువు : నీ వా గాలిచేయు పనులను చూచుచున్నావుగాని, యా గాలినే చూచుచున్నావా ?

వేనుఁడు : పృథూ! జన్యజనక వస్తువులకుఁ దత్త్వతః భేదము లేదు, కార్యకారణముల కున్నది కాఁబోలు.

పృథువు : లేదు, లేదు; అందుకనియే నీకును, నాకును సునీథకును భేదము లేదు.

వేనుఁడు : మొదల నేను సునీథకుఁ బుట్టితి నని ఋజు వేమి ?

పృథువు : అయినచో నీకు రాజ్యమే లేదు.

గరాజు : పృథూ! కాదు, కాదు, రాజ్యమున్నది. సునీథకుఁ బుట్టిననే రాజ్య ముండవలయునా ? ఎట్లు తాను రా

జర్యోనో వేనున కా సంగతి యెందులకు? వేనుఁ డిప్పుడు రాజు. అది ప్రత్యక్షమైన విషయము. అది కా దనుటకు నీ వెవ్వరవు, నే నెవ్వరను. అంతేకాదు వేనా?

వేనుఁడు : అంతే!

అంగరాజు : మొండివాఁడు రాజుకన్న బలవంతుఁడు!

[తెరలో]

సర్వభారతక్షోణీ మండలాధిపత్యచిహ్నరత్నకిరీట విభ్రాజిత శిరోమండలా! వేనమహారాజా! రెండుజాములైనది. ధర్మాసనమునుండి లేచువేళ యయినది.

చిఱుతుకతమ్మిపూవుతుఁ జెందిన తేనెలు పద్మబంధువే
తరణి, స్వకీయసుతా కీలాలాపము పెల్లున నింకఁబెట్టఁ డ
గ్గగన ద్విరేఫపాళి మొఱకల్గగను పుల్కలమాడ్చి క్రొత్తతా
మరపొలికారిసే విడఁడు మాడ్చునుఁ దక్షిణవాలి నన్నెఁటికిన్.

వేనుఁడు : కౌషీతకా! ఆ మొండివాఁ డెవఁడు?

అంగరాజు : రాజుకన్న బలవంతుఁడు.

కౌషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! ఆయన వినీతభక్తి నల్లుఁడు. తనసుమారుసిసుస్మృతిక నగచి తనకొడుకు చచ్చిన బాధ దానివలనయునని వచ్చి కైవాఁగముచేయుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు : అట్లయినచో నా యిష్టముప్రకారమే కానిమ్ము. కౌషీతకా! సేనానాయకుఁడై నమ్మృత్యువుతో నిట్లు చెప్పుము: నా యాజ్ఞనతిగసాఁగనము చేసినవారినెల్ల నిర్దయతోఁ గారాగారములయందు వేయించవలయును.

కాశీతకుఁడు : వేనుఁడా! కారాగారము లేనివారిని గొ... [illegible]
గొట్టించుచున్నాఁడు. ఏనుగులచేతఁ ద్రొక్కించుచున్నాఁ[illegible].
ఒకవేళఁ గారాగారములయందు వేయఁబడినను [illegible]
మరల బయటకుఁ బోవుటలేదు.

వేనుఁడు : ఇట్లు జరుగుచున్నదని ప్రజలందరకుఁ దెలియునా?

కాశీతకుఁడు : తెలియదు. ఇవన్నియు రహస్యముగా జరిగిన [illegible]
వారందరు జాడ్యములు వచ్చి చచ్చిపోవుచున్నట్లు [illegible]
జనులకుఁ దెలియఁజేయుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు : సరే! పొమ్ము.

కాశీతకుఁడు : [నిష్క్రమించును]

అంగరాజు : సిద్ధాంతములు వేరు, ఆచరణలు వేరు. తండ్రి
వేరు, కొడుకు వేరు. తండ్రికిఁ బుట్టిన కొడుకు తండ్రివలె
నాచరించుచున్నాఁడా? అట్లే సిద్ధాంతములనుండి పుట్టిన
యాచరణములు సిద్ధాంతములవలె నుండవలసినదిగా లేదు.
ఈ తిర్యగ్జగత్తునకు బుద్ధిలేదు. అది సరిగా తాను పుట్టిన
మునే యనుష్ఠించుచున్నది. పెద్దపులికిఁ బుట్టిన
పులివలెనే నడుచుచున్నది, గరుత్మంతునికిఁ బుట్టిన
గరుత్మంతునివలెనే యున్నది. మామిడి టెంకనుండి
[illegible] పుట్టలేదు. అయ్యో! మనస్సులేని, [illegible]
ని యీ తిర్యగ్జగత్తు మార్పులేకుండ నడచుచున్నది.
కలిగి వివేకముగల మేము చూడుము. ఎప్పటి
కప్పుడు క్రొత్తగా నడచుచుంటిమి. మే మనునది యొకటి,

చేయునది యొకటి. భగవంతుఁడుచేసిన సృష్టిమీఁద నభివృద్ధిచేయుచుంటిమి? అందరు మానవులునొకటే. ఎక్కువతక్కువలు లేవని మాసిద్ధాంతము. మేము మాత్రము రాజులము. మే మెవరిని జంపినను తప్పులేదు. అది మాసిద్ధాంతములోని భాగమే. రాజు తనప్రజను దానిరితీయించవచ్చును. భర్త తనభార్య నేమియుఁ జేయరాదు. తండ్రి తన కొడుకు నేమియు ననరాదు. ఓహో! న్యాయము న్యాయము!

ఆకాశమున నేగు ద్విజోత్తములార!
లేక ధరిత్రి మొలచెడు తరూత్తములార!
నే కాననమునఁ బర్వెడు మృగోత్తములార!
పోకలచేయిన పూరుషోత్తములార!
ఈ ధర్మ మెఱుఁగుఁడీ యెఱుఁగుఁడీ ధర్మము.

వేనుఁడు: కొషీతకా ఈ యంగరాజును దీసికొనిపోయి కైదులో నుంచుము.

అంగరాజు: ఎవఁడు నన్ను బంధించునది? ఎవనియాత్మ యెవని వశములోన లేదో వాఁడిదివరకే బంధితుఁడై యున్నాఁడు. నా యాత్మ నా వశములో నుండఁగా నాకు వేరే బంధమే లేదు. నన్నుఁ గారాగారమున నుంచుము. నే నక్కడకూడ నీపాటలే పాడెదను. నన్నుఁ జంపి వేయుము, నేను గాలిలో నీపాటలే మ్రోఁగెదను. నన్ను నీవు కైదులోఁబెట్టలేవు; చంపనులేవు. ఓహో జనులారా! చూడుఁడు. వీఁడు నా కడుపునఁబుట్టిన బిడ్డ;

నా సొమ్ము తిని బ్రతుకుచున్నవాఁడు. నా రాజ్యము అన్యాయముగా నపహరించినవాఁడు. నన్ను బంధించునఁట. నన్నురితీయించునఁట. నన్నుఁగొరడాలతోఁ గొట్టించునఁట. నన్నేనుఁగులచే మట్టించునఁట. నాకన్నముపెట్టిన యింటి నుండి వెడలఁగొట్టినాఁడు. నన్ను మోసముచేసి నా రాజ్య మపహరించినాఁడు. నాసుఁదాను పుట్టినిలేదనుచున్నాఁడు. నా సునీథను నానుండి యపహరింపఁ జూచుచున్నాఁడు. ఈ యన్యాయ్యముచూడుఁడు చూడుఁడు! మీకుఁ జెవులు లేవా? వినఁబడుటలేదా? కన్నులు లేవా? కనఁబడుట లేదా? ఒక ముసలివాని నీ దుష్టు బంధించు చుండఁగాఁ జూచెదరేల? ఛీ! ఛీ! మనుష్యులైన మీతోఁ జెప్పు కొనుటకన్న గాలితో నీరుతో నిప్పుతోఁ జెప్పుకొన్న లాభముకలదు. ఓ వాయువా! నీవు వీని నాసారంధ్రముల నాడకుము. ఓ జలమా! నీవు వీనికిఁ బానప్రదానము చేయకుము ఓ యగ్ని! నీవు వీని ప్రాణానలముల గాపాడకు ము. మనుష్యులకు బుద్ధులుపోయినవి; కాని భూత ములకుఁ బోలేదు, పోలేదు. లేకున్నచోఁ మాపృథువు -లోనుండి నిశ్వాసరూపమున వాయు వేల వచ్చు ది. జలాధిదేవతలు మా పృథువు ప్రాణము నేల కాపాడుచున్నారు. మూఁడువేళల నాచేతఁ [illegible] సమర్చితుఁడైన యగ్ని మాపృథువునకుఁ బ్రాణరక్షణము చేయుచున్నాఁడు. తేజస్సు మా పృథువు నాననమున నెల్ల యట్లు వేదాత్మవలె వెలుఁగుచున్నది. పంచభూతముల

నిండఁ బ్రాణమునిండి తొలుకాడుచున్నది. లేకపోయిన నా మహాభూతములలో నంత మహాధ్వని యేల చెల్లరేగవలె!

ఓ సముద్రనదీమహోదదేవతలార!
భాసమానాగ్ని దేవతలార! ప్రభులార!
వాసించి చరియించు వాయుదేవతలార!
ఆకాంతరహితవైహాయసాధిపులారా!
ఉత్పత్తియు నెవఁడు మి మ్మురతియు నెవ్వాఁడు
కరులఁ ద్రొక్కించు నిక్కముగ మి మ్మెవ్వాఁడు
కొరడాల దండించు గుణి మిమ్ము నెవ్వాఁడు
ఎవ్వాఁడు మిమ్ము శాసించఁ గల్గిన ఱేఁడు.

[అంగరాజును బంధింప భటులు వత్తురు]

పృథువు: వేనా! ఇతఁడు పిచ్చివాఁడుకదా, ఇతనిని బంధించి ప్రయోజన మేమి?

అంగరాజు: నేను పిచ్చివాఁడనని వేనునకు నమ్మకము లేదు. పై కట్లు చెప్పెను. నిజమునకు వేనునకు దేనియందు నమ్మకమున్నది? దేనియందును నమ్మకము లేదు. కొన్నింటి యందు నమ్మక మున్నట్లు నటించును. ఆ నటించుట యెందులకా? లోకమును మోసము చేయుటకు.

వేనుఁడు: కాపీతకా! ఈయంగరాజును దీసికొనిపోయి భద్రముగాఁ గారాగారమున నుంచుము. ఆయన కేది కావలయు నన్న నది యీవలయును. కారాగృహములో నాతని స్వేచ్ఛకు మీరు భంగము తేరాదు.

అంగరాజు : వేనుఁడా! నీమేలుకొఱకే చెప్పుచున్నాను. నన్ను గారలో నుంచుట నీకు శ్రేయస్సు కాదు. శ్రేయస్సేమిటి? కాక పోవుటేమిటి? తల్లి చెవులు త్రెంచినవానికిఁ బిసతల్లి చెవులు బీరపూవులఁట. భగవంతుడే లేడన్నవానికిఁ దండ్రి యున్నాఁడా? వేనా! నీవు స్వాయంభువవు. నీయిష్టము యిష్టము. రాజ్యము చేయుము. భటులారా! పదండు, నేను మీవెంట వచ్చెదను. వేనా! చేతులను సంకెలలు వేయించుకొమ్మందువా? (రెండుచేతులు దగ్గరఁజేర్చి) ఇంక నడువుఁడు. వచ్చుచున్నాను. చేతులు బంధించినచో నన్ను బంధించినట్లా! చేతులు నేనా? ఈచేతులు నే నైనచో ఈచేతులు విరుగు నటకొమ్ము, అప్పుడు నే నుండనా? కాళ్లు తెగఁగొట్టినచో నప్పుడు నే నుండనా? కనుక కాళ్లు చేతులు నేనుకాదు. పృథూ! నీవు చెప్పుము. వానిని బంధించినచో నన్ను బంధించు టెట్లగును?

వేనుఁడు : పృథూ! చేతులు, కాళ్లు విరిగినచో నే నుందును. మెడ విరిగినచో? కావునఁ గాళ్లు, చేతులు నేనుకాదు, మెడ నేను. నన్ను బంధింపఁదలఁచినచో మెడ బంధింప వలయును. నన్ను జంపవలయు నన్నచో మెడ నఱుక వలయును?

[తెరలో - అమంగళ మప్రతిహతమగుఁగాక]

వేనుఁడు : [నవ్వి] పృథూ! పృథూ! చూచితివా! ఈ ... ... పన్నదో? అమంగళ మప్రతిహత

మగుఁగాకయఁట ! ఛీ! ఛీ! బిజిలీ ! నీవు గోరంకవయ్యును మాటలు నేర్చినందుకు నీరాజునకు నమంగళము కోరుచున్నావా? రోజును లడ్లు జిలేబులు తిని చివరకు నా కిదా యుపకారము? నీ కీ మాట లెవరు నేర్పిరి?

[తెరలో - గౌతముఁడు నేర్పెను]

వేనుఁడు : చూచితివా! పృథూ! గౌతమునకు నా ప్రాణములమీఁద నెందు కింత విరోధము.

పృథువు : గౌతమున కిట్టివక్రపుఁగూతలు నేర్పిన దెవరు?

[తెరలో - వేనమహారాజు]

పృథువు : గౌతమున కీ మాటలు నేర్పినది నీ వనుచున్నది యీ గోరువంక. అందుచేత నీ ప్రాణములమీఁద నీకే విరోధమని తేలుచున్నది.

అంగరాజు : ఎదుటివారిప్రాణములమీఁద నా కెప్పుడు విరోధమైనదో నా ప్రాణములమీఁదఁగూడ నా కప్పుడే విరోధము. నా మెడయును నేను నొకటా? కాదుకాదు. నా మెడయు నేను నొకటియైనచో 'నేను', 'నామెడ' అను రెండు భిన్నవస్తువు లేల యుండును? నా మెడ నఱికినచో నేను పోను, నాప్రాణములుపోవును. నా ప్రాణములు వేరు, నామెడ వేరు, నేను వేరు. నాప్రాణములుపోవును, నామెడ పోవచ్చును, నేనుపోను. నే నెచ్చటికిఁ బోదును? అనంతమైన యీ యాకాశమంతయు నే నావరించియుంటిని. నేను జలములో నున్నాను, అగ్నిలో నున్నాను, వాయు

వులో నున్నాను, తేజస్సులో నున్నాను; నేను లేనిచోటు లేదు. శబ్దములో నేను, భావములో నేను, మనస్సులో నేను, సర్వేంద్రియములు నేనే, నేను కానిదేది? బంధితుఁడను నేన, బంధించినవాఁడను నేన, బంధము నేన, నన్ను నేనే బంధించుకొంటిని. నాయిష్టమైనచో నే నీబంధము నుండి వదలించుకొన గలను. ఇదిగో వదలించుకొను చున్నాను. [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : పృథూ! చూచితివా? ఆ పిచ్చివాని [illegible] గజము మిథ్య, పలాయనము మిథ్య యన్నట్లున్నది.

పృథువు : ఆయనది మిథ్యావాదముకాదు, "అస్తి" వాదము.

వేనుఁడు : "అస్తి" వాదము కాదు, అస్థికలవాదము.

పృథువు : ఆ వాదము మనది.

వేనుఁడు : అనగా?

పృథువు : అనగా? విసీతభట్టు, వాని యల్లుఁడు, వాని మనుమఁడు వీరందఱి యస్థికలు మనవాదమువలననే [illegible]నవి. అసలు మనది అస్థికలవాదము.

[తెర]

నాల్గవ యంకము

[రాజాంతఃపురము – వేనుఁడు కౌషీతకుఁడు ప్రవేశము]

వేనుఁడు : ఈ వేసంగి వెన్నెల పుష్యరాగముల కాంతులు వెదఁజల్లినట్లు మల్లెపూవులు పారబోసినట్లు మబ్బులు విరిసి పోగా లేతయెండలు తళతళలాడినట్లు మాపృథు నవ్వినట్లు విరఁబోసికొన్నది. మాపృథు నవ్విన తెల్లని కాంతులలో నా మెదంతములు కనఁబడీ కనఁబడనట్లు ఈవెన్నెలలో దూరాన తోఁటచివరఁ గల రెల్లుపూవులు కనఁబడీకనఁబడుటలేదు. ఈచల్లనిగాలి స్నేహితునివలె వెనుకనుండి వచ్చి నన్ను మెల్లగాఁ దాకుచున్నది. అవునవును. నా స్నేహితునకు నాకును దూరమై పోయినది. గౌతమా! గౌతమా! ఓయీ! నాగుండెకాయ! ఓయీ! నాయెదలో నుంచుకొన్న చిన్నారిదీపమ! నన్ను వదలిపోతివికదోయి. నాగౌతముఁడు లేని వెన్నెల నాకు బాగుగాలేదు. నాప్రాణములు అల్లల్ల గాలిపొరలమీఁదఁ దేల్చుకొనిపోవుటలేదు. సముసమువీడియెటుంగని మా చెలికారమున కెట్టి దుర్దినములు వచ్చినవి? నేఁటికి నాల్గునాళ్ళనుండి నాకు నిద్రాహారములు లేవు. నేను కృశించినట్లున్నది. వెడందమై బిరుసువారిన నాయెదుఱొమ్ము ఉబ్బుతగ్గి సడలి నా చేయి చేయి తాకినచో నాకే కఠినముగాఁ గన్పింలేదు. గౌతముని మీఁదినుండి నామన స్సెట్లు క్రొంమును. పోయి గౌతమునిసిద్ధాంతము లంగీకరించితి నని చెప్పుదునా! ప్చ్? అతనివాదములు కొంతవరకు గంభీర

ములుగ నున్నవే! ఇన్నాళ్ళు నేను నిర్ణయించి యేర్పఱచిన సిద్ధాంతములే తప్పులా? ఈరాత్రి చంద్రకేతకీప్రాసాదము నందు వీణవాయించుకొందును. అదియే మార్గము.

[నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనుఁడెందున్నాఁడో! అంతఃపుర మంతయు వెదకితిని. అతఁడెందునుఁగానరాఁడు. ఆతఁడో నేనో – యిద్దరిలో నెవరమో యొకరమే మిగులవలయును. ఛీ! ఛీ! వేదములు మూలఁబడినవి. శాస్త్రములు చెల్లు బండలయినవి. వేదాంగములు త్రుప్పుపట్టినవి. ధర్మ శాస్త్రములు దగ్ధమైనవి. వేనా! వేనా! నీవు వేదము లక్కఱలేదనువాఁడవు. నేను కావలెననువాఁడను. నేను చనిపోయి లోకమంతయు నిర్వేదమైనఁగావలయును. నీవు చనిపోయి శోషవడిన వేదమాత మఱల వెచ్చఁగనైన దెప్పిరిలవలయును. నేను బ్రాహ్మణుఁడను. నీవు క్షత్రియు డవు. నీకస్త్రశస్త్ర నైపుణ్యము కలదు. నాకు లేదు. అయినను నీతోఁ గత్తియుద్ధముచేసి యీసంగతి తేల్చుకొన వచ్చితిని. ఇదిగో! ఈవెన్నెలలో నాకత్తి కుబుసము విడిచిన తెల్లత్రాచువలె తలతలలాడుచున్నది: నిజముగా నాతలయో తెగిపోవును. లోకాతిశాయియైన వేనుని పరాక్రమ మెక్కడ? చిన్ననాఁటినుండి వేనుని పూర్వులిచ్చిన యగ్ర బలమీఁద బ్రతికిన నేనెక్కడ? నిజమే, నేనే వలయును. మా వేనుని తలవెండ్రుకయుఁ జెదర ఁ. ఛీ! ఛీ! నేను చనిపోవుట నాచనిపోవుటతో

నాగిపోయినయెడల నేనే చనిపోవచ్చును గాని యిది వేదధర్మనాశనపిశునమైనయెడల నట్లు గారాదు. వేనుఁడే చనిపోవలయును. వేదమతము మఱల నిలువవలయును. సురలార! వేదమాతలార! ఋష్యాత్మలార! ధర్మదేవతలార! మీ శక్తియంతయువచ్చి నాబాహువునందున నాకరవాలమునందును నిలుచుఁగాక! నేనిదే వేనాసురవధార్థము బయలుదేరుచుంటిని. వేనుఁ డెక్కడనున్నాఁడు? కౌషీతకా! వేనుఁ డెక్కడ?

కౌషీతకుఁడు: ఏమట్లు వచ్చితివి? వేనుఁడు చంద్రికేతకీ ప్రాసాదమున వీణావాదనము చేయుచున్నాఁడు.

గౌతముఁడు: అట్లనా! అతనిసంగీతము విని యెన్నాళ్ళయినది. ఓహో! ఈచంద్రకాంతశిలలు ద్రవించుచున్నవి అతని సంగీతమువలననేకాబోలు! కౌషీతకా! అదిగో నా కా ధ్వని వినవచ్చుచున్నది. నేనిందుండి యతనిసంగీతము వినెదను. నీ విఁకఁ బోవచ్చును. [కౌషీ—నిష్ర]

గౌతముఁడు: [నిమీలితాక్షుఁడై] ఆహా! ఏమి యీధ్వని సౌందర్యము!

కలువపూవులోని పచ్చలదిమ్మ చుట్టును ముసిరి తుమ్మెదగమి మ్రోసినట్లు
మెత్తైన యిసుకలమీద సన్ననినీటిశీకరజాలు ముత్యాలై పుట్టినట్లు
తల్లి రెక్కలో దాగి వెచ్చగ సందకూన క్రొమ్మెడ వంచి కూసినట్లు
లేవెన్నెలపాద వాలించి పూలాలపైనుండి వచ్చిన గాలి యూదినట్లు

ఏ పురాజన్మ సంస్కారమో! పరిణిత
మై స్వయంగాప్రభ పొందినయట్లు ముందు
గొండ తెల్లనికొమ్మున గూండకట్టు
తుమ్మెదలపట్టు తేనియల్ తొణికినట్లు.

వేనా! వేనా! నీ యీ సంగీత మెన్ని సారులు వింటిని. అన్ని సారులు నన్నిట్లే చేయుచున్నది. ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములో నున్న సర్వరక్తనాళములను బెల్లగించుచున్నది. వేనా! నీ వే విధముగా బ్రతుకుటకుం దగనివాండవగుదువు, నీ సంగీతము, నీశిల్పము, నీకవిత్వము – నీసమాగమ్యము చేత నయినను బ్రతుకందగినవాండవే! ఇంతసౌందర్య మొలికిన నీయాత్మలోనుండి యింతటియధర్మము వెలువడుట మా దౌర్భాగ్యముగాక మరేమి? అదుగో! అదుగో, అన్నా! అన్నా! నీ యీ కేదారగౌళ యింత మనోహరముగా నే నెన్నడు వినలేదు. గౌరీజానికంఠభూషణము వైన యోగరాగచూడామణీ! మా వేనుని కరాగ్రస్పర్శచే వీణాతంత్రులమీంద నీవు సరిగా

పొంటిది గోదుమవన్నె బ్రాంచు లొక టొకటి
ప్రేమం బెనవేసికొనుచు పింపిళ్ళుకూసి
నట్లు గేదంగిపుష్పాళులంగు మెరసి
పోయినట్టుల మధునాకమూర్తి వైచి.

హా! ఇంతటిసంగీతవిద్య భూలోకమునుండి యంత
టా? పోనిమ్ము! పోనిమ్ము! లోకమంతయు వేద
రముకానిమ్ము! ఆ వేదధర్మమువలన లోకము సంపా

పెంచుమోహము నీసంగీతమువలనఁ గళలవలన లోకము సంపాదించుఁగాక. ఛీ! ఛీ! నామనస్సునకు మోహము క్రమ్ముచున్నది. సంగీతాదికళలవలనఁ బ్రాప్తించుమోహము నందు నిత్యత్వములేదు. ఎట్లైనను వేనుఁడు గతించ వలసినదే. అయినను నీరాత్రిమాత్రముకాదు. ప్రశాంతమై చల్లనైన యీవెన్నెల నాకోపముమాటలచేఁ గదలి పోయి మానెత్తురుచే వెచ్చనకారాదు. మా వేనుని దివ్య సంగీతసునాదముచేత మహాశ్రుతి మేళవించుకొన్న యీ వాయుమార్గములయం దపశ్రుతి కలుగరాదు. అదుగో వేనుఁడు సంగీత మాపి యిట్లు వచ్చుచున్నాఁడు! నే నిందుండి పోయెదను.

[వేనరాజు ప్రవేశించును - గౌతముఁడు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: ఇంత సంగీతవిద్య నా కేలవచ్చినది? ఇంతటి విద్యయు నాకు గౌతమునిసంగతికూర్చిన యానందము కలిగించలేదు. ఓహో! ఈ వాయువీథులు నా గానశ్రుతులను మేళవించుకొని యింకొకధ్వని నెక్కనీయుటలేదు. ఈవాయుతరంగములు శ్రుతులు కలుపుకొని మెల్లగాఁ బూలకొమ్మ లల్లల నాడినట్లల్లలనాడుచున్నవి. నాయాత్మ అదొకరీతి మైమరపులోఁ దన్మయభావమును బొందుచున్నది. ఏమో! నాల్గునాళ్ళుగా లేని యీ సౌందర మీ యంతఃపురమున కెచ్చటినుండి వచ్చినది? పృథూ! పృథూ! తల్లీ! ఏమి నిద్దురయే!

పృథువు: ఎందుకు వేనా?

వేనుఁడు : నన్నన్నా యని పిలచెద నంటివికాచా ? అన్నా యనుము.

పృథువు : అన్నా ! నన్నెందుకు నిద్రలేపితివి ?

వేనుఁడు : తల్లీ ! ఈ యంతఃపురము చూడుము. ఈ నాలుగు నాళ్ళుగా లేని సౌందర్యము దీని కెక్కడనుండి వచ్చినది?

పృథువు : నీ వింతసేపు వీణ వాయించుచుంటివా ?

వేనుఁడు : అవును.

పృథువు : అన్నా ! నీవు వీణ వాయించునపుడు నీయింట్లోనికి దేవతలు నిలచుచున్నారు. ఆపాదమస్తకము నీవొక దివ్యపురుషుఁడ వగుచున్నావు. నీ యాత్మయు మనస్సును ననంతమైన సౌందర్యమును గడించుకొనుచున్నవి. ఇప్పు డందుచేత నీకు సర్వమును సుందరాతిసుందరముగాఁ గన్పించుచున్నది.

వేనుఁడు : తల్లీ ! అట్లుకాదు. నాలుగునాళ్ళుగా గౌతముఁడు లేకపోవుటచేత నతనిప్రసన్నత యొసఁగకపోవుటచేత లేనిశోభ యీ యంతఃపురమునకు నేఁ డతనిప్రసన్నతా కలిగినట్లు వచ్చినది.

పృథువు : ఆతఁ డిప్పు డిచ్చుటకె వచ్చెనేమో !

వేనుఁడు : ఇంక నా మొగము చూడనని పోయినాఁడు. అతఁడు వచ్చునా? అయినను — కాపీతకా ! గౌతముఁ డిప్పు డిచ్చుటకు వచ్చెనా ?

కౌషీతకుఁడు : [వచ్చి] అవును, వచ్చి యిప్పుడే వెళ్ళెను.

వేనుఁడు : ఎంతసేపు అయినది వచ్చి ?

కౌషీతకుఁడు : నీవు చంద్రకేతకికిఁ బోయినంతనే వచ్చెను.

వేనుఁడు : మఱి యిప్పుడేనా వెళ్ళినది. అయినచోఁ జాలసే పిందుండెనన్నమాట. నేను వాయించినంతసేపున్నాఁడు. నేడు శుక్లాష్టమికదా ? వెన్నెలలు వచ్చినంతనే నేను చంద్రకేతకికి వెళ్ళితిని. ఇదుగో ! ఇప్పుడు రాత్రి రెండు జాములు కావచ్చుచున్నది. ముగ్గవేసిన ప్రాగ్దిశాంగన మొగమువలె చంద్రుఁడు వ్రాలియున్నాఁడు. వెన్నెలలకుఁ దెల్లదనముపోయి బియ్యపుగింజరంగు వచ్చుచున్నది. ఇంతసేపు గౌతముఁ డిందేయుండెనా? కౌషీతకా! నన్ను బిలువకపోయితివి.

పృథు : అన్నా ! మీ రిద్దరు పోట్లాడుకొంటిరికదా!

వేనుఁడు : చిట్టితల్లీ ! అతనికి నాకు పోరాటమా ? చంద్రునకు వెన్నెలకుఁ బోరాట ముండునా ? కత్తికి దానిపదునుకుఁ బోరాట ముండునా? నాకన్నులకుఁ గంటిచూపునకుఁ బోరాట ముండునా ?

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనునకు గౌతమునకుఁ బోరాట ముండునా?

వేనుఁడు : [కౌఁగిలించుకొని] తమ్ముఁడా ! మంచునీటిలో స్నానమాడి వచ్చితివా ? పన్నీటిలో జలకమాడివచ్చితివా? నీ యొడ లింతచల్లనై కమ్మనై యున్న దేమి?

గౌతముఁడు : ఇందాకటినుండియు నీ గానవాహినిలో స్నానమాడుచుంటిని. తత్సౌరభములో నోలలాడుచుంటిని.

వేనుఁడు : చంద్రకేతకిమీఁదికి రాకపోతివా ?

గౌతముఁడు : ప్రశాంతమై చల్లనైన వెన్నెలలు నన్ను వెచ్చగిల్లఁజేయుటకు మనస్కరించలేదు.

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా! నీవు వచ్చితివని యీ సౌధమునకు నూత్నశోభయే చెప్పినది. నీవులేని పగళ్ళు నాకుఁ గడచుచున్నను రాత్రులు కడచుటలేదు. అందుచే నీ తొలినాఁటి నెచ్చెలియైన వీణవద్దకుఁ బోయితిని.

గౌతముఁడు : అన్నా! అన్నా! ఆ వీణను నేను ముక్కలు ముక్కలుగఁ జేసెదను. దానిని నా చేతికిమ్ము. అది నాకు లేని సౌఖ్య మెందు కనుభవించుచున్నది? దాని కాత్మ లేదు. దానికి ధర్మజిజ్ఞాసలేదు. అందుచేత నది నీతోఁ బొరుపులేని చెలిమి చేయుచున్నది. అన్నా! నన్నింకొకసారి కౌఁగిలించుకొనుము. నే నింటికిఁ బోవలయును.

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా! ఇంక గొంచెముసే పాగుము. ఆ చంద్రుఁ డస్తమించువఱకు నాగుము. వాఁ డింకెంతలోనో అస్తమించఁడు. చూడుము, క్రమక్రమముగా నెఱ్ఱఁబడు చున్నాఁడు. తూర్పుదిక్కంతయు పునుగుపూసిన ట్లగుపడుచున్నది. పాలుత్రాగు పసిబిడ్డ తన మొగముతోఁ గొంత భాగ మాక్రమించుకొనగా మిగిలిన మాతృదేవీ స్తనమండలమువలె నీ శుక్లాష్టమీపరివర్ధమానార్ధాధిక చంద్రబింబము

రమ్యతరముగా నున్నది. ఆతఁ డింకొక్కసారి సవరించుకొనఁ బోవులోపల నన్ను గాటముగాఁ గౌఁగిలించుకొనుము. నీ వియోగ పరితప్తమైన నా యీ సౌధదేహాళికి మెఱుంగు పూఁత పెట్టుము. కౌషీతకా! ఆ మాణిక్యదీపము నటు నుండి తీసివేయుము. దానికృత్రిమ దీప్తులచేత గౌతముని ముఖమండలి యకృత్రిమసౌందర్యము వెగటువేయుచున్నది. పండిన యెఱ్ఱని మొక్కజొన్న గింజలు రాశిపోసినట్లున్న యా చంద్రబింబము చెట్లడ్డము లేకపోవుటచేత మన వంకనే చూచుచున్నది. ఇంకఁ గొంచెముసేపటికిఁ జీఁకట్లు రాఁగలవు. దౌర్భాగ్యపుఁ జీఁకటిలో నీ వెన్నెలతీగవంటి యందము నా మనస్సునకు చూడఁ జూడ బాధకలి గించును. తమ్ముఁడా! ఇంక వెళ్లుము. నీ నంకఁ గనులార చూచితిని. నిన్నుఁ జేతులారఁ గౌఁగిలించుకొంటిని. నిన్నుఁ దనివితీర ముద్దుపెట్టుకొంటిని? ఇంక నీవు పోవచ్చును. ఏల యింటికిఁ బోవలె ననుచుంటివి!

గౌతముఁడు: ఇంటివద్ద నాభార్య నాకొఱ కెదురు చూచుచుండును.

వేనుఁడు: నీ భార్యయా? ఆమె యెవరు?

గౌతముఁడు: ఎవ రేమి? నా భార్యయే

వేనుఁడు: నీవు పెండ్లి యెప్పు డాడితివి?

గౌతముఁడు: నాచిన్నతనములోనే నా తల్లిదండ్రులు చేసిరఁట.

వేనుఁడు: వేనునియాజ్ఞ యేమైనది?

గౌతముఁడు: రహస్యముగా దేశసంచారము జరిగిన స్త్రీ వివాహములను దాఁకలేక పైపైని తిరుగుచున్నది.

వేనుఁడు: ఆమె యందకత్తెగానా ?

గౌతముఁడు: పృథుకన్న నందకత్తె. పృథు సౌందర్యమునందు కొంత పుంస్త్వమున్నది. నా భార్యయందమునందు స్త్రీ సౌకుమార్య మంతయు నున్నది. అది నన్నాకర్షించె.

వేనుఁడు: గౌతమా! స్త్రీలు కామమోహితులైన పురుషుల కంటి కందకత్తెలవలెఁ గన్పింతురు కాని, సహజముగాఁ బురుషులే యందగాండ్రు. సహజముగా నాకు స్త్రీల సౌందర్యము నచ్చదు. నీయందున్న సౌందర్యము మఱియొకచోట నైనఁ జూపింపుము. కనంబడదు. మృగపక్షిజాతులయందుఁ గూడఁ జూడుము. స్త్రీజంతువులకన్నఁ బురుషజంతువులే యెక్కువ యందమైనవి. సంగీతము చూడుము. నన్నుని యాడగొంతుక మెచ్చుకొన్నట్లు లోకము మంచి జిగికలిగిన భావాభిరామమైన గొంతుకను మెచ్చుకొనలేదు. స్త్రీ ప్రకృతిలో నొక్కటే ఛాయ. అది సర్వత్ర యట్లేయుండును. పురుషప్రకృతి యట్లుగాక భావముల కనుగుణముగా విస్పష్టముగా మారుచుండును. కవిత్వమందుఁ గూడ నంతియ. ఒక చిక్కని తియ్యని శైలికలవాని కవిత యంతయు భావముల వెంటమారక నొకతీరుతీసి నడచుచుండును. భావమునకే ప్రాధాన్య మిచ్చుకవి కవిత్వము శయ్యలో భావమును బట్టి మారును. కాని, లోకము ఆశయ్యకు, ఆ స్త్రీసౌందర్యమునకుఁ బ్రాధాన్య మిచ్చు

చున్నది. కాదన్నచో వినదు. పదిమంది నడచినదే త్రోవ. మన మేమిచేయఁగలము ?

గౌతముఁడు : అన్నా! నీవంటి దివ్యపురుషులు జన్మించనే జన్మించరు. జన్మించినను, నీవంటి మహాప్రత్యేకతా లక్షణములు కలవారివలన లోకమునకు లాభము లేదు.

వేనుఁడు : నాయన్నా ! నీవును నీభార్యయు సుఖముగా నుండుఁడు. నీ వింకఁ బొమ్ము. [ఒక యుంగరము తీసి] ఇది వేనుని కానుకగా నీభార్య కిమ్ము.

గౌతముఁడు : అన్నా ! ఇంక నే నేగెదను. అదుగో! వెన్నెలను వదలిపెట్టి కొయ్యబారినట్లు చంద్రుఁడు నశ్చలముగా నస్తగిరిమీఁద కాలు మోపుచున్నాఁడు [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : పృథూ! నీవింతసేపు నేనియు మాట్లాడలేదేమి ?

పృథు : మీరిద్దరు నన్ను మాటాడనిచ్చినఁగదా ?

వేనుఁడు : ఓసీ దొంగ ! నీ మొగము చూచిన నీవును నింత సేపు మాట్లాడుచున్నట్లే యున్నదే. మాట్లాడకయు నితరుల మాటలు మన కిష్టమైనచో మనమును మాట్లాడినట్లే యుండును. నీవు సరిగా గౌతమునవలెనే మాట్లాడెదవు. అందుచేత నతఁడు ప్రసంగించుచుండగా నేను నీవును ప్రసంగించినట్లే యున్నది.

పృథు : నీకు నిద్ర వచ్చుటలేదా ?

వేనుఁడు: నీవు నిద్ర కన్నులనెంతో గానుచున్నావు. నీవసి కన్నులు మూసికొనుచున్నవి. చంద్రగ్రహుఁ గానుచున్నాను. చెంగావిరంగు వేసిన సన్నని గుడ్డపేలికవలె నాతని మొగిలి యున్నాఁడో? నీవు నిద్రవచ్చుచున్నచో నిన్ను నా యొడిలోఁ బండుకొనుము. పండిన సంపంగిరేకులవలె నీ కనురెప్పలు కనీనికలమీఁదికి వ్రాలుచున్నవి. ఓహో! నిన్ను నా యొడిలో నిద్రపోయినది. పసినిద్ర యంత తేలికగా వచ్చును. ఇంతలోఁ గన్ను తెరచి యుందురు. ఇంతలోనే నిద్రపోవుదురు. ఈ ప్రపంచకమంతయుఁ బసిబాలురతోనే నిండి యుండరాదా? అప్పుడు స్వర్గమువలె నుండునే. చంద్రుఁడు పూర్తిగాఁ బోయినాఁడు. చీఁకట్లు నాల్గుదిక్కుల నలముకొన్నవి. అదియేదో పక్షి కూయుచున్నది. సన్నగా నీల వేయుచుఁ జల్లని యీ త్రియామాశృంగాటకమునఁ గత్తికభటునివలెఁ గాచుచున్నది. ఓహో! ఆ కూఁతయెంత బాగున్నది! వీణ చివరితంత్రిమీఁద గోఁటితో నొత్తినట్లున్నది. శబ్దమంతయుఁ బ్రకృతి నిండ నున్నది. అది గానవిద్యలోనికి నేమూల వచ్చినది? ఆహాహా! ఈ రాత్రి యంతయు నిశ్శబ్దమై గంభీరమగుచున్నది. కౌషీతకా! నిష్క్రంచుకను వచ్చి పృథును దీసికొనిపోయి యామె సెజ్జ మీఁదఁ బరుండఁబెట్టుమనుము. నే నొక్కసారి సౌధాగ్ర భాగమునకుఁ బోయి రాత్రిచేత నావరింపఁబడిన పట్టణ

మును జూచెదను. [పరిక్రమించి] ఓహో! ధ్యోని యుంగ ముగా నున్నది. ఏమియును గనిపించుటలేదు. కాని, ఏదో నిరాకారతలో సాకారత తోంచి మనస్సున కానంద మగుచున్నది. నాకీ రాత్రియంతయు మహానందమయమై పోయినది. మఱల నా యీ జన్మమున నట్టిరాత్రి యింకొకట- డనుభవింతునా?

[తెర]

అయిదవ అంకము

ప్రదేశము - కోటముందు.

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] కౌషీతకా! కౌషీతకా!

కౌషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] ఏదో పిలుపు, ఆజ్ఞ వలె వినఁబడు చున్నది. మా వృద్ధరాజు దవులుపట్టిన తరువాత నా కిట్టి శ్రవణసుఖమైన పలుకు వినబడనే లేదు. ఎవ రా పిలుచునది?

అంగరాజు : కౌషీతకా! కౌషీతకా!

కౌషీతకుఁడు : జయము! జయము మహారాజునకు.

అంగరాజు : ఓయీ! వేనుని నేను రమ్మంటి నని చెప్పుము.

కౌషీతకుఁడు : దేవర యాజ్ఞాపించునట్లు [పరిక్రమించి] రాజు నకు పిచ్చిపోయినది, పోయినది. లోకము బాగుపడినది, పడినది.

అంగరాజు : ఆర్య! కౌషీతక! నే నిదిగో సింహాసన మారోహించుచుంటిని. మహారాజు రమ్మనె నని వేనుని దక్షణము తీసికొనిరమ్ము.

[కౌషీతకుఁడు నిష్క్రమించి - వేనకౌషీతకులు ప్రవేశింతురు]

వేనుఁడు : కౌషీతకా! వృద్ధరాజా? సింహాసన మందుండి నన్ను రమ్మనెనా? ఏమివిచిత్రము! సింహాసన మెక్కనంగాని రాజు కాఁడాయేమి? రాజైనవాఁడు సింహాసన మెక్కినను రాజే. ఎక్కకున్నను రాజే. రాజ్యము పూర్తిగా

నావశమైపోయినతరువాత మఱల నిను గొల్లు పిల్పించెదను!
కౌషీతకా! నీవుపోయి నేను రాజనైతినని చెప్పుము.

కౌషీతకుఁడు : అయ్యా! అట్లు చెప్పరాదు. రాజు సన్నిధానమునకు వచ్చితీరవలయును.

వేనుఁడు : ఆ! ఏమి? ఓరీ! నే నెవ్వఁడ ననుకొంటివి? వేనుఁడను. సింహాసనమందుఁ గూర్చున్నంతమాత్రమున నిప్పుడు నేను రాజు కాలేదు. రా జెవ్వఁడో చూపింపవలెను. [సమీపించి] అంగరాజా! ఎందులకు నన్ను గన్నంటివి సుతా ?

అంగరాజు : నీ వెవ్వఁడవు? వేనుఁడవా? నీ రాజ్యమంతయుఁ జూచివచ్చితిని. ఎచ్చటఁ జూచినను ధర్మము నాలుగుపాదముల నడచుచున్నది. ప్రజలు స్వస్తిగా నున్నారు. రాజు న్యాయముగాఁ బాలించుచున్నాఁడు. గోబ్రాహ్మణులకు శుభముగా నున్నది. లోకము లన్నియు సుఖముగా నున్నవి. పర్జన్యుఁడు కాలమునందు వర్షించుచున్నాఁడు. భూమి సస్యశాలినిగా నున్నది. దేశము క్షోభరహితముగా నున్నది. బ్రాహ్మణులు నిర్భయులుగా నున్నారు. పుత్రులు లేని వారికిఁ బుత్రులు కలుగుచున్నారు. పుత్రులు గలవారికిఁ బౌత్రులు కలుగుచున్నారు. నిర్ధనులకు ధనలాభము కలుగుచున్నది. జనులందఱు నూఱేండ్లు బ్రతుకుచున్నారు. నీ రాజ్యమంతయుఁ జూచి వచ్చితిని. ఎల్ల సుఖముగ నున్నది.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది.

అంగరాజు : ఎచ్చటఁ జూచినను ధర్మమే లేదు. ప్రజలు కాపడగా నున్నది. రాజు న్యాయముగాఁ బాలించుటలేదు. గోబ్రాహ్మణులకు రక్ష లేదు. లోకము లన్నియు గగ్గోలు పెట్టు చున్నవి. పర్జన్యుఁడు నీటిచుక్క యయినను గురియుట లేదు. పృథివి సంపూర్ణముగా బీడు వేసి పోయినది. దేశము క్షోభించిపోవుచున్నది. బ్రాహ్మణులకు భయ మత్యధికముగా నున్నది. పుత్రులు లేని వారికిఁ బుత్రులు లేరు. పుత్రు లొకవేళ నున్నచోఁ బౌత్రులు లేరు. సద్ధనుల కెడలేని దారిద్ర్యము. జనులందఱు నకాలమరణమును బొందుచున్నారు. ఆయుర్వేదమునం దెఱుఁగని వ్యాధులు ప్రబలి నూటికేబదిగా నిరువదేండ్లు రాకమునుపే చనిపోవుచున్నారు. నీ రాజ్య మంతయుఁ జూచివచ్చితిని. చాల సుఖముగా నున్నది.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది ?

అంగరాజు : దేశ మంతయు రెండుభాగములు. వైన్యులు అవైన్యులు. అవైన్యులకు రక్ష లేదు. వారి కిండ్లులేవు. భార్యలు లేరు. బిడ్డలులేరు. తినఁ దిండిలేదు. కట్ట గుడ్డ లేదు. నోరు మెదపినచో వారిని వైన్యులు చంపుచున్నారు. రెండవవారు వైన్యులు అన్నము లేకపోయినను లోపల గంజితాగి వీథిలో మీసములు మెలిపెట్టుచున్నారు. మరలవారిలో వారికి భేదాభిప్రాయములు. వారును కొట్టుకొనుచున్నారు.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది ?

అంగరాజు : దేవాలయములలో నేమియు పెట్టక బూజు పట్టించుచున్నారు. పాత దేవాలయములను పడగొట్టుచున్నారు. అడ్డమువచ్చినవారిని గొడ్డళ్ళు పెట్టి నరుకుచున్నారు. భాగ్యవంతులందరు భస్మమైపోయి ఏడ్చుచున్నారు. వేద శాస్త్రములు వినబడుటలేదు. వినబడినను నమస్కరించువారు లేరు. తపస్సు లేదు. దానము లేదు. సత్యము లేదు. శౌచము లేదు. నిష్ఠ లేదు. పాతివ్రత్యము లేదు. ఉన్నదియనుటకు దేనియు లేదు.

వేనుడు : మూర్ఖుడా! వేదమతము పాపముల పెంచినది. వేద మతము సర్వనాశమగునది. నీ పలుకుల కనుకూలుడను నీ శక్తియు రాజవు కావు. వేనుని యాజ్ఞ సర్వదిగ్విభాగములం గస్తూరి తిలకమువలెం బ్రకాశించుచున్నది. దుర్మూర్ఖా! మృత్యువా! నీకేమి మహాగర్వము. వేనరాజు ముందా మింత పలుకుటకు నీ దౌర్జన్యశక్తి చాలదు. వేదమతము సర్వనాశమైన తరువాతం బ్రపంచమునం దంతటను వేనుడే దేవుడు.

అంగరాజు : ఓయీ! వేనుడా! నాస్తికత్వము నీ మూర్తి తాల్చినది.

వేనుడు : లేని భగవంతుని సృష్టించి యున్న భగవంతుడు లేడన్న వానిని నాస్తికుడనుట వెర్రివాండ్రు చెప్పుకొను తెలివితేటలు. ఇట్టి దుష్టసిద్ధాంతము లన్నియు ఛిన్న భిన్నములు చేయుటకే నేను పుట్టినది.

ముసలిభట్లు : [ప్రవేశించి] వేనమహారాజా! నీ పాపకర్మావతారమూర్తివి. రాజా! ప్రొద్దు వాటారినది.

వేనుఁడు : నీ వెవ్వరవు

ముసలిభట్టు : నేను వినీతభట్టు వియ్యంకుడను. ఇరువదినాళ్ల క్రింద నా మనుమని మూన్నాళ్ళక్రింద నా కుమారుని నీవు చంపితివి కదా? నేడు నన్నుఁ జంపుము.

వేనుఁడు : నా యాజ్ఞాతిరస్కారము చేసినవానినట్లే.

ముసలిభట్టు : ఇదిగో!

ఓహో! వేనధరణీధవ! మతిజితసకలపూర్వరాజర్షి! తృణీకృత సర్వపూర్వర్షి సిద్ధాంత! ప్రత్యక్ష మృత్యుదేవత! ఓయీ! ప్రొద్దు వాటారినది. బ్రాహ్మణాగ్నిహోత్ర ప్రదానముల తోడులేక సూర్యదేవు డేకాకియై మందేహులకొల్లలకు తన్నుఁదా బురికొల్పుకొనుచున్నాఁడు. రాజా! ఈ సాయంసమయమున నీరాజసౌధము శ్మశానవాటికవలె భగ్గునఁ దగులఁబడి పోవుచున్నది. పాపము నీమొగసాలయందుఁ బూర్వమువలె నగారా మ్రోఁతలు మేఘధ్వనులనుకొని నెమళ్ళు నృత్యము చేయుటలేదు

తనకిరణాలి నర్దిసలఁ దాపము పెంచిన సేల నెండఁజేసిన జగమెల్ల బిట్టుగఁ గృశించఁగ మాడ్చిన తీక్ష్ణభానుఁ డల్లన మలుకొండపై నొరుగులాగునఁ దోఁచెడి, కాని తీవ్రతాఖని యుపసంహరించదు జగత్ప్రళయాకృతియైన వేడిమిన్.

వేనుఁడు : ఛీ! ముసలివాఁడవైనను నీవే పలుకుచున్నావు. ప్రళయ మార్తాండుఁడైన వేనుని నిందా వ్యంగ్యముగాఁ దిట్టినవాఁ డింతవఱకు లేఁడు. నీమాటలలోని వ్యంగ్యము పసగా నున్నది. నీయందలి వ్యంగ్యము మాత్సర్యముగా నున్నది. నీవ్యంగ్యమో ప్రత్యక్షము గమ్యాంతరముగా నున్నది. ఓయీ! నీ పేరేమి?

ముసలిభట్టు : ముసలిభట్టు

వేనుఁడు : నీ కేమి కావలయునో కోరుకొనుము.

ముసలిభట్టు : నాకు నీ చేతిలోని న్యాయ్యము కావలయును.

వేనుఁడు : అది యడుగ నక్కఱలేదు. ఇదివఱకే నిర్ణయించితిని. పాపము! నీవొక్కఁడవే గ్రుడ్డివానిగాఁ జనినావేల? నీకుఁ దోడిచ్చెదను. ఓరీ! కౌషీతకా! నీవు వీనికిఁ దోడుపొమ్ము.

అంగరాజు : ఓయోయి! ప్రళయసూర్యుఁడా? ఏల నోయి మాపాలా లింత మాడ్చి మింగులముగఁ జేసెదవు?

లోకబంధుఁడవు నీలోన లోకాపద
కాకలంబడి మాడి కమరిపోవుచున్నట్లు
భీకరాకృతి పూని పెట్టు నావాడికా
శ్రీ కాపరిగ మార్చిచిందెదవుబో హేగల్.

కౌషీతకుఁడు : ముసలిరాజును కింకను విచ్చిపోలేదు.

వేనుఁడు : ఎవఁడురా అక్కడ వీరి నిద్దరి నురిదీయుఁడు.

[ముగ్గురు నిష్క్రమింతురు]

అంగరాజు : అయ్యో! అయ్యో! నాకు బిడ్డయొక్క చున్నది.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఆహా! [illegible] స్మృతిగోపను వ్యూహము.

> అమరిచి యెవ్వఁడే నొక మహావిషయంబుగఁ జెప్పజొచ్చె లో
> కము బహుధా గతానుగతికంబుగఁ బోవుచు వారివెంబడిన్
> దమతమ యల్పబుద్ధులకు దాటినసంగతులెల్ల వ్యర్థకా
> ర్యములు మనస్సు చేతనరయంచుటఁ బట్టను బుద్ధి కోరెముల్.

అదికాదు కాని యీవిద్యాశాలలయందుఁగూడ నీవిషయా చర్చలోఁగూడ వేనరాజునెడల ద్రోహముగానా? యథార్థ విషయవిజ్ఞాన మిచ్చుటఁగూడఁ గలుగరాదను [illegible] సెబాసు! ఇచ్చుటఁగూడఁ గలుగరాదేమి? ఇచ్చుటయే కలుగరాదు.

> శ్రీదము వేద మిచ్చుట నశించవలెన్ సకలార్ష దేవతా
> వాదము లీ శ్మశానఘనవాటికలోఁ బోగవెళ్ళఁగావలెన్
> పాదులు పెల్లగించి ఋషివాక్యము లింతయు చెర్పుకుండ పౌ
> జ్ఞాదశినంబు వర్తకము సాఁగెను వేనుని పాతశాలలన్.

ఓహో! వేదమాతా? తల్లీ నీకైన దయలేదా? దేశమంతయు వేనునియనుగ్రహ మెట్లు సంపాదింతునా యనియేకాని వేదమిట్లు నశించిన దని దిగులెవ్వరికిని లేదు. ఎవరిది! కాదుకాదు మాకున్నదనుచున్నారు ఓహో! గోష్పాదమాత్ర కేశబంధమాత్రపరిశిష్టవైదికత్వమువారా! స్వాములారా! మీరే సగము వేనునకు రాజ్యము పంచి పెట్టినది. మీకుఁ గేశబంధముల యందున్నంతప్రేమ

వేషములందు లేదు. విభూతిపిండికట్లయందున్నంత వాంఛ సత్యధర్మదయా శౌచములందు లేదు. బిళ్ళగోచీలయందున్నంత యపేక్ష వేదసాదలయందు లేదు. అయ్యో! వేదమతమును నిందించకుఁడు. గోచిపాతమత మనకుఁడు. దానియందుఁ మీకుఁ దెలియని మహార్థములున్నవి. అది "ఆత్మవత్సర్వభూతాని" యన్న వాక్యార్థము సర్వ మానవుల హృదయములం దుండవలయు నన్న మతము! అడుగో! అంగరాజు! మొగమున వస్త్రము కప్పుకొని యుత్తరాభిముఖుడై పోవుచున్నాఁడు. ఏలనో? ఆహా! ఎంతవానికెంతస్థితి వచ్చినది.

ఒక్కనాఁడీ రాజు దిక్కామినీగండతలమందహాసవత్క్రముకీర్తి
చిక్కవోయిన మోము పెట్టుక యీ రాజు నెచటికో తా నిట్టులేగుచున్కి
ఒక్కనాఁడీ తేజు మొక్కవోనిపరాక్రమస్ఫూర్తిజితదిశామండలుండు
సుక్కిపోయిన మేన నొక్కఁడై యీ రాజు నెచటికో తానిట్టులేగుచున్కి

ఒక్కనాఁడీ ధరాపతి యుదధివేల
నొదిగిన ధరాసతికి మణు, లలివు లొలయు
రతనమొలనూలు చెరివిన రసికవరాళి
ఒక్కఁడీనాఁడు చను టేటికో తెలియదు.

అయ్యో! అంగమహారాజా! ఏటికిట్లొక్కఁడవు దిగులుపడిన మొగముతోఁ బోయెదవు. [తనలో] ఈ రాజునకు మతిభ్రమణము కలిగినదని యీయన యడవులఁబట్టిపోయెనని చెప్పుకొనుచున్నారు. అంతఃపురమున నాకిన్నాళ్ళు కనంబడలే దీయన. చెలిమి కలనాళ్ళ వేనరాజీయన ప్రస్తావన

చేయనీయలేదు. ఆహా! యీముసలిరాజు రాజులేని నగరము వలె ధర్మము పరిత్యజించిన బుద్ధివలె కరుణాస్థానమై యిట్లు పోవుచున్నది. విరోధుల గుండెలుకూడఁ గరగుచున్నవి. అవునవును. విరోధులగుండెలు కరగునుగాని వేనుని గుండెలు కరుగుటలేదు. రాజా! నీపగతీర్చెదను. తీర్చెదను. తొందరపడకుము. కఠినమైన నా హృదయమునకు నిన్నటి రాత్రి సౌకుమార్యము తెచ్చినది. కాని నేటి పాఠశాలా వృత్తాంతము మరల నాయెడంద బిరుసెక్కించినది. ఆహాహా! వేదములు అపౌరుషేయములు కావఁట. అవి రెండువేల యేండ్లక్రితము వ్రాయఁబడినవట. అబ్బా! వీరు క్రొత్త రీతిగాఁ జదివిరఁట వేదములు! అందుచే వారికిఁ దెలిసినట్లు వేదార్థములు ఋషులకుఁ దెలియలేదఁట! ఛీ! ఛీ! అశ్రావ్యములైన యిట్టిమాటలు వినికూడ నా మేనిలోఁ బ్రాణము లున్నవిచూడు?

ఇదె ప్రతిన పూనుచుంటిఁ బ్రియమహార్థ
ముల కపార్థ మెవ్వఁడు చేసె ముసలిరాజా
నెవఁడు నిజరాజ్యపదవీబహిష్కృతునిఁగఁ
జేసె నాకత్తి యాశత్రుచేతఁ దడిసె!

ఈ ముసలిరాజుతో మాట్లాడుదునా! కాదు! కాదు! ఇతని గుండెలో నేమూలనో పుత్రస్నేహము పచ్చిగా నుండ వచ్చును. నా నిశ్చయ మీసారి బెసగరాదు.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

ఎవనికి వాఁడె రాజీ జగమ్మందున
ఎవని మార్గము వానిదే జగమ్మందునఁ
దవిలి పూర్వులత్రోవఁ దారాడెద నటంచు
భువిఁ జెప్పుకొలనో బుద్ధిమాలినవారు

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఈపిచ్చివాఁ డిట్లే తిరుగుచున్నాఁడు. ఇతనివలన నా కేమైననాపదరాఁ గలదా! రాదు. జను లితని ననుసరించి జగమ్మున గల్లోలము తీసికొనిరారుగదా! ఇతనిని గారాగార బద్ధునిజేయ వలయునని యున్నది. వలదని యున్నది. నా ప్రయత్నము లితనివలన వృథాకావు గద! ఇతఁడు పూర్తిగాఁ బిచ్చివాఁడైనచో భయములేదు. కాని యితని పిచ్చిలో నేదో రహస్య మున్నది.

అంగరాజు :

ప్రతివాఁడు తన సూక్ష్మభావముల్ ప్రకటించి
మతి పురంధరమంత్రిమాడ్కి నభినయించి
హితమైన లోకమ్ము లభినవశ్రీకముల్
గతిచేసితి నటంచు గంతులు వేసెను.

వేనుఁడు : ఇతనిపిచ్చి యీరీతిదైనచో భయము లేదు.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

అస్మదంతరము మహాభారవహ మయ్యె
విస్మయింపడి నేను వెఱ్ఱినై తిరుగంగ
అశ్మకల్పమ్ము నాయంతరమ్మునఁగూడ
'అస్మి' యంచీ భార మావహింపఁగ నేల?

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఈయనను వదలిపో నెంచియు నాలో నేదియో నన్నతని వదలిపోనీయలేదు. ఈయన మొగమ్ము చూచిన నేమో మహాలోచన చేయుచున్నట్లున్నది. ఆ యాలోచన యేమో తెలియలేదు.

అంగరాజు :

పరగ నాలో బాడబజ్వాల యున్నది
తరుముచున్నది దాని దాగి యీ సలిలమ్ము
పెరిగి నాలో వహ్ని భీషణమ్ముగఁ బోయి
మరగించి నాగుండె మాడ్చునో వదలనో?

గౌతముఁడు : ఈ రహస్యమేమో? ఈ ముసలి రాజు నగలు సీ వీధివెంటఁ బోఁబోవుచున్నాఁడు. నే నటు తిరిగి వచ్చెదను.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

అప్పుడే నానుండి యావిర్భవించి యీ
నిప్పు దిఙ్మండలాంధీభవద్ధూమమ్ము
గప్పుకొన్నది ఫాలగండభాగములందు
నుప్పుకొన్నది దిశామానినీచయమునందు

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఇతనిని వదలిపో బుద్ధిపుట్టకున్నది. ఇతనిని నెమ్మదిగా రాజసౌధమునకుఁ బిలుచుకొనిపోదునా?

అంగరాజు :

ప్రాగ్దిశాంగననేత్ర పాటిజాతములందు
దిగ్దంతిదంత కాంతిస్ఫోరణములందు

ద్రాగ్దీప్తి మన్న వ్యతారకాకృతులందు
దృగ్దీప్తి నాయది తెచ్చె నెఱ్ఱదనాలు

వేనుండు : ఇతనిని సాధుమార్గమున రాజసౌధమున కాకర్షిం
చెదను. [సమీపించి] అంగరాజా! నిన్ను పృథు చూడఁ
గోరుచున్నది.

అంగరాజు :

ఆ భాగ్యవన్మూర్తి కత్యభాగ్యుండ నాకు
నీ భూమిలో నింక యేమి సంబంధంబు
పారిభాతనూత్న నీరజకాంతిక లకనుల్
నా భీకరాక్షి సంతానమ్ము నెటు లోర్చు?

వేనుండు : ఇతఁడు వచ్చునట్లు లేఁడు. [సంప్రహర్షించును]

అంగరాజు :

ఓ నామనస్సులో నున్న బాలబహిన్నా
నీ వెలుంగకయుండ నీవు బాహిరపోకు
ప్రాణముల్ నీమీఁదఁ బట్టియుంచితి నింత
కాని నన్నీ వెలుంగక కకురించకు.

గౌతముండు : [ప్రవేశించి] ఈయనవద్ద నేదో మహారహస్య
మున్నది. ఆ రహస్యబహిర్గమనము చేసినచో
ఈయనను నాగృహమున కాకర్షింతును. [
వృద్ధరాజా! ఎండకు వానకి ళ్లోల తిరిగెదవు. నే
డను, నాయింటికి రమ్ము. అచట నీ ముసలిన
నిన్ను బోషించెదను.

అంగరాజు :

నాయెదలోనున్న నామహాగ్నిజ్వాల
నాయెద మండించనైన మండించు లే
దామోఁబో తుదియాస లంఁటగి తానే చచ్చు
నాయోఁబో నీ కేల యడియాస నీ రీతి ?

గౌతముఁడు : ఇతనిని దీసికొని పోరాదు. కాని న్యాయము ననుసరించియే యుండవలయును.

అంగరాజు :

ఈ మహాగ్నులతాప మే నోర్వఁగాలేను
ఏ మంచు కురియునో యిచట నన్నార్పలు
నా మనోవీథిలోనన యింకిపోయెంబో
ఏ మహాంభోధిలో నీతాప మణఁగునో?

[తెర]

ఆ ఱ వ య ం క ము

కోటముందు

పృథువు : మగల నీరాత్రి యంగనా పూవులన్నియును గోసికొనిపోయెను. ఛీ! అంగనా జేమిటి? మాంసిన్నేసాధులు తోటలోని పూలన్నియుఁ గొంచుకొనిపోవుచున్నారు. దేనికో? రాజ్యలక్ష్మీదేవియైన నా తల్లి సుస్థితాదేవిని బూజించుటకుఁ గావలయును.

భూదేవి : [ప్రవేశించి] పృథునా! పృథునా! నీ తల్లి సుస్థితాదేవినే పూజించుము. ఆమె నిజముగా రాజ్యలక్ష్మి కాదు. అంగనా జామెయందు రాజ్యలక్ష్మి నారోపించుచున్నారు. నేను నిజముగా రాజ్యలక్ష్మిని. నీవా పూవులన్నియుఁ దెచ్చి నన్నుఁ బూజించుము.

పృథువు : ఈ ధ్వని యెచ్చటిది? ఇచ్చట నెవ్వరును లేరే యీ గోవు తప్ప. ఈ గోవు మాట్లాడుచున్నదా? గోవు మాట్లాడుట యేమి?

భూదేవి : ఓయీ! నేనే మాట్లాడితిని.

పృథువు : నన్ను ఓయీ! అనెద వేమి? నేను సమ్రాట్టను! నీవేనా మాట్లాడితివి? ఓహో! యీ గోవెంత రమ్యముగ నున్నది. ఈమె మూపురము కైలాసశృంగమునలె నున్నది. వేనులు గంగాసింధునదులవలె నీమె పొదుగు పాలునాలు

పండు సారవంతమైన పొలమువలె నీమెను పుష్పము ధాన్య
లక్ష్మికి వీచిన వింజామరవలె మనోహరముగా నున్నది.
నా కీమెను జూచినం గౌఁగిలించుకొని ముద్దాడవలె నని
పించుచున్నది.

భూదేవి : రాజకుమారా! నీ కన్నులు, తెల్లని చూపులు
మెరుపులై, నల్లని రెప్పలు చిరుమొగిళ్ళై, చూచినంత
మేర దయావర్షములు కురిపించి సస్యశ్యామలము లగుచున్నవి.
నీ దీర్ఘ బాహువులు పైఁడినాగేళ్ళవలె నున్నవి. ఇంక
నీవు పొలాలు పండించుము.

పృథువు : ఈగోరూప నన్నుఁజూచి పురుషునిఁగా భ్రాంతి
చెందుచున్నది.

భూదేవి : నీవు నాయందు గోవుగా భ్రాంతి చెందుచున్నావు.
[నిష్క్రమించును]

పృథువు : ఈమె యెవ్వరో స్త్రీమూర్తి. ఇంతవరకును గోమూర్తి
వలె భాసించినది. తిరిగిపోవు నీమె పిరుందులు నదీ
సైకతములవలె, సన్నని వలిపపుఁ బొరలచేఁ దెల్లనినీటి
సన్నని ధారలు ప్రవహింపించు చున్నట్లున్నవి. ఈమె
నాయెందేమో పురుషత్వ మావహింపించినట్లున్నది. నే
నీమెను వర్ణించుచుంటిని. నాహృదయ మీమె చివురాకు
ముదురాకుగా మారఁబోవుచున్నట్లు తెలిసీ తెలియని
యొక విచిత్ర పరిణామమును బొందుచున్నది.

ఒకవంక నవనీతసుకుమారమైయుండి ఒకవంకఁ బ్రౌఢమై యెఱుకఁ దోఁచె
ఒకవంక నిది కుదించుక సలజ్జమై విప్పారి యీవంక విస్తరించె
ఒకవంక బెదరులేటికి సాటియనిపించి యొకవంక నైశిత్య ముజ్జ్వలించె
ఒకచోఁ దనకుఁ దాన యుండలేననిపించి యొకచో స్వతంత్రత కోలాటించె.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఇదేమి? పృథు పృథుగా లేదు. ఈమెలో నేదియో మార్పు కలుగుచున్నది. నాకు మిగిలిన బంధు వీమె యొక్కతెయే. ఇదికూడ నన్ను త్రెంచుకొని పోవునా? పృథూ! పృథూ!

పృథువు : వేనా! వేనా!

వేనుఁడు : నన్ను ఇంక 'అన్నా' యని పిలచెద నంటివికదా?

పృథువు : కాదు; వేనా యనియే పిలచెదను.

వేనుఁడు : ఏమో! మగవానివలె మాటాడుచుంటివి.

పృథువు : స్త్రీలు నన్నుఁ గామించుచుండఁగా నేను మగవాఁడను కాక స్త్రీ నెట్లగుదును.

వేనుఁడు : ఆ స్త్రీలు పురుషు లేమొ?

పృథువు : కాదు కాదు. పురుషులే స్త్రీలు. స్త్రీకి సీమంతిని యని పేరుకదా? పురుషులే సీమంతమును ధరింతురేని వారును స్త్రీలే.

వేనుఁడు : న న్నొకక్కసక్కియము లాడుచున్నావా?

పృథువు : నీ వేమి స్త్రీవా?

వేనుఁడు : నీవు పురుషుఁడవు.

పృథువు : నేను పురుషుఁడ నైనచో నీకు రాజ్యము లేదు.

వేనుఁడు : ఎందుకు లేదు? నేనే పెద్దవాఁడను.

పృథువు : అది నాకన్నులలోఁ గన్నులుగదిచె చెప్పఁవాము.

వేనుఁడు : పృథూ! నీవు పురుషుఁడవైనచో నేను నిన్నుఁ జంపెద నని నీ యూహ. వృద్ధరాజిట్లే యనుచుండెడివాఁడు. నీ కతఁడే యీ యూహ కలిపించినది.

పృథువు : [తనలో] మాతండ్రి నన్నితఁ డుండఁగా నెపుడు నిదురపోవద్దనెను. కాని, మొన్నరాత్రి యట్లు జరిగినది. ఏల యట్లుచెప్పెనో? ఒకవేళ నే నట్లు నిదురపోయినచో నా కాపద మూడు ననియెను. ఏమి మరి యట్టిదియు జరుగలేదుకదా! నిదురపోవుచుండఁగా వేనుఁడు నన్నుఁ జంపునా! వేనునకుఁ దన చెలియలిమీఁదఁ జాలప్రేమ. అట్లు చేయఁడు.

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా!

పృథువు : నేను నీకుఁ దమ్ముఁడనా? చెలియలినా?

వేనుఁడు : ప్రసంగబలముచేత నట్లు వచ్చినది. పృథూ! ఏమి యాలోచించుచుంటివి?

పృథువు : అంగరాజు మరలఁ బూవు లన్నియుఁ గోసికొని బోయెను.

వేనుఁడు : వానితో నేమి చేయును?

పృథువు : సునీథపాదములు పూజించును.

వేనుఁడు : సునీథ నతఁడు చంపలేదందువా?

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] అతఁడు వేనునివలె రాక్షసుఁడు కాఁడు.

వేనుఁడు : పిశాచము.

అంగరాజు : నిజమేను. వేనుఁడు రాక్షసునివలె మనుష్యుల జంపుచున్నాఁడు. అంగరాజు వారికిఁ బ్రాణప్రతిష్ఠచేసి వారలను బిశాచములను జేయుచున్నాఁడు.

ఒక పిశాచము కోటకొమ్మన నుండి చూచినది
ఒకపిశాచము కోటముందర నురుకు పెట్టినది
ఒకపిశాచము రాజుగదిలో నుండి పోయినది
యీ పిశాచము రాజుముందర నీకులాడినది.

వేనుఁడు : పృథూ ! యీ పిశాచములు మనల వెంటాడుట యింకెన్నినాళ్ళు ?

అంగరాజు : క్రొత్త క్రొత్తపిశాచముల కేమయ్యేదవు ? ఈ ప్రాఁతపిశాచమునకే యింత బెదరెదవు.

వేనుఁడు : నన్ను మనుష్యపిశాచమువలె నిజమైన పిశాచములు బాధపెట్టలేవు.

అంగరాజు : నిజమైన పిశాచము లున్నందువా ?

వేనుఁడు : అవి లేవు. ఎట్లుండును ? ఉండవు.

అంగరాజు : అవి యున్నను నుండకపోయినను మనుష్యపిశాచములుమాత్ర ముండును. నేనుమాత్రము పిశాచమను కాను. పిశాచమనఁగా మాంసము తినునది. నే నవైన్యుల

మాంసము తినుచుంటివా? వేనుఁడు పిశాచము. రాజ్యము నందలి జనులను జంపి వారిమాంసము తినుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు: నేను వారిమాంసము తినుచున్నానా?

అంగరాజు: వారిమాంసమే వారిధనము, వారిప్రాణము. అవి రెండును నీ వారగించుచుంటివి గాన వారిమాంసము తినుచున్నట్లే.

పృథువు: అందుచేతఁ బిశాచమవు నైనట్లే

వేనుఁడు: అయినచో నిన్నుఁ దినెదను, తినెదను

పృథువు: అమ్మో! నాకు భయమువేయుచున్నది.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: పృథు పసిపిల్ల. నీవు బాసిన భయపెట్టితివి.

అంగరాజు: నే నేల భయపెట్టితిని? పిశాచము భయపెట్టినది. నన్నుఁ జూచి యేల భయపడును?

మిగిలి మొగమున నాకు మిడిగ్రుడ్లు లేవు
ఎగచి మాంసపుఁదృష్టి యెడఁదలో లేదు
మిగిలి మొగమున నీకు మిడిగ్రుడ్లు కలవు
ఎగచి మాంసపుఁదృష్టి యెడఁదలోఁ గలదు.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: ఛీ! ఛీ! ఈవృద్ధరాజు నెన్నిసారు లూరకే పోనిచ్చుచుంటిని. ఓయీ! నిన్నుఁ గారలోనుంచుట కింతసేపు పట్టదు. కాని పృథు అడ్డము వచ్చుచున్నది. సునీథ వెడలి

పోయినందుకే యామె చిక్కి సగమైనది. నన్నుఁగూడఁ జెరలో నుంచితినా, ఆపసిపిల్ల లేతయెద యోర్చుకొనలేదు. లేకున్న నీయాట లింతగా సాఁగవు.

అదిగో! ప్రొద్దు క్రుంగుచున్నది. కత్తితో నరుకఁబడి రక్తసిక్తమైన శిరస్సువలె సూర్యుఁడు పశ్చిమశిఖరిఁ దోఁచుచున్నాఁడు. పిశాచములు తమముంగిళ్ళ నెత్తురులతో నలుకుకొన్నట్లు దిక్కులన్నియు నెఱ్ఱవడినవి. ఓహో! ఈడేగ యాకాశమునఁ దాను పక్షుల నన్నింటిని వేటాడి వేటాడి ప్రొద్దుక్రుంకుటచేఁ గనులు తెలియక సత్త్వముడిగినట్లు వ్రాలఁబోవుచున్నది. క్రమముగాఁ జీకట్లు హెచ్చుచున్నవి. ఇదిగో యీ గుడ్లగూబ పిశాచమువలె నా చెట్టు తొఱ్ఱలోఁ దొంగిచూచుచున్నది. నిజముగాఁ బిశాచము లున్నవా? లేవు లేవు.

[తెరలో] ఉన్నవి ఉన్నవి.

నేనుఁడు: ఈధ్వని యేమి? ఇది యెచ్చటినుండి వచ్చినవి? ఎవరైన నిం చెంతైన దాగియుండి యిట్లనుచున్నారు కావలయు. ఓరి! ఎవఁడురా నీవు? వేనునితో నా నీవుఁ జెరలాటలు.

[తెరలోఁ బెద్దనవ్వు]

వీఁడు నన్నెవ్వఁడో పరిహసించుచున్నాఁడు. నాయంతఃపురమున నాయాజ్ఞ యిట్లు తిరస్కరింపఁబడగా నేను బ్రతికి యెందుకు?

[తెరలో] మనుష్యుల ప్రాణములు తీయుటకు.

వేనుఁడు : మనుష్యుల ప్రాణములు తీయుటకా? ఛీ! ఛీ! గమ్మునుం డురా నీవు! నీ వెవడవో వెదకెదను.

[కోటపైనుండి ధ్వని] : వెదుక నక్కఱలేదు. పైకెత్తి చూడుము. నేను వినీతభట్టు తలకాయను. నేను పిశాచము నైతిని. నేను నా మనుమఁడు నా అల్లుడు నా వియ్యంకుఁడు మే మందరము పిశాచముల మైతిమి? నీ కొఱకేసుమా! నీ రాజ్యమును నిన్ను నాశనము చేయుటకు. నీ మనస్సులో రాక్షసుల నాడించుటకు. పిశాచములు లేవు! లేవు!

[పైనుండి వినీతభట్టు ప్రవేశించుచు]

వినీతభట్టు : రాజా! నీకు వైతాళికగానము చేసిపెట్టుదునా? రాజా! ప్రొద్దు క్రుంకినది. ప్రొద్దు క్రుంకినది.

మొగమున మసిపూసి ముండితమైన
సిగపైన బొమికలచిప్పారపేరు
తగిలించి మిడిగ్రుడ్లుదాత్తమై మెరయ
ఎగిరి నాట్యముసేసె రాత్రిపిశాచి

జాజా! రాజ! నాకవిత్వము చూచితివా! కులక్రమాగతమైన సంప్రదాయము ననుసరించి వచ్చిన కవిత్వము నీకు రుచిగా లేదు. ఇదిగో యీ కవిత్వము చూడుము. నేను పిశాచమ నైతిని. ఇదిగో పిశాచకవిత్వము వచ్చినది. నీవును పిశాచమవే కాన నీకీ కవిత్వము చాల బాగుండ వలయును.

వేనుఁడు : వీఁడు సర్వథా వినీతభట్టువలెనే యున్నాఁడు. చనిపోయిన వినీతభట్టునకుఁ బ్రాణము లెట్లు వచ్చినవి?

వినీతభట్టు : అంగరాజు నాకుఁ బ్రాణములుపోసెను. అది నీ కిందాక చెప్పెనుకదా? ఇంకను దెలియలేదా?

వేనుఁడు : ఆ! సరిగా అంగరాజిదే మాట యనెను. ఆ సంగతి నీ కెట్లు తెలిసినది?

వినీతభట్టు : పిశాచములు మనుష్యపిశాచములవలె నేకదేశజ్ఞానములుకావు. మనుష్యపిశాచము తనను సర్వజ్ఞతయున్న దనుకొనును. తన కున్న కించిద్ జ్ఞానమునకే తబ్బిబ్బులగును. ఓసి ఓసి మనుష్యపిశాచమా! నీ జ్ఞానము కొద్ది. నీ జ్ఞానముయొక్క కించిత్త్వమే నీకు నాశము తెచ్చుచున్నది.

వేనుఁడు : ఛీ! ఛీ! నీ వ్యర్థోపన్యాసము లింక నాపి నా మార్గమునుండి తొలఁగుము.

వినీతభట్టు : నేను నీకుఁ గైవారము చేయవచ్చితిని. నీ చేత నుతెతీయించుకొన వచ్చితిని. రాజా! ఇదిగో కైవారము చేయుచున్నాను. ఓహో! వేనమహారాజా! ఓహో! పిశాచబంధూ! ఓహో మృత్యుదేవతాసహధర్మచారి!

మాంసములతో నెత్తురులతో మాసియున్నవి జనుల మెదడులు
అంసములు ఖండించి కండలు నావపోవులు పెట్టియున్నవి
ప్రాంశువులు తోడకండ లున్నవి, వడ్డనము చేసిరి, పిశాచులు
దంశములు నంజుకొని నెత్తురు త్రాపుచును రావయ్య వేనుఁడ!

వేనుఁడు : ఛీ! ఛీ! నన్ను వదలిపెట్టి పొమ్ము. లేదా! యీ కత్తితో నీ కుత్తుకవరకు రెండుగా నరకెదను.

వినీతభట్టు : [పకపకనవ్వి] ఓయోయి! పరాక్రమశాలీ! ఓ దుర్మార్గా! పరాక్రమార్జిత త్రిలోకీ! ఓయోయి! దోర్దండకోదండయుగ సంరక్షితా క్షీణవర్ణాశ్రమాచార ధర్మప్రతిష్ఠా వాభిరామా! ఓయోయి! అభినవమృత్యూ! చచ్చిపోయిన శవమును నరకెదవా? నరుకవద్దు! నరుకవద్దు! నన్ను నరికినచో నొకవేళ నీ కీర్తులు దిగంగనల చీరలయంచుల నద్దుకొనును నేమో? వారి కన్నుల కాటుక కానరించదేమో?

వేనుఁడు : వీఁడు పిశాచమైకూడ రమ్యముగాఁ బ్రసంగించుచున్నాఁడు.

వినీతభట్టు : అది పూర్వవాసనలే. నన్ను చంపవా! చంపు చంపు.

వేనుఁడే : ఇదిగో నరకుచున్నాను.

[కత్తివిసరును, వినీతభట్టు – నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఓహో! ఇది విచిత్రముగ నున్నది. పిశాచములు నిజముగా నున్నవా యేమికర్మము! ఇదియేదో భ్రాంతి. ఈవృద్ధరాజేదో తంత్రముచేసి పోయినాఁడు. వీని నింక వదలిపెట్టరాదు. ఇందు వృద్ధరాజు తంత్రమే యున్నది నామనస్సె యూరక భ్రాంతి పెంచుకొన్నది.

ముసలిభట్టు : [ప్రవేశించి] ఓయీ ! మిథ్యా నామీ ! మనసు భ్రాంతి పెంచుకోలేదు. మే మున్నాము. సుమతి గాత్రి యాకారము. నీ కత్తివిసరుట లిచ్చుటఁ బనికిరావు.

వేనుఁడు : నీ వెవ్వగవు?

ముసలిభట్టు :

ఒకపిశాచము కోటకొమ్మున నుగిమి చూచినది
ఒకపిశాచము కోటముంగర నురుకు పెట్టినది.

నేను వినీతభట్టు వియ్యంకుఁడను.

వేనుఁడు : నాకీ భ్రాంతి విడిపోవునట్లులేదు.

ముసలిభట్టు : ఇది భ్రాంతికాదు, ప్రత్యక్షము. ప్రత్యక్షము దాటి యేదియు లేదన్నవారికి మేము భ్రాంతి. ఓయీ! నీకన్నులకన్న నీచెవు లుత్తమములు. నీ బహిరింద్రియములకన్న నీయంతరింద్రియము లుత్తమములు. బహిరింద్రియములు గ్రహించలేని వంతరింద్రియములు గ్రహించును. బహిరింద్రియములు గ్రహించలేనివి నీవు లేవందువు. అంతరింద్రియములు వాని నున్న వనుచున్నవి. అంతరింద్రియములకుఁగూడఁ దెలియనివి లేవనువాఁడొకఁ డుండునేని వాఁడు చెడుఁగాక నవియు నున్నవి. నీ జ్ఞానము గొప్పదైనప్పుడు ఒకటిలేదని నీవెట్లనఁగలవు ! ప్రతిదియు నుండ వచ్చునని చెప్పుట తేలికగాని, లేదని చెప్పుట యసాధ్యము కదా ?

వేనుఁడు : ఎవరితో నీవాదన ?

ముసలిభట్టు : నీతో ? నాకన్నులకు మించినది లేదని వాదించు వెఱ్ఱిమొగముతో ! మనిసి నురితీసినంతనే వాఁడు చచ్చెనని తలఁచు దేబెమొగముతో! అశాశ్వతమైన శరీరమును నరికి, బాధపెట్టి, గెలిచితి నని యుబలాటపడు ప్రేతాకృతితో! ఓయీ! పరిత్యక్తవాదీ! ఓయీ! రాజ్యాభిలాషీ! ఓయీ! ధనమదాంధకారీ!

మనుజులపుఱ్ఱెలు తోరణములుగా మలచితి రాజా! కోటగోమ్ముల
చనవు పురాఋషిమార్గములందు పిశాచము నౌనువయేమి? నరేంద్రా!

పిశాచమవైనచో మాపతెఁ గోటగొమ్ములఁ గోటముంగిట రాజుగదిలో రాజుముందర నృత్యము చేయవచ్చును. మాంసమున కేమి? దానిరుచి మాకన్న ముందుగ నీవే యెఱుఁగుదువు.

వేనుఁడు : ఓరీ! ని న్నిదే నరకు చున్నాను.

ముసలిభట్టు : [పెద్దనవ్వు నవ్వును]

వేనుఁడు : ఆహా! ఏమి యీ తిరస్కారణ! ద్వారపాలకా! ద్వారపాలకా! ఎచ్చట నుంటివి?

ద్వారపాలకుఁడు : [ప్రవేశించి] ప్రభూ! ఇచ్చట నుంటిని.

ముసలిభట్టు : [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఓయీ! నీ వా పోవుచున్నమనిసిని జూచు చుంటివా ?

ద్వ్యాపీతకుఁడు : ప్రభూ! ఎవరు పోవుచుండిరి? ఎవరులేరే!

వేనుఁడు : నీ కెవరును గనఁబడుటలేదా?

ద్వ్యాపీతకుఁడు : లేదు.

వేనుఁడు : ద్వ్యాపీతక! నే నన్నములో నేఁడేమి వేసికొని తింటిని?

[తెరలో - మనుష్యమాంసము]

వేనుఁడు : మనుష్యమాంసమా! ద్వ్యాపీతకా! నీ వా మాట వింటివా?

ద్వ్యాపీతకుఁడు : ప్రభూ! నా కేమియు వినఁబడలేదు.

వేనుఁడు : సరికాని! ఓయీ! దయ్యము లున్న వని నీకు నమ్మక మున్నదా?

ద్వ్యాపీతకుఁడు : మా అవ్వకథలనిండ దయ్యములే. దయ్యములే లేకున్న నవ్వ కథ లెట్లుండును?

వేనుఁడు : ఓయీ! ముందు నడువుము.

[తెర]

ఏ డ వ య ం క ము

[కోటముందు]

గౌతముఁడు : కౌషీతకా! వేనుఁ డున్నాఁడా?

[ద్యాషీతకుఁడు ప్రవేశించును]

కౌషీతకా? వేనుఁడున్నాఁడా? ఓయీ! మనయిరువురమాటచే వేనునకు ధైర్యము ప్రాప్తించెనా? రాజసేవి రాణిని వదలి పిన్నుఁ జేరినదా? కౌషీతకా! పన్నె అడుగుచున్నది?

ద్యాషీతకుఁడు : నేను కౌషీతకుఁడను కాను.

గౌతముఁడు : ఓరీ! కౌషీతకా! పిచ్చియెక్కినదా యేమి నీకు? నేను కౌషీకుఁడను కాదనెద వేమి? ఎవనికి నాయన? నేను కాదనుట యిదొక వేనుని క్రొత్త సిద్ధాంతము యేమి?

ద్యాషీతకుఁడు : నిజముగా నేను కౌషీతకుఁడను కాను.

గౌతముఁడు : పాపము వీని కున్మాదము కలిగినట్లున్నది. అవు నవును. వీఁడు తప్పక సేవించువాఁడు. ఈ వేనుని దౌర్గాగ్ర్యమువలన వీనికి మతిభ్రమణము కలిగినది. ఓయీ! నీవు కౌషీతకుఁడవు కావనరే! మరి నీ వెవరవు?

ద్యాషీతకుఁడు : నేను ద్యాషీతకుఁడను.

గౌతముఁడు : మఱి కౌషీతకుఁడు నీబుఱ్ఱలో నుండెనా యేమి?

ద్యాషీతకుఁడు : కాదుకాదు, వానిబుఱ్ఱలోననే వాఁడున్నాఁడు. అదుగో చూఁడుము. ఆకోటద్వారమున వానిబుఱ్ఱ వ్రేలాడుచున్నది.

గౌతముఁడు : [చూచి] ఆ! ఏమిది? కౌషీతకునిఁగూడ వేనుఁ డురితీయించెనా? అహా! పాపబుద్ధి! అచ్చముగాఁ గౌషీతకునివలె నుంటివి? నీవెవ్వరవు? నీకు వానికేమైన సంబంధ మున్నదా?

శ్యాషీతకుఁడు : ఆ రాజద్రోహితో నా కేమియు సంబంధము లేదు.

గౌతముఁడు : అట్లనా? వాఁడు రాజద్రోహి కాకపూర్వము?

శ్యాషీతకుఁడు : అతడు నా కన్నగారు.

గౌతముఁడు : ఓహో? దుష్టరాజసేవకా! నీ రాజును బిలుచుకొనుము. వానితో మాట్లాడెదను. వేనా! వేనా! ఇటు రమ్ము.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] గౌతమా! ఏమీ?

గౌతముఁడు : వేనా! ఇప్పటికి రాజద్రోహ్యము పూర్తియైనది.

వేనుఁడు : ఎప్పటికి?

గౌతముఁడు : ఇట్టి రాజసేవకుఁడు లభించునప్పటికి.

వేనుఁడు : అతఁడు రాజభక్తి పరాయణుఁడు.

గౌతముఁడు : అట్లనా! నీ దుర్మార్గత క్రమ క్రమముగా వృద్ధి పొందుచున్నది. ఇటు చూడుము, మనుజు లెక్కువమంది బుద్ధిహీనులు. జనులందఱకు సమానమైన యుత్తమబుద్ధి యెట్లుండును? సంస్కార భేదముచేత నిట్టివారును బరప్రత్యయనేయబుద్ధులు లోకమునఁ గలుగుచునే

యుందురు. వీరిని దుష్టు లిట్లుపయోగించుకొనుచుందురు. వారియవివేకము నాధారము చేసికొని రాజు స్వలాభ పరాయణుఁడు కాఁగూడదు. అందరు వివేకసంపన్నులైన నాఁ రాజుతో నవసరమేలేదు. వివేకు లెట్లును సన్మార్గమందే పోదురు. రాజు అవివేకులనుగూడ సన్మార్గమున నడిపించుటకే రాజు. ఆరాజు అవివేకుల యవివేకముమీఁదఁ దన రాజ్యము నిర్మించుకొనెనా యని యోచించుట ఇసుకలమీఁద మేడకట్టుటవంటిది.

ఏవేళన్ బలుకొండకొమ్ములను బ్రావృణ్మేఘముల్ క్రమ్మి వ
ర్షావిద్యోతితవిద్యుదుల్లసితమై యాకాశ మాసారధా
రావిస్ఫారతరంగభీకరవిచిత్రావర్తఘుష్యత్పయ
శ్శ్రీవేణీపరిధూతమై చనునో చింత్యంబు కాదా? నృపా!

[తనలో] ఈ యవివేకిపక్షము నే నవలంబించి యవివేకిగాఁ గనంబడుచున్నాను. అయినను ఈ దీనజీవిసంగతి యెట్లుపేక్ష చేయుదును? అన్నిఁటికి నొకటియే మందు. అది వేనుని జీవితము.

[ప్రకాశము] వేనా! నీ కొకటి చెప్పుచున్నాను విను. లోక మింక నూరకుండదు. జగమ్మునను నాడలు మండి పోవుచున్నది. ప్రజాశక్తి నీ వెఱుఁగవు: అది ప్రళయ వలె దోఁకచిచ్చువలె నంటుకొన్నచోట నెల్ల సురసుర లాడిపోవును. ఏల వృథాగా స్వార్థాభిలాషివై లోకమును బీల్చి పిప్పి చేసెదవు.

వేనుఁడు : [కోపమునవ్వు]

గౌతముఁడు: రేపు రాత్రి సింహద్వారమునొద్ద వచ్చి మరల నిన్నుఁ గలసికొనెదను.

వేనుఁడు: సరే [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: వేనా! వేన!

వేనుఁడు: [వచ్చి] ఏమి?

గౌతముఁడు: నీవీ మార్గమునుండి తిరిగి లోకహితపథమునఁ బోవుటేమైన నున్నదా? లేదా?

వేనుఁడు: ఇంతకన్న లోకహితమైన మార్గము లేదు.

గౌతముఁడు: సరే! [వేనుఁడు-నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: వేనా! వేన!

వేనుఁడు: [వచ్చి] మరల నేమి?

గౌతముఁడు: నన్ను నీవు జనసామాన్యమువలె నేల శిక్షించరాదు. నేను నీకుఁ బరమవిరోధిని. నీ దేశమున నిదివరకే పెద్ద విప్లవము లేవఁదీసితిని. నన్ను వదలిపెట్టిన-చో నీ రాజ్యమునకుఁ జేటు తప్పదు.

వేనుఁడు: [మౌనము]

గౌతముఁడు: ఓయీ! నావలన నీకు వినాశము రానున్నది.

వేనుఁడు: [మౌనము]

గౌతముఁడు: ఇంక నా జేమియుఁ దప్పులేదు. ఇతనికిఁ బ్రజాశక్తి తెలియుటలేదు. ఋషుల మతిప్రతిభ యర్థమగుట లేదు. ధర్మహానివలనఁ గలుగు మహాపద యవగతమగుట లేదు.

[తెరలో]

ఓయీ! వేనమహారాజా! ప్రొద్దుగ్రుంకినది. దివాంధములాల సంచారము మిక్కుటమైనది. చీకటిలోఁ బొంచియుండును. ప్రతిదారిలో నెదురుగాఁ గూయుచు నాగమల్లెలవంటి వెలుఁగు రెండు కన్నులతో బాట కనఁబడనీయని గుడ్లగూబలు మొదలగు జంతువులవలన బాధ కలుగుచున్నది. రాజా! ఏమి నాగరకతయోయి! ఎదుటివారికి దుశ్శకునము, కన్నులలో దుమ్ము, భీకరాకృతి. ఈ దివాంధములను రక్కసిపిల్లలని దేశము మీఁదికి.

నల్లనితావితాల్పరచినావు బళే! బళా! దిక్స్త్రీముఖ
ప్రోల్లసరోజమండలివిముగ్ధరుచుల్ పిహితంబులై దినే
శోల్లనిశేకమైనఁ దొలిదిక్కునఁ గప్పడకుండ నీ ప్రభల్
సెల్లెనురా! మొగిళ్ళు విరచించితి వార్షికబిందుహాసముల్.

బళీ! బళి! మా వేనమహారాజే మనుకొంటివి?

సాక్షాన్మృత్యువు, వానికన్నబరు మహాతీవ్రానలాగ్నిధూమంబు, లో
కక్షోభకృతి వానిలేఁగవు, సాకారమ్ము దుర్వ్యాధి వాఁ
డీ క్షోణిస్థలి ధూమకేతువు మహోత్పాతస్థానమ్మా
లాక్షుభ్యత్పటునక్రమూర్తి మృతియేలా! కల్గు నవ్వానికిన్.

వేనుఁడు: ద్వాఃషీతకా! ద్వాఃషీతకా!

ద్వాఃషీతకుఁడు: [వచ్చి] ఏమి! ప్రభూ!

వేనుఁడు: ఈపిశాచములు నన్ను వదలిపెట్టవా ఏమి?

ద్వాఃషీతకుఁడు: స్వామీ! ఈమె వినీతభట్టుముసలివియ్యాపురాలు. తన భర్త, కొడుకు, మనమడు చనిపోయిన దుఃఖము తనప్రాణములతోఁ బాపుకొను నట.

వేనుఁడు : అట్లనా ! ఓయీ ! దీనిని పిశాచమును కానీకుము. దీనని దీసికొనిపోయి కోటయవ్వలిచీకఁటిగదిలో నుంచుము. వేళకు భోజనము పెట్టుము. దానిబంధువులు చనిపోలేదు, బ్రతికియే యున్నారని చెప్పుము.

వ్యాపీతకుఁడు : [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : వేనా !

వేనుఁడు : ఏమి ?

గౌతముఁడు : తక్కినవారందరు పిశాచములైనారా యేమి ?

వేనుఁడు : నేనే పిశాచమను. నాకు వేరే పిశాచములెందుకు ? నే నింకఁ బోదునా? నాకుఁ బని యున్నది. నీవు రేపు రాత్రికి వత్తువుకదా ! మరచిపోకుము. (నిష్క్రమించును)

గౌతముఁడు : ఇతఁ డెన్నఁడెఱుఁగని భయ మేదియో యితని నావరించినది. అది యేమైయుండును ? వేనుని యీ భయమునకు హేతువేమి ? హిమవంతమువంటి ధైర్యము కల వేనుఁడు భయపడెనా ? కారణ మేదియో పెద్దదె యుండవలయును.

[తెర]

ఎ ని మి ద వ య ం క ము

అంగరాజు :

మేటిచెట్లడవిలో మెరుపులు పుట్టి
తాటిమొవ్వలు తగిలి ధరణికి డిగ్గి
కోటికన్నులలోన లీలగా నొదిగి
యేటియిసుకలనీళ్ళ లెగచి పండినవి.

గౌతతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఈవృద్ధరాజు నాకంటికిఁ గనఁబడి నంతలో మాయమగుచు నన్ను రెన్నాళ్ళుగాఁ దనవెంటఁ ద్రిప్పుకొనుచున్నాఁడు. ఇతని రహస్య మేమో తెలిసినది కాదు.

అంగరాజు :

స్వాతిచల్లనివాన జలజలా కురిసి
ప్రీతి ముత్తెపుచిప్ప పిలపిలా విరిసి
తొలుత సంద్రమునడుమ దూరెనేగాని
వెలువడి ముత్తెమ్ము వెలిగించె దెసలు.

గౌతముఁడు : [సమీపించి] మహారాజా! ఎండను వాన కిట్లు బడలిపోయెదవు. నీవయసునాఁటి నర్మసఖుఁడు నాముసలి తండ్రి నిన్నుఁ జూడఁగోరుచున్నాఁడు. నీ తల నా యింటి నీడలోఁ జల్లపడనిమ్ము.

అంగరాజు :

పలుచి తొందరపడి పరిణతిరాని
చిలుతముత్తెముచిప్ప ఛిన్నమ్ముచేసి
అలుత బాష్పపుఁగన్నులానుతో నేల
పిలుద నిశ్వాసమ్ము విడువఁగా నేల ?

గౌతముఁడు : రాజశేఖరా! లోకము మలమల మాడిపోవు చున్నది. జగమ్ము నిల్చుటకు వీలులేదు.

అంగరాజు : నా కేమియు నెండభయములేదు. ఒకరికి మాత్ర మెందుకు? వేసఁగి వెనుకపట్టినది.

జలధిలో నడుచు వర్షపు నల్లమొగిలు
పరువెత్తెఁ దలయెత్తి పరికించి చూఁడు
తరకసన్నని గాలి తరిమికొట్టినది
ధరణియంచుల నది తారలాడినది.

గౌతముఁడు : మహారాజా! మరలఁ గలిసికొనెదను.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

జిలుగువెన్నెలలలోఁ జీకటుల్ కలవు
తొలిపాటలో మౌనములు కొన్ని కలవు
మలఁగి యూహకుఁ జిక్కు మదిరాక్షితొలిప్రేమ
సెలవాకలోఁ గొన్ని చిక్కులు కలవు.

భూదేవి : [ప్రవేశించి] ఈ వృద్ధరాజులోనుండి నామూర్తి నే నుపసంహరించుకొనవలయును. ఇతఁ డింకను దేజో మూర్తిగా నున్నాడు. వేయికళలలో నారునాళ్ళనుండి యూరువందల కళ లుపసంహరించుకొంటిని. సెలయేటి తనమువదలి చిఱుకాల్వతనము రాజు తన మాటలలోఁ దెచ్చుకొన్నాఁడు. ఇంకఁ దక్కినకళలుకూడ రాచినఁగాని యీయన రహస్యము వదలడు. ఈలోపుగా నామూర్తి పృథురాజునం దారోపింతును.

అంగరాజు :

పృథునేత్రములలోన వెన్నెలల్ కలవు
వధువుకన్గొనలలో మధురిమల్ కలవు
విధుమండలములోన వెన్నెలల్ కలవు
మధుబిందువులలోన మధురిమల్ కలవు.

[నిష్క్రమించును.]

భూదేవి : ఈ రాజకుమారునిమీఁద నామనస్సు పోవుచున్నది. ఎందరెందరు రాజులైరి. కాని యితనియందువలె నామనస్సు మరొకనియందు రక్తిపొందనే లేదు. నన్నితఁడు దివ్యవాహినులలోఁ గుంకుపెట్టించును. నాయందు రత్నాలు పండించును. నా శరీరమంతయు సస్యపులకితము చేయును.

పృథువు : [ప్రవేశించి] నా యెదుట నీ గోమూర్తి మరల భాసించుచున్నది. ఈమెనుఁ జూచినకొలఁది నాలో నేదో యననుభూతపూర్వమైన యొక మధురభావము కలుగుచున్నది. నే నొక పశువులకాపరినై యీ గోవును బచ్చిక బయళ్ళలో మేపి చల్లని సెలయేటి నీటను త్రాగించి యేళ్ళలో దాపి నల్లకానుగుల నీడల శ్రమము పొందు రోమంథవేళఁ జోపి కాచెదను. ఈ గోవు నాయందు బద్ధానురాగవలె నన్ను వదలి పోవుటలేదు.

భూదేవి : రాజకుమారా! నిన్ను నేను వలచి వచ్చితిని. నీవు నన్ను సాకెదవా? నాయందు నవక్షీరములు కురిపించి

ధరణిజనులకుఁ బ్రాణదానము చేసెదవా? వెడంద యగుచున్న నీ యెదురొమ్ముపై నన్ను విశ్రాంతి పొందనిత్తువా?

పృథువు : ఈమె మరల నన్ను రాజకుమారా! యనుచున్నది. నేనీమెకంటికిఁ బురుషునివలెఁ గనంబడుచుంటినని కావలయు. నాయందు మరలఁ దొల్లింటి వికారము కనఁబడుచున్నది. నీ పే రేమి?

భూదేవి : వసుంధర.

పృథువు : ఏమిచక్కని పేరు! నీ నామామృతములు నాచెవిఁ బడినంతనే నాయాత్మలోఁ బులకలు కలుగుచున్నవి. నీకు నాకు నేదియో పురాసంబంధ ముండవలయును. నీవు నా తాత తండ్రుల మందలలోఁ బెద్దయావువా?

భూదేవి : నాకుఁ బూర్వము పెద్దతనమున్నను నీకొఱకు మరలఁ బసితనము పొందితిని.

పృథువు : నీ పసితనము రమ్యముగా నున్నది.

విదియచందిరుని యొప్పిదమైన శృంగిసుందరమైన శృంగసుందరత మెరసి
మలచి గాలులు తీర్చు తెలిసైకతముల పిండులకొసగా గంగడోలు తనరి
పదు నీగ్రవాలినఁ గాలు జారెడునట్లు మిలమిలల్ కలిగిన మేను పొలసి
అందాలు పిదుకు సోయగము చిందించెడు పొలుపైనచిన్నారిపాపగు కలిగి

మృదునవాకృతి పొందు సస్యేందిరవలె
కడగి మూర్తి కొగ్గిన పాలకడలిలోలె
దాగియుండి నేఁడు బహిర్గతంబు పడిన
నా మనోవాంఛవలెఁ దోఁచినావు నీవు.

[భూదేవి — నిష్క్రమించును]

పృథువు : ఈమె తిరిగిపోవుచు నగల స్త్రీవలె గోచరించుచున్నది. ఆహా ! ఈమె యేమి సౌందర్యసీమ !

ఈ పాంథాగ్రణి కేశి తలపెట్టిన చిన్నపతాక, వంగి యూ
మూపులు గీముగీశవలపుఁబస లోఁ గుదియుంచు కాడు ని
ద్రాపిరమల్ స్పృహాజలధి నార్చినగీవులు జంఘ లానను
ప్రేప్సపరిపాకమౌ పొలము చిత్తము పండించినపంట వెన్నులుగా.

అరే! సరిగాఁ బురుషుని వలె వర్తించుచుంటివి. ఈమె యేమో మంత్రకత్తెవలె నన్ను మోహపెట్టుచున్నది. నన్ను జూచిన నాకె యాశ్చర్య మగుచున్నది.

తాఁకిన వాడుకంటె నిశితంబులు చూపులు నిన్న లేవు వాం
ఛారమణీయముల్ మధురసంబులు నాయెడ నిన్న లేవు ప్ర
జ్ఞారభసంబు నా మనసుసంపద క్రొత్తలు నిన్న లేవు నా
మారుపుతోన నాతలఁపు మాటికి మాటికిఁ జీరసాఁగెడిన్.

ఈ గోవాపస్త్రీని నేను వదలలేను. దీనిని గైనసము చేసికొని రాజనాలు పండించెదను. మధుక్షీరములు పిండెదను.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] పృథూ ! తోటలోని పూవులీ నాఁడు పోలేదు.

పృథువు : సగము పోయినవి. సగ మున్నవి.

వేనుఁడు : ఆ సగము వంగరా జెత్తుకొనిపోయెనా ?

పృథువు : ఇంక వంగరాజు నెత్తుకొని పోనీయను.

వేనుఁడు : ఎందుచేత ?

పృథువు : నాకుఁ గావలయును. నే నొక చిన్ని యావును జూచితిని. ఈ పూవులన్నియు గుచ్చి యాయావు మెడలో

వేసెదను, కొమ్ములగుఁ జుట్టెదను, కాళ్ళకుఁ గట్టెదను, మొగమున వ్రేలాడఁ దీసెదను.

వేనుఁడు : పృథూ ! నీ మనస్సులో నేదో కోరిక చెల్లరేగు చున్నది.

పృథువు : ఆ యావునుగూర్చిన కోరికయే. ఆయావు నాకు గావలయును. దానికై యేమైనను చేసెదను. అంత కంతకు నామనసు చివరలు బిరుసెక్కుచున్నవి.

నా కీ యాడవేషము బాగుగా లేదు. ఆ యావును గాచు కొనుటకు నేను మునికోల పూని యడవులవెంటఁ బోయె దను. అప్పుడు నా కీ స్త్రీ వేషము తగదు.

వేనుఁడు : పృథూ ! నీకన్నులలో నైశిత్యము క్రొత్తగా రేకెత్తుచున్నది. నీవు మాట్లాడుచుండగా మునుపటివలెఁ గాక బాహువులు స్థూలములై కదలుచున్నవి. ఇంకఁ బురుష వేషమే నీకుఁ బాగుండును.

[పృథువు-నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఇదియొక చిత్రము. పృథు పురుషుఁడుగా మారునా యేమి ?

వ్యాపీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] ప్రభూ ! జనులు మృత్యువున కెదురుతిరిగిరట! సేనలతో మృత్యువు వారి నెదిరించి చెల్లా చెదరుచేసి రక్తము నదులు కట్టించి నీ కా వార్త కబురం పించెను.

వేనుఁడు : ఈసంగతి గౌతమునితోఁ జెప్పుము.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా! నా కీ సంగతి యిదివరకే తెలియును. ప్రజలు నీ మృత్యుపరాక్రమముచే బేలు పోలేదు. ఒకవేళ నిన్ను నీ సైనికులను గెలిచినను రాజ్య మరాజక మగునుకదా యని ప్రజలలో నిన్నుఁ జంపుటకు మనోధార్ఢ్యము రాలేదు. నీ తరువాత రాజ్య మొక్కనికో స్థిర యింపఁబడెనేని నీ సైన్యము లొంగవు.

వేనుఁడు : ఈ మాటలు నాతోఁగాదు, నీ ప్రజలతోఁ జెప్పు కొనుము.

గౌతముఁడు : అట్లే పోయి యంగరాజును వెదుకవలయును.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : న్యాయపీఠకా! మృత్యువుతోఁ జెప్పుము. ఎదురు తిరిగిన ప్రజలశవములు వీధులనుండి తీయించవలదు. మరల నెదురుతిరుగువారి కర్మ మింతియే యని చెప్పుటకు వారిశవములు వీధులలోననే యుండవలయును. వారి గృహములలోఁ జొరఁబడి వారిస్త్రీలను బలవంతముగా సైనికులచేతఁ జెఱ పట్టించుమనుము. జనము భీతావహమై పోయి మరల నిట్లు జరుగరాదు. ఇది మృత్యువుతో రహస్యముగాఁ జెప్పుము. [న్యాయపీఠకుఁడు-నిష్క్రమించును] వేనుఁడనగా నాకే యాశ్చర్య మగుచున్నది. అతఁ డిన్ని ఘోరకృత్యములు చేయుచున్నను అతని భ్రూలత ముడి పడదు. కోపముగా నతనినోటివెంట మాటరాదు. నాకీ స్థితి సహజమై పోయినది.

వినీతభట్టు : [ప్రవేశించి] పిశాచములకు ముఖరేఖ లాడవు. ఎందుకనగా వట్టిగాలిమూర్తులు గనుక. దూరమునకు మనుజులను మనుజులవలె నవి కనఁబడును గాని వానికి శరీరములు లేవు. వానిమొగములు దూరమునకు మొగములవలెఁ గానపించును గాని యందు బొమికలు గాని మాంసముగాని లేవుకదా!

ముసలిభట్టు : [ప్రవేశించి] మరి తిన్నమాంస మంతయు నేమగును?

వినీతభట్టు నల్లుడు : [ప్రవేశించి నవ్వి] వికృతపునవ్వుగా మాను. గూళ్ళుగా నున్న కన్నులలోననే పట్టును ఎంత మాంసమైనను.

వియ్యపురాలు : [ప్రవేశించి] వేనరాజీపిశాచములతోనే చచ్చిపోవును. పాపము! వేనరాజును ముసలిపిశాచములు పట్టుకొన్నవి. వేనరాజున కెండిపోయిన ముసలిమాంసము రుచి యెక్కువ.

వేనుఁడు : ఈ ముసలిది వీరిలో నెట్లు కలిసెను? ఇది బ్రతికియే యున్నదికదా! కాషీతకా!

కాషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] ఈపిశాచములు చాలవా? నన్నుకూడఁ బిలిచెద వెందులకు? నీతో నారుగురము పిశాచములము. మన మొకసైన్యము. ఇప్పుడు మన మారుగురము విడివడినచో మృత్యువుసైన్యమును నాశనము చేయవచ్చును.

వేనుఁడు : నీడుకూడ పిశాచమయ్యెనా! అయ్యో! ప్రాణపాటున ద్వ్యాషీతకా యనఁబోయి కౌషీతకా యంటిని.

కౌషీతకుఁడు : వేనా! భయపడకు. నీవు పిలిచితివని వచ్చితిని; అక్కఱలేకపోయిన వెడలుపోయెదనులే [నిష్క్రమించును]

వినీతభట్టు : ఓయి రాజా! పిశాచలోకములోఁగూడ నీ దురాత్మరత మానితివి కాదు. ఇచ్చటను భేదోపాయమేనా! కౌషీతకుని మాతోఁ గలియనీయనేల? మేము సంధిపిశాచములము, వాడు శూద్రపిశాచము, నీవు రాజపిశాచమవు. వేనుఁడా! పిశాచము లైనతరువాత నీ భేదములు కూడవు. ఋషుల మతములోననేగాని యీ భేదములు వేఱే యెచ్చటను లేవంటివే? ఋషులమతము వదలి పిశాచమతము పొందితిమి. ఇక్కడను నీ భేదము వదలలేదే?

ముసలిభట్టు : భేదము సర్వజంతువులయందు సర్వదేశములయందు సర్వలోకములయందు సత్యమైనదే. వేనున కిది తెలియకనా? అది యొక యుపాయము. అది భేదోపాయము. అది రాజనీతి.

వినీతభట్టునల్లుఁడు : పిశాచనీతి.

వియ్యపురాలు : నీతిలేనివానికిఁ బిశాచత్వము నీతి.

వేనుఁడు : ద్వ్యాషీతకా!

[ద్వ్యాషీతకుఁడు ప్రవేశించును. పిశాచములు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : నీ కా గుంపు కనఁబడుచున్నదా?

ద్యూషీతకుఁడు : ఏదో సుడిగాలి పోవుచున్నది.

వేనుఁడు : అవి యన్నియు దయ్యములు.

[ద్యూషీతకుఁడు – నవ్వాపుకొనును]

వేనుఁడు : నీకు నమ్మకము లేదా ? ఒకప్పుడు నాకును లేదు.

ద్యూషీతకుఁడు : చిత్తము.

వేనుఁడు : ఎన్నటి ముసలియాఁడవంది నేమి చేసితివి ?

ద్యూషీతకుఁడు : జనుల తిరుగుబాటు హడావిడిలోఁ జెప్ప మరచితిని. ఆమెను గోటచివరగదిలో నుంచి తాళమువేసితిని. మరల భోజనమువేళకు నన్నము తీసికొని పోతిని గదా, యామె మెడ కురిపోసికొని చనిపోయినది.

వేనుఁడు : ద్యూషీతకా! నీతో నొకమాట చెప్పెదను. ఎవరితో – ననవు కదా ?

ద్యూషీతకుఁడు : అనను.

వేనుఁడు : [రహస్యముగా] ఆమెకూడ దయ్యమైనది.

ద్యూషీతకుఁడు : ప్రభూ ! తమ మనస్సు మనస్సులో లేదు.

వేనుఁడు : ఉన్నది. ఓరీ ! నాగదికి దారితీయుము. [పరికించి] ఇంక నీవు పొమ్ము. [ద్యూషీతకుడు – నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఒక పిశాచము రాజుగదిలో నొదిగి పోయినది ? ఈ యంగరాజుజోస్యము నన్ను బాధించుచున్నది. ఇందు పిశాచము లేదనుకొనెదను, ఉన్నచో రెన్నాళ్ళుగాఁ గన

బడదా? లేదు. లేదనియే యనుకొనెదను. ఇప్పుడెంత ప్రొద్దుపోయి యుండును?

శ్రీధరభట్టు: [ప్రవేశించి] జాము ప్రొద్దు పోయినది.

వేనుఁడు: నీ వెవ్వరవు?

శ్రీధరభట్టు: నా పేరు శ్రీధరభట్టు. నేను నిసితభట్టు మనుమఁడను.

వేనుఁడు: ఆహా! నీవిచ్చటఁ జేరితివి. నన్ను నిదురింప నీయవా?

శ్రీధరభట్టు: కాదు కాదు నిదురపొమ్ము. నీకు జోలపాడెదను.

వేనుఁడు: శిశూ! నీవుకూడఁ బిశాచమవైతివా?

శ్రీధరభట్టు: నేను కాలేదు. పిశాచములకు మిడిగ్రుడ్లుండును.

వేనుఁడు: నన్నాక్షేపించుచుంటివా?

శ్రీధరభట్టు: ప్రభూ! పల్లెటూరిగుఱ్ఱవాఁడను. నా కాక్షేపము లేమి తెలియును? నేను చదువుకొన్నది వంగి చదువు. అందులో స్తోత్రములే గాని యాక్షేపణలు లేవు.

వేనుఁడు: ఓయిశిశూ! చచ్చికూడ సౌమ్యమూర్తివి. నీ పసినెత్తురు, నీయమాయకపు నెత్తురు, నామొగమునఁ బూసికొంటెని. నీమొగము సుప్రసన్నముగ నున్నది. ఒక్కసారి నవ్వుము. విషాదపుటెండచేఁ దపించిన నా యెడందకు నీ నవ్వు వెన్నెల చల్లదనము దెచ్చునను కొందును. ఒక్కసారి నవ్వుము.

శ్రీధరభట్టు: [నవ్వును]

వేనుఁడు : అయ్యో! ఇది యేమినవ్వు! ఇది పిశాచపునవ్వే! శస్త్రముచేయు వైద్యుఁడు రసి సంఁడినప్పుడులో వాడికత్తి గుచ్చినట్లు బుస్సు మని నవ్వితివి.

శ్రీధరభట్టు : మగల నవ్వుదునా ?

వేనుఁడు : వలదు ! వలదు ! నవ్వినప్పుడు నీ మొగము వికృత మగుచున్నది. మీ వాండ్రందఱకుఁ బిశాచత్వము పూర్తిగా వచ్చినది. నీకు నీ నవ్వులోమాత్రమే వచ్చినది.

శ్రీధరభట్టు : దీనికిఁ గారణము నాకుఁ దెలిసినది.

వేనుఁడు : ఏమిటది ?

శ్రీధరభట్టు : కారణము లేక నీవు నన్నురితీయింపగా నా వేళ నే నొక వికృతపు నవ్వుతోఁ జనిపోయితిని.

వేనుఁడు : ఆహా !

శ్రీధరభట్టు : రాజా ! జెదరిపోకుము. నీకు నేను కైవారము చేసెదను. నా గొంతులోని మాధుర్యము పోలేదను కొందును. అయినను పాడి చూచెదను.

ఓసి పురాతనక్షితిభృన్నగ్రమహాప్రకాశాలి!

వేనుఁడు : అది చదువకుము. నీవు నాకుఁ గైవారము చేసి నప్పటినుండి నాస్థితి యెంతమారినది ! ఇప్పు డెంత మారి నదో నాకుఁ దెలియదుకాని నిన్నటివఱకు మారినస్థితి మీ నాయనమ్మ పాడినది. రేపటి కది యేమగునో !

శ్రీధరభట్టు : రాజా ! నా కా గోల తెలియదు. నేను ని న్నెఱింగినట్లే పాడెదను.

వేనుఁడు : కానిమ్ము.

శ్రీధరభట్టు :

ఆకసము రెండుబారలపైకిఁ జనెఁ దమ్మిసగనుపసమిగడు సు॥

రేకుల మివులుతుషారసమీకరణముహూడ నేడిమికి నారెనుగో!

వేనుఁడు : శిశూ ! శ్రీధరా ! సూర్యుఁడ స్తమించిన యీవేళ నీ గీతము నాకుఁ దగులుటలేదు. నీ గీతార్థమునకుఁ దగిన స్థితి నా కింక మరలరాదు.

శ్రీధరభట్టు : అట్లనకుము. ఎప్పుడైన రావచ్చును.

వేనుఁడు : నాయనా ! బయటికి యీవేనుఁడు శ్రీధరునితో మాటాడు వేనుఁడు కాడు. వాఁడు నిజమైన పిశాచము.

శ్రీధరభట్టు : [నవ్వును]

వేనుఁడు : నవ్వకుము ! నవ్వకుము ! ఒక మహారుద్రభూతము వెదుళ్ళపొదలో దూసికొనిపోయినట్లు నవ్వకుము. శ్రీధరా! నీ నవ్వు నా ప్రాణములమీఁదఁ గూర్చున్నది.

శ్రీధరభట్టు : మహారాజా ! నేను నీ ప్రసాదము కోరవచ్చిన కుర్రవందిని. నానవ్వు నీప్రాణములమీఁదఁ గూర్చుండుట నా యభాగ్యముకాక మరియేమి ?

వేనుఁడు : నాయనా ! ఆతప్పు నీది కాదు, నీది కాదు.

[తెర]

తొ మ్మి ద వ య ం క ము

[ప్రవేశము, పృథువు—భూదేవి]

భూదేవి : రాజకుమారా! రాజ్యరమ మీ తండ్రియైన యంగ రాజును వదలి నిన్ను నాశ్రయించుచున్నది.

పృథువు : మాయన్న వేనుఁడుగదా రాజు.

భూదేవి : అతనియందు రాజ్యలక్ష్మి యొన్నఁడు స్థితిపొందలేదు. అతనికిఁ బట్టాభిషేకమే లేదుగదా? అతఁడు రాజ్యమును రాజ్యప్రజలను నాశనము చేయుటకుఁ బుట్టినవాఁడు కాని రాజ్య మేలుటకుఁ బుట్టినవాఁడు కాఁడు. దేశప్రజలను మలమల మాడ్చుట రాజ్యమేలుట కాదు. సింహము మృగములను దనయాకలి తీర్చుకొనుటకే చంపును. ఆ మృగములు చచ్చినందులకు వనజంతువులు దిగులుపడవు. సింహము మృగరాజు. అది యాకలికై చంపుమృగములు దానికి దాని పాలనములో నున్న జంతువు లిచ్చు పన్ను. పెద్దపులి క్రూరజంతువై యథేచ్ఛముగా మృగములను విరుచుకొని తినును. అది యాకలికిఁ గాదు. దానిగుణమే క్రూరత్వము. పెద్దపులి నెవరును మృగరా జనరు. అట్లే వేనుఁడును రాజు కాఁడు. వానియందు రాజ్యలక్ష్మిలేదు. ఓయి! పృథూ! రాజ్యలక్ష్మిదేవి తన చతుర్బాహువులతో నిన్నాలింగనము చేయఁబోవు చున్నది.

పృథువు : నేను వేషముమాత్రము పురుషవేషము వేసితిని.

భూదేవి : నేనును వేషముమాత్రము స్త్రీవేషము వేసితిని.

పృథువు : మఱి నీ వెవరవు ?

భూదేవి : నేను రాజ్యలక్ష్మిని. నీవు సామ్రాజ్యనాయకుఁడవు. నీ చతుర్బాహువులతో నా చతుర్బాహువులు జోడించి మల్లెపందిరి కట్టి యీనీడం లోకము విశ్రమింపఁజేయుము.

పృథువు : నా బాహువులు నీ బాహువులు కలిసినవో.

నాయెద యెల్లఁ గుంకుమసనాథము మోహనమూర్తి గాదొకో? నా
ప్రాయమునందు నెత్తురుచివురాకులలోఁ బసిపెందలట్లు నా
హాయుతి కల్గునో విరచితాస్త్రసుదారసమీహఁ జేసి నా
కాయము సర్వముం బనసకాయవలెం బులకల్ ఘటిల్లునో!

భూదేవి : [తనలో] ఇతనిలో నిగూఢమైన రాజత్వము విబోధిత మైనది. [లజ్జ]

పృథువు : అన్నట్లు నీ పేరు వసుంధర కాదూ? అవును. వసుంధరా!

ఇంతకుమున్ను తెల్లనయి రేకయి యుండిన నీకపోలమా
రింతలు సిగ్గుపూఁతఁ జివురించెడుఁ జెందొగకేసరంబులై
ప్రాంతములం మనోభవునిబాటలు తీర్చుచు నీ కనుంగొనల్
క్రంతలు రాజమార్గములుగా నొనరించెడు నామనస్సునన్.

భూదేవి : ఆయుష్మంతుడా! నేను స్వతంత్రురాలనై నను నీవు నీతండ్రిచే నాజ్ఞప్తుఁడవు కావలయును.

పృథువు : ఇదుగో! చూచితివా? నాయెదలోఁ బ్రవహించు నీకాలువ నేను పాలనుకొంటిని. నీవు మధువులని చెప్పితివి. నాకుఁ దెలిసినది. నన్ను మరల నేల కికురించెదవు?

ఈ సితమేఘముల్ గొడుగులెత్తెను నీకును నాకుఁ జామర
శ్రీ సవరించె నీ సుడులు రేగిన గాలులు ప్రొద్దు వాలి సం
ధ్యాసమయారుణచ్ఛవి తెసంతట మాలిక యయ్యె నీత్రపా
మాసమైన యీబిగువు మాలిన వెన్నెల లారఁ గట్టెదఁ.

భూదేవి : ఒక మహాపురుషుఁడు తన స్వశక్తి యెఱుఁగనే వలయును గాని యెఱిఁగినతరువాత ధౌరంధర్యము నానాముఖములఁ బ్రజ్వలింపఁజేయును. [ప్రకాశము] ఆయుష్మంతుఁడా! అదుగో! మీ తండ్రి వచ్చుచున్నాఁడు. నేను పోవలయును.

అంగరాజు : [ప్రవేశించును]

భూదేవి : ఈయనలో రెండుసంపదలకళలే మిగిలినవి. ఇదిగో రెండు: మిగిల్చి తక్కిన వన్నియు లాగుకొనుచున్నాను. రెండు నితనిజీవితాంత మితనియందే యుండఁగలవు.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు : ఉన్నట్లుండి నాకాళులు తేలిపోవుచున్నవి. నామొగము వివర్ణమగుచున్నది. ఆహా! ఏమి వడకొట్టినది! నామనస్సులోని బిగువంతయు నొక్కసారిగాఁ బోయిన దేమి!

పృథువు : [సమీపించి] పితృపాదులకుఁ బృథువు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

అంగరాజు : [ఆశ్చర్యము] తండ్రీ! ఆవెళ్ళినది వసుంధరయా యేమి?

పృథువు : [తనలో] ఈయన కెట్లు తెలియును? అవును. ఈమె మా తాతతండ్రుల మండలలో నుత్తమ గోవుగాం దిరిగినదికదా! [ప్రకాశము] చిత్తము.

అంగరాజు : అస లామె యెవ్వరో నీకుఁ దెలియునా?

పృథువు : వసుంధర, రాజ్యలక్ష్మి; ఇవి యామె నామధేయములు.

అంగరాజు : అది కాదు. ఆమె భూదేవి.

పృథువు : అట్లనా? [తనలో] అయ్యో! ఎంత యపచారము చేసితిని. ఆమెను నేను స్త్రీదృష్టితోఁ జూచితిని.

అంగరాజు : ఏమి యాలోచించుచున్నావు?

పృథువు : తండ్రీ! నా పాపమునకు నిష్కృతి యేమి?

అంగరాజు : అది భూతపూర్వమా? ఇంకను జరుగుచున్నదా?

పృథువు : [తనలో] నామనస్సు ఆమె మీదినుండి తిరిగి రాకున్నది. ఏమి చేయుదును?

మఱి కను లామె పీనకుచమండలభాగమునందె లగ్నమై
తరుణివిలాసనూపురపదంబుల నె చెవు లుండి నూత్న స
రరుహామనోజ్ఞవాసనలు రాజిలు నామెతనూవిలాస సుం
దరత బహిష్కరించదు మనస్సు-ఇది పాప మె యేమికర్మమో!

అంగరాజు : తండ్రీ! నీ మన స్సామెయం దింతగా నెప్పుడు లగ్నమైనదో అప్పుడే వేనుని రాజ్యాధికారము వెనుక పట్టినది.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఓహో! ఈవృద్ధరాజు తన తేజమంతయు డించుకొని పృథువునం బానహింపఁజేసెను గావలయు. పృథువు మధ్యాహ్న మార్తాండునివలెఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడు. పృథువు ఆడపిల్లయని నన్నీముసలి మొదటి నుండియు మోసము చేయుచున్నాఁడు. నా రాజ్యము తుదిరోజులు వచ్చినవి కావలయు నితనిని బురుషుఁడుగా మగల భాసింపఁ జేయుటకు. [సమీపించి] వృద్ధరాజా! ఇంద్రజాలి నగుదువు!

అంగరాజు : ఈ యింద్రజాలము నాదికాదు. చతుస్సముద్రముద్రిత ధరాదేవిది.

వేనుఁడు : ఆమె నన్ను వదలిపోదు.

పృథువు : వేనా! ఆమె నన్నొకనాఁడు కలియను లేదు. నేఁడు వదలిపోవలసిన స్థితియు లేదు.

వేనుఁడు : ఆమె నీసొమ్మయినట్లు మాటాడుచుంటివి.

పృథువు : అవును. నాసొమ్మే.

పడతిసమార్ద్రవిలోచనమువచ్చి యొకింతయు నారలేదు నా
యెడద, లతాంగి దోసిలుల నిచ్చినభావపుఁ బూలతావు లీ
యొడల జనించినట్టి పులకోల్బణముల్ పెడఁబాయలేద యి
ప్పుడును వెలంది నామననుపొక్కిలి సర్వము నాహరించెఁబో!

వేనుఁడు : అబ్బో! ఏమి మగతనము! నాల్గుగడియలకు పూర్వము లేని దెంత మగతనము!

అంగరాజు : ఇంతపౌరుషశాలియైన వేనుని స్పర్ధకు స్థానభూతమైనది యెంతమగతనము!

పృథువు : వేనా ! ఆమెకు నేను, నే నామెకు నచ్చినప్పుడు మధ్య నీ కీ యీర్ష్య యెందుకు ?

వేనుఁడు : ఆమె నిన్నటివరకు నాతో నభిసరించినది. నేఁ డామె నంతయు నాచుకొన్నట్లు మాట్లాడుచుంటివి !

పృథువు : ఆమె నీతో నెన్నఁ డభిసరించలేదు. బలాత్కరించుటలోఁ బ్రథమాపరాధ మొనర్చిన నీతో నేస్త్రీయు నభిసరించదు. అందులో రాజ్యలక్ష్మియా !

వేనుఁడు : అవునవును. నాతోఁ గాదు. అంగనాపూర్వుఁడ వైన నీతో నభిసరించును.

పృథువు : ఛీ ! ఛీ ! నే నంగనాపూర్వుఁడనుకాను. అంగనాపూర్వత నా వేషమునందుమాత్రమే కలదు.

వేనుఁడు : నీ మొగము చూడరాదు. నీతో మాట్లాడను.

పృథువు : ఆ ! ఏమంటివి ! నీ దక్షిణబాహువు తెగిపోయినను నీతో నేను మాట్లాడను. [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : అంగరాజా ! నేనును పృథువు నీకడుపునఁ బుట్టితిమి కదా ? నీవు చెప్పుము. రాజ్యలక్ష్మి నాదా ? పృథువుదా ?

అంగరాజు : నేను చెప్పెడువరకు నెవ రాగిరి ?

వేనుఁడు : ఇప్పటికయినను నీవు చెప్పినచోఁ గాదనువా రెవరు ? రాజ్యము నాదే. నీవు న్యాయము చెప్పుమంటిని.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి]

నాయువు గంగలోఁ గలిసె ఆస్తిక బుద్ధి హరించిపోయె గం
గా యమునానదీజలరికాయము రక్తముతోఁ స్రవించె తా
నీ యువనీతలంబుననె మృత్యువిహారము పెల్లుసాగెఁ నీ
యాయువు తీరె మా యసువులన్నియు తీరెను ధర్మదేవతా !

ఆహా ! ఈనాఁడు నాయనుయాయులు మరలఁ దిరుగుబాటు జేసిరి. మరల మృత్యుసైన్యములు విహారిమసంగెను. వీని పేరుమాత్రమే మృత్యువుకాదు. వీఁడు సాక్షాన్మృత్యువే. నెమరుకణతలయందును, నాలుకలలోనను, పొట్టలలోనను, మర్మస్థానములయందును గాని కత్తులతోఁ బొడవరాదు కాఁబోలు. నేను వృథాగా నీ జనులను రేపి వీరిని నాశనము చేయుచుంటినిఁ గాఁబోలు ! ఏమిచేయుదును ? [చూచి] అంగరాజింత తేజోహీనుఁడయ్యెనేమి ! పొదవోలె నున్న తెల్లని కనుబొమలలోఁ దక్క నితని మొగమునందు రాజకళయే లేదేమి ?

అంగరాజు : వేనుఁడా ! న్యాయ మెవఁ డెందుకుఁ జెప్పవలయును ? పృథురాజు నీయంతఃపురమున నిన్నాళ్ళుండఁగా నతఁడు పురుషుఁడని నీవె తెలిసికొనలేకపోయితివి.

వేనుఁడు : తెలిసికొనుట యెట్లు ? అతను నిష్కంచుకయధీనములోఁ బెరిగెను. నీవును సునీథయు నాడపిల్లగాఁ బెంచితిరి. అందరు నాడబిల్లయే యనుకొనిరి. నేను నట్లే యనుకొంటిని. ఒకవేళ నేను తెలిసికొంటి ననుకొమ్ము. దాని వలన లాభ మేమి ?

అంగరాజు : తెలిసికొన్నచో నీ విన్నాళ్ళు పృథువును బ్రతుక నిత్తువా ?

గౌతముఁడు : [సవిలాపించి] ఓయీ ! అంగరాజా ! ఈ రహస్య
మెన్నాళ్ళు దాచితివి? ఈ రహస్యము బయటపడకుండుటచేతనా
నీవు నరకు దింపిన మోహపుటెర నుంటివి? వృద్ధరాజా! వృద్ధ
రాజా ! ఈ రహస్యము తెలిసినచోఁ బృథువు నిన్నాళ్ళు
బ్రతుకనిత్తువా అనకాదు. నీ విన్నాళ్ళు బ్రతుకుదువా?
యనుము. [అంగరాజు నిష్క్రమించును]

ఓయీ ! వేనుఁడా ! నేఁడు మగల నా యనుచరాయిలు
తిరుగుబాటు చేసిరి. మగల మీ మృత్యువు వారిని బను
వుకన్న హీనముగా హింసించెను. నీవు నారల నా
సైన్యములన్నియుఁ గూర్చి వచ్చితిని. నూం ప్రజలకింక
మునుపటి యధైర్యము లేదు. నీవు చచ్చినచోఁ బృథు
వును రాజుచేసెదము. ఇప్పుడు నీ సైన్యములు మూయుం
దాగలేవు, తెలిసినదా ?

ఓయీ! భార్గవౌశనససౌభరులారా ! సనాతన మత
సైన్యాధిపులారా ! పృథువు వేనుని చెల్లెలు కాదు.
తమ్ముఁడు. వేనుని జంపినచో రాజ్య మరాజకము కాదు.
పోయి ప్రజలలో నిది చాటింపుఁడు.

ఓహో! జన మీ వార్తవిని పెళ్ళవిరిగి పోవుచున్నది. ఇంక
వేనుని ప్రాణములు లేవు. మృత్యువునౌద్ధత్య మణఁగినది.
వాని సైన్యములు నిరస్తము లయినవి. ఛీఛీ ! నాబుద్ధి
పెడతలఁ బట్టుచున్నది. వేనుఁడు నన్నుఁ జంపఁడుకనుక
నది సాకుచేసికొని నే నింత విజృంభించుచుంటిని. ఇది నేను
చేయవచ్చునా? ధర్మముకొఱకు నే నిట్లు చేయుచుంటిని.

అదికాదు. వేనా! ఒకమాట. నేను నీ ముంగిటికి వచ్చితిని. నీ విప్పుడు నన్నుఁ జంపవచ్చును. నన్నుఁ జంపితివా నీ కీ తిరుగుబాటు లేదు.

వేనుఁడు : గౌతమా ! నే నట్లు చేయను. నేను నిన్ను రాజుగా నరిత్రీయించను. శిక్షించను. అట్లని నీ కిదివరకే వాగ్దాన మిచ్చితిని.

గౌతముఁడు : అట్లయిన నా కింకొక వాగ్దానముకూడఁ గావల యును. నీవు నన్ను శిక్షించవుగాన నా సైన్యములను నడపెదను. నీ సైన్యములను జెల్లాచెదరు చేసెదను. కాని ని న్నొంటరిగా నెదుర్కొనుజోదు దేశమునలేఁడు. కనుక నీవు నాతో నొంటరిగా యుద్ధముచేయుట కొప్పుకొన వలెను.

వేనుఁడు : గౌతమా ! నీకుఁ బిచ్చియెక్కినదా యేమి ? నా గొడల నరనరమునకు ఖడ్గము లున్నవి. నీ యొడలఁ జిన్న రాకులున్నవి. ఇది నిన్నుఁ జంపుటకు నీ చెలికాండ్రు వేసినయెత్తు. ఒకవేళ నీ సైన్యములు నన్ను గెలుచునను కొమ్ము. ఈ రాజ్యము నీవు హరింతు వని యా దుష్టు లీ పన్నాగము పన్నిరి. పొరపడకుము.

గౌతముఁడు : నా కీ వాగ్దాన మిచ్చెదవా ?

వేనుఁడు : నీ వీ మోసము తెలిసికొనలేవేని యట్లే.

గౌతముఁడు : రేపురాత్రికి వచ్చెదను. నీకత్తి తోమియుంచు కొనుము.

వేనుఁడు : రేపు తిథి యేమి ?

గౌతముఁడు : పూర్ణిమ. నేఁడు తిథిద్వయమనుకొనెదా ?

వేనుఁడు : నేను యుద్ధముచేయను.

గౌతముఁడు : ఓహో ! మహావీరుఁడా ! కత్తిముట్టి యెఱుఁగని బ్రాహ్మణునితో యుద్ధము చేయుటకు భీతి యేల ?

వేనుఁడు : శుక్లపక్ష మంతయు నీయందు నాకు స్నేహ మెక్కువ. కృష్ణపక్షమైనచో నీతో యుద్ధము చేసెదను.

గౌతముఁడు : అట్లయినచోఁ గృష్ణపక్షము రానిమ్ము.

వేనుఁడు : ఎలమి. రేపే చేసెదను రమ్ము.

గౌతముఁడు : కాదు. కృష్ణపక్షము రానీ [తనలో] ఇతని సైన్యమంతయు నశించినతరువాత నేను చచ్చినమాత్ర మేమి ? [పైకి] వేనా ! కృష్ణపక్షమునందే యుద్ధము చేయుదము.

వేనుఁడు : రేపురాత్రి యొకసారి రమ్ము. వత్తువా ?

గౌతముఁడు : తప్పక వత్తును [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ద్వ్యాపీతకా ! ఇటు రమ్ము.

ద్వ్యాపీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] చిత్తము.

వేనుఁడు : ప్రొద్దునఁ గారాగారమందుంచిన బ్రాహ్మణుని దీసికొనిరమ్ము.

[ద్వ్యాపీతకుఁడు నిష్క్రమించి బ్రాహ్మణునితోఁ బ్రవేశించును]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణుఁడా ! నీశాప మెంతవరకు వచ్చినది ?

బ్రాహ్మణుఁడు : సగమువరకు వచ్చినది.

వేనుఁడు : అనగా ?

బ్రాహ్మణుఁడు : ఒకరోజు గడచినది. ఇం కొకరోజు గడువ వలయును.

వేనుఁడు : రేపురాత్రికి నిజముగా నరుకఁబడుదువా ?

బ్రాహ్మణుఁడు : నిస్సందేహముగా. అరుంధతీపతిగోత్రము నందుఁ బుట్టి యగ్నిహోత్రమునకుఁ బావిత్ర్యమున నబ్రహ్మచారియైన నా వంశమున మహాపతివ్రతలు గాని కలుగనే కలుగరు. అట్టి నా కూఁతును బలవంతముగా మానభంగము చేసిన నీ సేనానాయకుని శిక్షించని రాజువు నీ వేమిరాజువు ? నాకూఁతురు తత్క్షణము ప్రాణము విడిచెను. ఓరి ! దుర్మార్గపిశాచమా ! నేను వచ్చి నీ సేనానాయకుఁ డిట్లు చేసెననఁగా నేను చూడ లేదుగాన నమ్మనంటివి. నీ సేనాపతి నే నట్లు చేయలే దనఁగా వానిమాట నమ్మితివి. రక్తపాయి, మాంసఖాది యైన నీసేనాపతిమాట నిజము. సోమపీథిని నీవారభోక్తను నామాట యబద్ధము. నేను చెప్పినమాట నీవు చూడలేదు సరే నమ్మవు. వాడు చెప్పినది నీవు చూచితివా నమ్మితివి? నాపూర్వులే యనూచాను లైనచో, సోమపీథులైనచో, మా సోమిదమ్మ దక్షిణాగార్హపత్యాగ్నులకన్న నాహవ నీయాగ్నియందుఁ గొంచెము పక్షపాతము గలిగి యెక్కువ

శ్రద్ధచూపించునదియేని నా జపమాలసాక్షిగా రేపురాత్రి రెండవజాములకు నీ దక్షిణబాహువు నీ కంఠమునుండి నేల క్రిందఁబడును. ఇది నా శాపము. నాయమోఘవాక్కును పంచభూతములు చూడుము పెక్కులవిధాల మోయుచున్నవి. రేపురాతిరి కల్ల నావాక్కు-ఖడ్గమై నీ దక్షిణ బాహు వుత్తరించును.

వేనుఁడు : ద్వ్యాషీతికా? ఇతని నిచ్చటనుండి తీసికొనిపొమ్ము.

[ద్వ్యాషీతకుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణులు పూర్వమందు శాపము లిచ్చి రని చెప్పుదురు. అవి యిప్పుడుకూడ నిజమగునా? ఈ బ్రాహ్మణులు శపించుటయేమి, అది నిజమగుటయేమి? కాక పోయినఁ బృథువుకూడ నా దక్షిణబాహువు తెగునదని నాతో మాట్లాడననేనే? అతఁ డీ శాపము విన్నవాఁడు కాదాయెను. దానికిఁ దగినట్లు గౌతముఁడు రేపు రాత్రికే నాతో యుద్ధము చేయుదునని యనేనే? వలదంటిని కదా! మరల రమ్మంటినే! అది యుద్ధమునకుఁ గాదుకదా!

గౌతముఁడు : నన్ను యుద్ధములో గెలువఁగలఁడా!

నావద్ద నేర్చుకొనిన కత్తిసాము గౌతముఁడు నా మీఁదనే యుపయోగించునా? అవునవును. జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. శత్రువుచేయి నరుకు కత్తిదెబ్బ గౌతమునకు నేర్పితిని. అది చాలరోజు లయినది నే నభ్యాసముచేయుట మానివేసి. కత్తి తెప్పించి యొకసారి చూతునా?

[తెరలో]

ఓహో! వేనరాజా! రాత్రి రెండుజాములు కావచ్చినది.

ద్వారపాలకుఁడు : [పరుగెత్తుచువచ్చి] అయ్యా! ఈమె వినీతి భట్టు కూఁతురఁట. సిందుచూలాలు. కైవారము చేయ వచ్చినది.

వేనుఁడు : ఏమి? శ్రీధరుని తల్లియా?

ద్వారపాలకుఁడు : ఆ యురితీయఁబడిన పసివానితల్లి.

వేనుఁడు : నిండు చూలాలా?

ద్వారపాలకుడు : అవును.

వేనుఁడు : పరుగెత్తుకొనిపోయి యీకైవారము రేపురాత్రికి వచ్చి చేయుమని చెప్పుము; పొమ్ము.

[ద్వారపాలకుఁడు నిష్క్రమించును]

ఈ నిండుచూలాలి నెట్లు బందిపెట్టుదును. పెట్టితినా? ఈమెయు నురిపెట్టుకొని చచ్చును. ఆహా! ఏమి విచిత్రమైన కుదురు వీరిది! చావన్న భయములేకుండ నొకరి తరువాత నొకరుగా వచ్చుచున్నారే. చివర కీ చావులో నేమియును లేదాయేమి? చచ్చిపోవుట యింత తేలికా!

ద్వారపాలకుఁడు : [వచ్చి] అయ్యా! ఆమెతో నామెవంశములో నింక నెవరును మిగులరఁట. తప్పక యామె కైవారము చేసెద ననుచున్నది.

వేనుఁడు : ఓయీ! కాదు కాదు. రేపురాత్రికి తప్పక రమ్మనుము. రేపురాత్రి కభ్యంతరపెట్ట నని చెప్పెను.

ద్వాఃషీతకుఁడు : ఆమె వినుటలేదు.

వేనుఁడు : నీవు పోయి యాబ్రాహ్మణుని దీసికొనిరమ్ము.

[ద్వాఃషీతకుఁడు నిష్క్రమించి బ్రాహ్మణునితోఁ బ్రవేశము]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణుఁడా! చాల గొప్పజ్యోతిషివి. నిజమైనచో నీమాటయే నిజము కావలయును. నీ శాపము రేపు రాత్రికా, యీ రాత్రికా?

బ్రాహ్మణుఁడు : రేపురాత్రికే.

వేనుఁడు : కాదయ్యా! కాదు. నే నీ రాత్రియే మృతిపొందుచుండగా రేపురాత్రికి నా దక్షిణబాహువు తెగుటయేమి?

బ్రాహ్మణుఁడు : రేపురాత్రికి వేనునిశవము దక్షిణబాహువు కాదు తెగునది. బ్రతికియున్న వేనుని దక్షిణబాహువే తెగును.

వేనుఁడు : ద్వాఃషీతకా! కత్తితెమ్ము. ఈ రాత్రియే నఱుకుకొని చచ్చెదను.

బ్రాహ్మణుఁడు : నీవు రేపురాత్రియే చచ్చెదవు.

వేనుఁడు : ద్వాఃషీతకా! నీవు వీనిని బంధించి కత్తి తీసికొని రమ్ము.

[ద్వాఃషీతకుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు]

వేనుడు : ఈమె కైవారము చేయకముందే చనిపోయెదను. చనిపోకపోయినచో వేనుని చండశాసన మేమగును? బ్రతికియుండినచో నీజంటప్రాణము నెట్లు తీయుదును? అందులో శ్రీధరునితల్లినా చంపునది?

ద్వాస్థితకుఁడు : [ప్రవేశించును]

వేనుఁడు : ఏమిరా! ఖడ్గము తెచ్చితివా?

ద్వాస్థితకుఁడు : స్వామీ! ఆమె కైవారము రేపురాత్రి వచ్చిచేసెద నన్నది. లోపల శిశువు కదలాడుచున్నదఁట. ఈరాత్రి యామె ప్రసవించునేమో యని భయముగా నున్న దఁట.

వేనుఁడు : ద్వాస్థితకా! ఇవి యన్నియు లాగివేయుము.

ద్వాస్థితకుఁడు : ఏవి యన్నియు?

వేనుఁడు : ఇవిగో! చూడుము? నాచుట్టును పెద్దసాలీఁడు దారము లల్లినాఁడు. నే నందులోఁ దగుల్కొంటిని. చేతులు కాళ్లు లాడుటలేదు. ఈసాలీఁడు నామీఁద దుమికి చంపునేమోకాని యీదారములు చప్పునఁ ద్రెంచుము.

ద్వాస్థితకుఁడు : అయ్యా! నాకుఁ గనఁబడుటలేదు. నే నెట్లు త్రెంచుదును?

వేనుఁడు : కనంబడుటలేదా? సరేకాని. ఒక మంత్రసానిని చూచి యామెకు సాయము పంపుము.

[వ్యాపితకుఁడు ప్రవేశించును]

వేనుఁడు: ఈభూతములు విస్తృతిగా నున్నవి. ఈసారి వీఁడెక్కడ నున్నాఁడో కనబడుటలేదు. అబ్బా! చేతులు కట్టివేసి నట్లున్నదే? ఈ పిశాచములు నేఁడు నా దగ్గరకు వచ్చుట లేదేమి? రోజును నా చుట్టును చేరి నృత్యము చేయును. నన్ను వెక్కిరించును. ఈ నాఁడివి నాజోలికే వచ్చుట లేదు. నాకు దూరదూరముగాఁ బోవుచున్నవి యేలనో! పాప మీ పిశాచముల కేదో దుఃఖకారణము కలిగినది? ఆహా! ఇదియా! ఈమెను నేను చంపించినచో నీమె గర్భస్థ శిశువుకూడ మరణించిన వీరికి వంశాంకురము లేకుండఁ బోవునని, దానివలన వీరికి ఉత్తమగతులు కలుగవని. ఉత్తమగతు లున్నవా యేమి? ఆ యుత్తమగతులు పుత్రకృత తర్పణలభ్యములా? లేకున్న నీ పిశాచము లిట్లలజడి పొందనేల? వీనికి మనుష్యులకన్న నెక్కువ జ్ఞానము కలదు. ఉత్తమగతు లన్న జ్ఞానము వీనికిఁ గల దని యది నిజమే కావలయును. దౌహిత్రులు పౌత్రులు విడుచు నివాపాంజలులు మోక్షహేతువులైనచో వివాహము లాడియే తీరవలయును. వివాహము వలదనియే శాసించితినికదా? ఇంద్రియ జ్ఞానము చాల నీచమైనది. నే నిన్ని ఘోరములు చేసిన తరువాతఁగాని నా కతీంద్రియ జ్ఞానము కలుగలేదు. ఇప్పు డేమి చేయుదును?
ఈ పిశాచములు నావంక సంశయదృష్టు పరపుచున్నవి. రేపీమెను నేను చంపుదు నని యివి తలఁచుచున్నవి కావల

యును. రేపటికి వేనుఁడే యుండఁడు. [పరిక్రమించి] నేను నా శయ్యాస్థలమునకు వచ్చితిని. కొంచెము విశ్రమింతునా? రేపు రాత్రికిఁ జనిపోవుదానికి నీ రాత్రి విశ్రాంతి యెందులకు? శ్రీధరుని బిలిచి మాటాడెదను. శ్రీధరా! శ్రీధరా! ఏమి! యితడు పలుకుటలేదు. ఎచ్చటికైనఁ బోయెనా? శ్రీధరా! శ్రీధరా!

శ్రీధరుఁడు: [వచ్చి] జయము జయము మహారాజులకు!

వేనుఁడు: ఇక్కడ మహారా జెవరు?

శ్రీధరుఁడు: వేనుఁడు.

వేనుఁడు: వేనుఁడు కాదు. నేటినుండి మహారాజు పృథువు.

శ్రీధరుఁడు: పృథు వెవ్వరు?

వేనుఁడు: పూర్వము నా చెల్లెలు. ఇప్పుడు తమ్ముఁడు.

శ్రీధరుఁడు: నాకు నవ్వు వచ్చుచున్నది.

వేనుఁడు: నాయనా! నవ్వకుము. నీవు నవ్వినచో నా హృదయములోని నరములు బిగించినట్లగును. నా ప్రాణము లెండి నట్లగును. వడగొట్టి శోషపొందిన నా యాత్మమీఁద నిప్పులు చెరిగిన ట్లగును.

శ్రీధరుఁడు: నీ హృదయము పచ్చిపుండువలె నేల యయినది?

వేనుఁడు: శిశూ! నీవు చనిపోయి యెన్నాళ్ళయినది?

శ్రీధరుఁడు: [లెక్కపెట్టి] అబ్బో! పదియేళ్లయినది.

వేనుఁడు : పదియేండ్లు ! కాదు. పదినాళులు.

శ్రీధరుఁడు : కాదు కాదు. పది యేండ్లు.

వేనుఁడు : [తనలో] ఒకొక్క నెల మనుష్యజీవనము పిశాచముల కొకొక్క సంవత్సరము కాఁబోలు.

శ్రీధరుఁడు : ప్రభువులేమో యాలోచించుచుంటిరి ?

వేనుఁడు : అప్పటికి మీతల్లి "గర్భిణీతో" నున్నదా ?

శ్రీధరుఁడు : అవునవును. జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచున్నది.

వేనుఁడు : శ్రీధరా ! నీకుఁ జిన్న తమ్ముఁడు పుట్టెను.

శ్రీధరుఁడు : రాజా ! నాకేమియుఁ దెలియుటలేదు. నాతల్లిదండ్రులు నేను చాల తెలివితేటలు కలవాఁడ ననుకొనెడివారు. నే నీజన్మమెత్తినతరువాత నేనే నాకు ఎవరో కలలో తిరుగుచున్నట్లుండును. మీ రన్నది నాకేమో తెలియటలేదు.

వేనుఁడు : వినీతభట్టామలకునవలె నితనివిజ్ఞానము నశితమై లేదు. బాలగ్రహముల సృష్టి యిందులో వేరు కాఁబోలు. శ్రీధరా ! నేను రేపురాత్రికి చనిపోయెదను.

శ్రీధరుఁడు : అయ్యో ! అయ్యో ! [నవ్వును]

వేనుఁడు : నేను చనిపోయెద ననగా నీవు నవ్వెదవేమి ?

ధరుఁడు : నాకు నవ్వునకేడ్పునకు భేదము లేదు. రెంటికి నేను నవ్వుటయే. ఈలోకమున నంతే.

వేనుఁడు : శ్రీధరా ! నీ వెక్కడికైన పోవా ?

శ్రీధరుఁడు : ఎక్కడకుఁ బోను? ఎప్పుడును ఆబీరువా వెనుక దాగియుందును. కుక్కలను జూచినచో నాకు భయము. అవి నన్ను జూచి మొరుగును. ఎప్పుడును ఆబీరువా వెనుక నే యుందును.

వేనుఁడు : నాయనా ! నీ విఁకఁ బొమ్ము.

[శ్రీధరుఁడు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఆహా ! బలవన్మరణమా ! నీవు మనుష్యులను పిశాచలోకములో దించుచున్నావు. నేనుకూడ పిశాచము నగుదునా యేమి ? కాను కాను! ఇప్పుడు నేను పిశాచము నే యగుదును. కాకున్న నాకీ పిశాచములతోడఁ బ్రసంగము చేయుశక్తి, వానిని జూచుశక్తి కలుగదు. నేను చేసిన మహాఘోరకార్యముల బలమున నాలోఁ బిశాచవృత్తి జనించి నాకు వీనితో సమానమైన మానసికశక్తి కలిగించి నది. నాకు నిద్రవచ్చుచున్నది.

[తెర]

పదియవ యంకము

[తెరలో]

వసుంధరా! వర్ధిల్లవమ్మా! వర్ధిల్లు
రాజ్యలక్ష్మీ! జయించవమ్మా! జయించు
గోరాణీ! పెంపొందవమ్మా! పెంపొందు!

భూదేవి : [ప్రవేశించి] ఓహో! జలవతీ స్థలవతీ తేజోవతులారా! సఖులారా! మిమాట లాశీర్వాదములవలె గ్రహించు చున్నాను. చెలులారా! మీరు నాకిది సహాయపడఁ దగినవేళ. ఓహో! స్థలవతి! నేను వేనునినుండి పృథివీ భాగ ముపసంహరించుకొను చున్నాను. నీవు వాని నావరించి పెట్టుము. ఓహో! తేజోవతి! నీవు వేనునినుండి బహిర్గమించి పృథుమహారాజులోఁ బ్రవేశించుము. ఓసి జలవతి! నీవుకూడ వేనుని ప్రాణములను రససిద్ధి లేకుండఁ జేయుము. సఖులారా! మీరు నాకీ సాయము చేసిపెట్ట వలయును.

[తెరలో]

ప్రాణిలోకస్థాన భూతమా! వసుంధరా! ప్రకాశించవమ్మా! ప్రకాశించు!

భూదేవి : ఓహో! అసలాధిదేవతా! నమస్కారము. సఖీ! నాయందు దయయుంచుము. నీవు వేనుని ప్రాణము లయిదును మూటకట్టి వాని దక్షిణబాహుమూలమున నుంచుము. నా యీసఖులు నాయెడఁ బ్రసన్నలైనట్లు

ఒకర్తుక విస్తరించి ఒకర్తు నాకనులు మిరుమిట్లు గొలిపి, యొకతుక నాహృదయము స్నిగ్ధముచేసి యొకరిత నన్ను గాలిలోఁ దేలిపోవునట్లు చేసి నాయెడల స్నేహము ప్రకటించుచున్నారు. ఆయుష్మంతుఁడా! పృథుమహారాజా! నీయెడలఁ బంచభూతములు ప్రసన్నములైనవి. ఇంక నీవు ధర్మస్థాపన చేయుము. నే నిదె వచ్చి నన్ను గలసి కొనెదను.

[ఇది విష్కంభము]

[తరువాత గౌతముడు ప్రవేశించును]

ఆహా! వసుంధరాదేవికిఁ గల్యాణ దినములు వచ్చినవి. అన్నిఁటికన్న నీ కాలమే చిత్రమైనది. ఏది జరుగుచున్నపుడదే శాశ్వత మనిపించును. ఇంతకుముందువరకు వేనుని రాజ్యమే శాశ్వతము కాఁబోలు, దేవుఁడా! యెట్లురా! యనిపించినది. ఇప్పుడప్పుడే సౌఖ్యము శాశ్వతమైనట్లు ప్రాణము స్థాయికిఁ జేరినది. కాలముకన్న మనస్సు చిత్రమైనది. నానాకష్టములు పడిన యీ మనస్సున కిప్పుడు పూర్వమే కష్టములు ననుభవించనట్లే యున్నది. విచారించినఁ గాలమును మనస్సును నేకాకృతులవలె నున్నవి. చేయవలసిన కార్యము పూర్తిగాఁ దుదముట్టలేదు. మృత్యువు నశించెను. వాని సైనికులు చెల్లాచెదరైరి. మిన్నుమన్ను తెలియక ప్రవర్తించిన యీ సైనికులు తుదకుఁ గాళ్ళబేరమునకు దిగిరి. రాజ్యమంతయు మా

వశమైనది. కాని ప్రధాన కారణమైన వేనుఁ డట్లే యున్నాఁడు. వేనుఁడు మిగిలినఁగూడఁ బ్రాణములకు మిగులనట్లే యున్నది.

కసి నన్నుఁ దరుముచున్నది కాని యీ వేనుఁడు మిగిలిన మాత్రమేమి? ఋణశేషము శత్రుశేషము మిగులరాదు. నాకు వేనుఁ డేమి శత్రువు? ధర్మమునకు శత్రువు. అధర్మమిప్పుడు వేనునిచేత మరల నాశనము చేయబడు స్థితి దాటినది. ఇంక వేనుని వదలిపెట్టెదను.

వేనుని వదలిపెట్టక నేను వేను నేమిచేయగలను? వేనుడు చెప్పినట్లు వానికి నరనరములయందు ఖడ్గము లున్నవి. నాకు చివురాకు లున్నవి. నే నతని నేమియుఁ జేయలేను.

చేయలేన యనుము. నే నతనిని వదలరాదు. ధర్మపక్షపాతముచేత నేనాయెను వేనునిచెలిమి విదలించి నిందించి యతని నింతవరకుఁ దెచ్చినది నేనేకదా? అతఁడో! నేనో! ఇంతియే కాని మే మిర్వురము మిగులుట దేవత లొప్పుకొనునది కాదు.

[తరువాత వేనుఁ డానందావేశముతోఁ బ్రవేశించును]

వేనుఁడు : గౌతముఁ డింకను రాలేదేమి? రాతి రప్పుడే పది గడియలు గడచినది. ఈ వెన్నెలలు వెండిసాలీడు దారము లల్లినట్లు ధగధగ లాడిపోవుచున్నవి. శుక్లాష్టమినాఁటికన్న నవి ముదిరి సందులందుఁగూడఁ దెలుపెక్కినవి.

గౌతముఁడు : [సమీపించి] వేనుఁడా! వచ్చితిని. ఏమంత మహోత్సాహముగ నుంటివి?

వేనుఁడు : చావఁబోవువానికి నాకేమి దిగులా?

గౌతముఁడు : కాదు, కాదు. వేనా! దివ్యపురుషునివలెనుంటివి. ఇంతాకటినుండియు వీణ వాయించుచుంటివి కాఁబోలు?

వేనుఁడు : చివరిసారి నీవుకూడ విందు వని చాలసే పెదురు చూచితిని. నీవు రాలేదు. ఇంక రాతిరి రెండుజాము లగు నేమో యని యాపివచ్చితిని.

గౌతముఁడు : ఎందు కింత తొందర? రెండుజాములయిన నేమి?

వేనుఁడు : నేను రెండుజాములు కాకముందే యీ శరీరము వదలవలయును.

గౌతముఁడు : ఎట్లు వదలఁగలవు?

వేనుఁడు : నీతో యుద్ధముచేసి.

గౌతముఁడు : కృష్ణపక్షము రానిమ్ము.

వేనుఁడు : గౌతమా! కాదు, కాదు. కృష్ణపక్షములో నా చీఁకటిత్రోవలలో నేను పోలేను. ఈ వెన్నెలబాటలలో వీణ వాయించుకొనుచుఁ బోయెదను. ఇప్పుడే పోనిమ్ము.

గౌతముఁడు : నేను యుద్ధమునకు సిద్ధమై రాలేదు.

వేనుఁడు : సిద్ధ మనగా నేమి?

గౌతముఁడు : ఖడ్గము తేలేదు. డాలు తేలేదు.

వేనుఁడు : ఖడ్గములు రెండున్నవి. ఒకటి నాది. నీవు తీసికొనుము.

గౌతముఁడు : నీకో ?

వేనుఁడు : నా కంఠమునకు? [illegible] లుండి రక్షించునా ?

గౌతముఁడు : నేనా ? నేను నీతో యుద్ధము చేయుదును.

వేనుఁడు : ఎందుచేత !

గౌతముఁడు : నా ప్రాణమిత్రుని నేను చంపను.

[ఇద్దరును విడి విడిగాఁ గూర్చుండురు]

ద్యాపీతకుఁడు : మహారాజా ! కోట శత్రువులవశ మైనది. సైన్యులందరు కోట దాటిపోయిరి. శత్రువుల కందినవారు హతులైరి. వారందఱు రాజవేషధరులై వేనుఁ డెక్కడ వేనుఁ డెక్కడ నని వచ్చుచున్నారు. వారిని భృగువు వారించుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు : గౌతమా! లెమ్ము! ఇదిగో నీ ఖడ్గము. ఇది నాది. నీ ఖడ్గమున కెక్కువ పదును పెట్టితిని. నాఖడ్గము వాదర మొండిచేసితిని. నీతల బ్రద్దలైనను ప్రాణము పోదులే.

గౌతముఁడు : వాఁడిగల ఖడ్గమే నీవు తీసికొనుము.

వేనుఁడు : ఇంక వేళలేదు, రమ్ము. [లాగుకొనిపోవును]

ద్యాపీతకుఁడు : వీరి యిద్దరి కత్తియుద్ధము చూడ ముచ్చటగా నున్నది. ఈ రెండుకత్తులు వెన్నెలలోఁ దళతళ లాడుచు

నిసుకతిన్నెలమీఁద బుసకొట్టుచు గోధుమవన్నె త్రాఁచులు పెనవేసికొను చున్నట్లున్నవి.

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనా! నీవుకూడ నిశితమైన ఖడ్గము పూనినఁగాని నేను యుద్ధము చేయను.

వేనుఁడు: ద్యాషీతకా! నీ చేతిలోని ఖడ్గము నాకిమ్ము. [తీసికొని] ఇంక రమ్ము. గౌతమా! నాకు శౌర్య మెక్కు చున్నది. నీవు నాయెదుట నిలువలేవు.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు]

ద్యాషీతకుఁడు: [చూచి] ఈదెబ్బతో గౌతముఁడు నిలువఁడు. ఆహా! గౌతముఁడు నేలఁ బడనేపడెను.

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] ఆహా! గౌతమా! ఇది నా రాజ్య నాశనమునకు నీ ప్రాణనాశనమునకు వచ్చినది. కాదు కాదు. గౌతముఁడు మూర్ఛపొందెను.

[తెరలో]

ఓహో! వేనమహారాజా! రాతిరి రెండుజాములు కావచ్చు చున్నది.

వేనుఁడు: ద్యాషీతకా! ఏమది?

ద్యాషీతకుఁడు: శ్రీధరభట్టుతల్లి కైవారము చేయవచ్చినది.

వేనుఁడు: ఈమె ప్రసవించలేదా?

ద్యాషీతకుఁడు: రాతిరి వచ్చిన నొప్పి లాగిపోయిన వఁట.

వేనుఁడు : నీవు పోయి యొక్క గొంగడముసే పాగుమనుము. రెండుజాము లగుట నంకను రెండు గడియ లున్నదికదా? పోయి చెప్పుము. [ద్యాపీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా! నీ మొదల నా స్నేహమంతయు గోసివేసితిని. రమ్ము. కత్తి పుచ్చుకొన్నపుడు పాము బరిమీఁద దిరుగునట్లు తిరుగు నీయొరపు నే నెరుగుదును. ఈ నీ వేగమునకు సౌందర్య మాపాదించు కత్తి దెబ్బలు నేను నేర్చుకొనియే వచ్చితిని. కాని యీయుద్ధము కృష్ణపక్ష మనుకొని యీనాఁడు సిద్ధముగా లేను. అయినను రమ్ము.

జ్యాపీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] ప్రభూ! ఆమె గొంతు సవరించుకొనుచున్నది. ఇంకను మొదలుపెట్టలేదఁట.

వేనుఁడు : గౌతమా! జయము నీకే రావలయును. వేనుఁడే చనిపోవలయును. రా, పోదము.

[ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు]

ద్యాపీతకుఁడు : వేనుఁడ ట్లనెనేకాని కత్తి చేఁబూనినంతనే యాయన కొడలు పొంగిపోవుచున్నది. అయ్యయ్యో! మరల గౌతమునకు గాఢప్రహారము తగిలెను. ఆతఁడు కూలఁబడినాఁడు.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] నాపొంగు నెంత కుదించుకొందమను కొన్నను కత్తి పట్టినంతలో నెదుటివానికే దెబ్బ తగులుచున్నది. పాపము! గౌతముఁ డీసారి లేవలేఁడు.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా! వేన! వేదఋషుల తపస్సు చెడిపోలేదు. నీవంటి పాపమూర్తి నేలపై నిలువరాదు. ని న్నీసారి నిలువనీయను.

[తెరలో]

ఓయీ! వేనమహారాజా! రెండుజాములు కాఁబోవు చున్నది.

వేనుఁడు : ద్వ్యాషీతకా! ఆమెతో నింక నొక్కగడియ యున్నదని చెప్పుము. గౌతమా! రమ్ము [నిష్క్రమింతురు]

ద్వ్యాషీతకుఁడు : ఛీ! ఛీ! ఈదెబ్బయు గౌతమునకే తగిలెను. పాపము! గౌతముని యొడలు వసంతము చల్లుకొన్నట్లున్నది.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] నేను గౌతమునే చంపెదను. మరల నారాజ్యము స్థాపించెదను. పారిపోయిన సైన్యాల నందరిని పిలిపించి నామతము మరల నిలువఁ ద్రొక్కెదను.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా! వేనా! ఇంక నీ మతము నిలువనీయను. రమ్ము రమ్ము. వెనుక నాకు శత్రుబాహువు నరకుదెబ్బ నేర్పితివి. జ్ఞాపక మున్నదా? దానిని నే నయిదు రోజులనుండి దివారాత్రములు సాధనచేయు చుంటిని. నీ కది సాధనలో లేదు. నిత్యసాధనచేతనే యది వశమగునది యని నీకుఁ దెలియును. నీవు చేసినయధర్మ మంతయుఁ బండినది. ఇంత యధర్మము చేసిన నీ చేతిని నరకెదను. చేతనైనచోఁ దప్పించుకొనుము.

[తెరలో

రాజా! రెండుజాములు సరిగా నైనది.

ఒక విలిప్తయైన నుండగా వేనుండు
సెలవులేదు లేదు సెలవు లేదు
ద్విజుని శాపవహ్ని భీకరంబయి దక్షి
ణాంసఘోరదళన మాచరించె.

వేనుఁడు: గౌతమా! శ్రీభగుపితల్లి కైనాగము సగము చేయనేచేసిన దోయి! రా! రా! నాబాహువును నీవు నరుకఁగలవా? [గౌతముఁడు వేనుఁడు నిష్క్రమించును]

ద్వ్యాపీతకుఁడు: [చూచి] ఆహా! [మూర్ఛ]

[తరువాత వేనుని మోయుచు గౌతముఁడు ప్రవేశించును]

గౌతముఁడు: ఆహా! మహావీరుఁడైన వేనుని నొక కృతిఘ్నముచేసి నఱికిన నాపాతకము పాయు నుపాయము లేదు.

వేనుఁడు: మిత్రమా! పాతకము లన్నియుఁ జేసినది నేను. దాని ఫలము నే ననుభవించితిని. నా దక్షిణబాహుదళనమున నీవు నిమిత్తమాత్రుఁడవు. ఇది యొక తపోమూర్తియైన బ్రాహ్మణునిశాపముచే నిదివఱకే తెగినది.

ద్వ్యాపీతకుఁడు: [లేచి] మహారాజా!

వేనుఁడు: ఛీ! ఛీ! అట్లనకుము. మహారాజును నేనుకాదు. పృథువు. నీవు పోయి పృథువును దీసికొనిరమ్ము.

[ద్వ్యాపీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : అన్నా ! నిన్నుఁ జంపునట్టిను నా ప్రాణము లాగినవి కావు. నా కాత్మబంధువును, మహాగాయకుని, సత్కవిని, మహాశిల్పిని నిన్నుఁ జంపి నేను లోకద్రోహి నైతిని.

వేనుఁడు : నాయనా ! అట్లు కాదు. నేను లోకకంటకుఁడను. సాక్షాన్మృత్యువను. దురాశాపిశాచావేశపరుఁడనై నీవు పూర్వము నాతోఁ జెప్పిన సర్వపాపములను జేసితిని. దానికిఁ బ్రతిక్రియ యీరీతి ననుభవించితిని. అందులో నాకుఁ బరమాప్తుఁడవైన నీచేతిలోఁ జావు పరమవాంఛ నీయమైనది.

గౌతముఁడు : ఇంతటి మహాపురుషుఁడవు నీ వీ లోకమునువదలి పోవుచుండఁగా నే నేలాగున బ్రతుకుదును ? [ఏడ్చును]

వేనుఁడు : మిత్రమా ! ఏడువకుము. నామూలమునఁ జెదరి పోయిన పంచభూతములు వెన్నెలదారులలో మరల సర్దు కొనుచున్నవి. బిగ్గరగా నేడ్చి వానిని జెదరఁగొట్టకుము.

[పృథువు అంగరాజు ద్యాపీతకుఁడు ప్రవేశింతురు]

పృథువు : [వేనుని సమీపించి] అన్నా ! వేనమహారాజా ! నాయవినయమును మన్నింపుము. నీదక్షిణబాహువు తెగిన గాని నీతో మాటాడ నని ప్రతినపూని యగ్రజుఁడవైన నీయెడ నాచేసిన దోషమును మన్నింపుము.

వేనుఁడు : ఓయీ ! నీకు నా క్షమాపణ లక్కఱలేదు. నీవు సాక్షాన్నారాయణుఁడవు. భగవంతుఁడైన నారాయ

ణుఁడు లేఁడని నేను నాస్తికుఁడనై యున్నాళ్ళు వాదించి తిని. ఆ వాదనలోని గుతర్కము నాగు రాత్రి తెలిసినది. నాచుట్టును బెద్దపాలీఁసు గూడ జల్లి సట్లు సన్నందులో నాశనముచేయ నేదో గమ్యక పెనుభూతము కాచుకొని యున్నట్లు తోఁచి దాని పరమార్థము చివరకుఁ దెలిసి కొంటిని. ఆ పాలీసుగూడు నా చేసికొన్న కర్మము. నన్ను నాశనముచేయ వేచిన యీ పాలీఁసే నారాయణుఁడు. ఎవని కర్మబంధముల నాసిని ద్రిప్పుచున్న నారాయణుఁడు లేఁడని వాదించి యదిపరకే తగినన్ని యున్న తాళ్ళు వృథాగా వేనవేలు పెంచుకొని నేను చివరకుఁ గాలుసేతు లాడకుండఁ జేసికొంటిని. దాని ఫలితము ననుభవించితిని.

అంగరాజు : చివరకుఁ దత్త్వము తెలిసికొన్న నీవే ధన్యుఁడవు.

వేనుఁడు : తండ్రీ! నమస్కారము. ఇదివరకు నా పలికిన మాటలు నా చేసిన తప్పులు సర్వము క్షమించుము.

అంగరాజు : నాయనా! నీబుద్ధి పెడత్రోవ పట్టినది కాని దాని నైశిత్య మప్రతిమాన మైనదికదా!

వేనుఁడు : తండ్రీ! అనర్హుఁడనైనను నొకప్రశ్న యడుగు చున్నాను. నాతల్లి సునీథాదేవి యేమైనది? ఆమె నొక సారి అమ్మా! యని పిలిచి చేసినపాపము లన్నిఁటికి నిష్కృతి చేసికొందును.

అంగరాజు : నీవు పోనున్న లోకములలో నామెను జూతువు. నీ ఘోరకృత్యముల కామె యోర్వలేక నీవంటివానిని గన్న

యామెళీల మెట్టెదో యను లోకమునింద పడలేక యామె యాత్మహత్య చేసికొన్నది.

వేనుఁడు : అయ్యో ! [మూర్ఛిల్లును]

గౌతముఁడు : ద్యోషితకా ! మొగముమీఁదఁ గొంచెము నీరు చల్లుము.

వేనుఁడు : [సేదదేరి] పృథూ ! నీ ప్రజనంతయు నానావిధముల నాశనము చేసితిని. బాధలు పెట్టితిని. వారిని నే నొకటి చేసి యొకటి చేయలేదా ? ఈ మహాపాపిని నన్ను నీవు క్షమింతువా ?

పృథువు : ఈయనంతమైన కాలమున నిట్టి వస్తువులు. అదియుఁ గాక యిందుఁ జంపెడు వాఁడెవఁడు? చచ్చెడువాఁడెవఁడు? ఊరకే భ్రాంతి కట్లు తోఁచును.

[భూదేవి ప్రవేశించును. పృథుపుత్రకు నందరు నమస్కరింతురు]

అంగరాజు : వేనా ! ఈమెయే రాజ్యలక్ష్మి. భూదేవి.

వేనుఁడు : భగవతి! నమస్తే. పృథూ! పంచప్రాణములును గూడుకట్టి నాదక్షిణబాహుమూలమున నిలిచినవి. నా ప్రాణములు పోవుచున్నవి. నన్నిచటినుండి తీసివేయుము.

భూదేవి : [తనలో] నా సఖులైన యనిలవతీ స్థలవతీ జలవతీ తేజోవతులు నాకు సర్వథా నేను కోరిన ట్లుపచరించిరి.

[తెరలో]

ఓహో! వేనాసురవక్షోబాహుసంగ్రహసంరంభా! పృథు చక్రవర్తీ! వర్ణాశ్రమాచారసంరక్షణదక్షిణబాహూ! వసుంధరాదేవీప్రాణవల్లభ!

వలుదైన లగ్నిహోత్రము ను నాటిన స్తంభము గాపరించు క
త్తులకొన మందు సైనికులతోఁ జెలరేఁగిన వేను సైన్య గా
లులు విడిపోవుమార్గములలో నెదురై చను వెంచి నీకు గా
లులు విసరెన్ సుశీతలములున్ బరిమళితములున్ ప్రమందములున్.

పృథువు: ఇది యేమిధ్వని గాలిలోఁ బొరలలోనుండి వచ్చు చున్నది?

భూదేవి: శ్రీధరుని తల్లి గర్భస్థశిశువు నీకుఁ గైవారము చేయుచున్నది.

వేనుఁడు: ఆహా! అందు కనఁబడె కాంబోలు నదికూడ శ్రీధరుని వాక్కువలె జిగిమీఱుచున్నది.

అంగరాజు: ఎంతమంది వేనులు మాడ్చినను నీయంకురము లీ దేశమునందు మాడిపోవు. చిగుర్చుచునేయుండును.

భూదేవి: వేనరాజు మతమువంటి దుష్టమతములు వచ్చుచునే యుండును. పోవుచునే యుండును. పైని నిప్పులుముట్టించి తగులఁబెట్టునేగాని యీలోపలి నిత్యమై పసిమికల యీ యంకురములకుఁ జేటులేదు.

వేనుఁడు: ఈ యంకురములపసిమి నిజముగా నెన్నటికి జావదు. నేను కాచినయెండకే మాడని యీపసిమి సనా

తనమైనది. నాకే తెలియలేదు. పృథూ! నే నీబాధ నింక
నోర్చుకొనలేను.

పృథువు: ద్యోషీతకా! నీవు వేనరాజును గొనిపోయి యా
సుఖశయ్యయందుఁ బరుండఁబెట్టుము.

[ద్యోషీతకుఁడు వేనునితో నిష్క్రమించును]

అంగరాజు: నాయనా! నీవు చక్రవర్తివయితివి. ఇవే నా
యాశస్సులు. నే నింక నడవుల కేగుచున్నాను.

[నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: చక్రవర్తీ! బ్రాహ్మణుఁడనైన నేను నీయాజ్ఞ
పొంది తపస్సున కేగుచున్నాను. [నిష్క్రమించును]

పృథువు: పెండ్లికూతురా! వసుంధరా! సిగ్గుపడెదవేమే?
నీవు నాచిటికినవ్రేలు పట్టుకొనుము. నన్ను నవరించుకొని
యింతదూరము తెచ్చుకొని యిప్పుడుసిగ్గెందులకు? అదుగో?
ఆకసమువంకఁ జూడుము.

గురువులలో నెల్ల గురుతముండు పవిత్రము తపోనిధి వశిష్ఠమునికి భార్య
కాంతప్రతాపురోగణనీయ, పృథివన్నిధానమానవుల కదర్శనీయ
రమణీమణి వైవాహసమయనూతనవధూతారుణ్యజనపురోదర్శనీయ
సప్తర్షిమండలచ్ఛవిహారనాయక మణ్యధస్థలలంబమానముక్త

ఆ యరుంధతీనక్షత్ర మరసి చూడుము
ధూమమున నుత్తరమ్మున ధ్రువునిఁ జూడుము
చారుజలజాతనూతన కేసరము లంటి
వీచుచున్నది యీ వాయువీచి చూడుము.

[తెరలో]

రాజర్షీ! పృథుచక్రవర్తీ! వేనుని బాధలవలన ప్రజలందరు వ్యాధిగ్రస్తులై పోయిరి. దేశమునందు నానావ్యాధులు ప్రబలినవి.

పృథువు : ఓహో! ప్రజలారా! మీ మొఱ్ఱ నా చెవులఁబడినది. నా వాక్యమాత్రమే వసుంధరతో మాటాడుచున్నది కాని నామనస్సు మీమీఁదనే యున్నది.

వసుంధర : ఆర్యపుత్రా! ఇదిగో! మనము హిమవత్పర్వత ప్రాంతకాంతారదేశములను వచ్చితిమి.

పృథువు : సఖీ! యీ పర్వతరాజును జూచితివా! గంగాయమునలు ప్రవహించినంతమేర దక్షిణమూలామూర్తిగానుండి కాశ్మీరదేశమున నుత్తరమూల ఘటించి తల్లి పొదుగునఁ దలఁజొచ్చు వత్సమువలె నున్నాఁడు. ఉత్తమ మాహేయిక వైన నిన్నుఁ జూచి కాఁబోలు క్షీరార్థి యగు పర్వత రాజిట్లగుట.

వసుంధర : ఈ మహాచక్రవర్తి నన్ను గోవునుజేసి యీ పర్వతరాజును వత్సమును జేసి యోషధులు పిదుక నెంచుచున్నాఁడు.

పృథువు : ఓయి! భగవానుఁడా! చంద్రుఁడా! నీకు నమస్కారము. ఓషధీశుఁడవైన నీయనుజ్ఞతో సర్వసరిత్కాననమైన యీ భూమినుండి హిమవంతునివలనఁ జేపించి యోషధులు గ్రహించుచున్నాను.

[తెరలో]

లోకేశ్వరా! లోకరక్షాపరా! ఈ హిమవన్నగధాత్రి నుండి వీచు గాలులు తగిలి లోకము నిరామయమైనది.

పృథువు : దేవీ! వసుంధరా! నాదేహ ముత్పులకమగుచున్నది.

చల్లనినీటిబిందువుల చాలునకన్నఁ బ్రభాతకాలసం
ఫుల్లనవారవిందజము ముగ్ధము తేనియకాల్వకన్న ను
న్వెల్లికి నొగ్గుపాల్కడలి వీవలికన్న మనోహరమ్ము నీ
చల్లనికౌఁగిలింత యొకసారి ఘటించఁగదే, వసుంధరా!

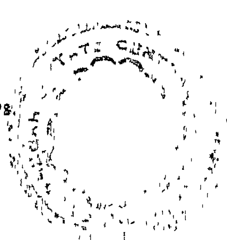
[స్పర్శ]

వసుంధర : ఆర్యపుత్రా! నీచల్లని యీ సుఖస్పర్శచే వృద్ధి పొందుచున్న నాకు వేనుఁడు బ్రదికినట్లే లేదు. అతని బాధలు నే ననుభవించినట్లే లేదు.

పృథువు : నామనస్సున కతఁడు పుట్టినట్లే లేదు. చనిపోయినట్లే లేదు.

భరతవాక్యము

స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః
గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం
లోకా స్సమస్తా సుఖినో భవన్తు.

కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ
దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః.